O’ZBEKICTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O’RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT FARMASEVTIKA INSTITUTI

«IJTIMOIY FANLAR» KAFEDRASI

PSIXOLOGIYA

Fanidan

BARCHA YO`NALISHLAR UCHUN

USLUBIY QO`LLANMA

Тошкент -2013

Mazkur uslubiy qo`llanma bakalavr ta'lim yo'nalishi talabalariga «Psixologiya» fanidan talabalar amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rishda, mustaqil ish topshiriqlarini bajarishda foydalanadilar. Shuningdek, o'z bilimini tekshirib ko'rishi uchun savollar kiritilgan bo'lib talabani o'z ustida ishlashga ko'mak beradi.

Ko'rsatmada ushbu fandan baholash mezoni ham keltirilgan bo'lib, talaba to'plashi kerak bo'lgan ballarni yig'ishda yo'riqnoma sifatida foydalanadi.

Tuzuvchi: *Katta o`qituvchi S.Yuldosheva*

Taqrizchilar: *dots M.O.Norbosheva*

Katta o`qituvchi L.Sultonova

Ijtimoiy fanlar kafedrasining 2013 -yil _______№__-sonli yig'ilishida muhokama qilingan va foydalanish uchun tavsiya etilgan.

K I R I SH

XXI asr buyuk o`zgarishlar davri. Bu o`zgarishlarning avvalo inson tafakkuriga, uning fikrlash tarzida ro`y berishi muqarrar. Tabiiyki, bu holat shaxs ma'naviyati va uning orqali jamiyat ma'naviy qiyofasiga o`z ta'sirini ko`rsatmay qolmaydi. O`zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov milliy istiqlol mafkurasini shakllantirish ishining hayotiy zarurati va dolzarbligi haqida fikr yuritar ekanlar, milliy g`oya birinchi navbatda yosh avlodimizni vatanparvarlik, el-yurtga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning qalbiga insonparvarlik va odamiylik fazilatlarini payvand qilishdek oliyjanob ishlarimizda madadkor bo`lishi zarur.

Ushbu o'quv uslubiy qo`llanma yoshlarga aynan psixologik bilimlar asoslarini bersa-da, umid qilamizki, ularni o'z atrofida ro'y berayotgan islohotlarga holis baho berish, o'zi va o'zgalar ruhiyati sir-asrorlarini befarq bo'lmaslik, o'z layoqatlarini o'stirishning elementar vositalaridan bohabar bo'lishga yordam beradi. Chunki shaxsgina o'z qobiliyati, iqtidori, layoqati, tafakkuri, diqqati, xarakteri xususiyatlarini bilib, uni to'g'ri yo'naltira olsa, bu nafaqat shaxsning o'ziga, balki jamiyat uchun ham katta naf keltiradi. Shunday ekan, hozirgi kunda psixologiya fani sir-asrorlarini har bir o'quvchi uchun zarur bo'lgan jihatlarini, chunonchi: psixologiyaning boshqa fanlar bilan integrasiyalashuvi, hamkorligi, bog'liqligini; psixologiyaning zamonaviy yo'nalishlari va tarmoqlarini; shaxsni psixologik diagnostika qilish usullarini; shaxs va jamiyat munosabatlarini uyg'unligini; shaxs faoliyati va hatti-harakati motivlarini; faoliyati turlarini; shaxsda kuzatiladigan psixik jarayonlar: sezgi, idrok, diqqat, xotira, tafakkur, hayolni bilish va ularni boshqarish qonuniyatlarini qo'llay olishni; shaxsdagi qobiliyat, xarakter va temperament kabi individual psixologik xususiyatlarning shaxs faoliyati va hayotidagi tutgan o'rnini; shaxsning turli yosh davrlarga bog'liq xususiyatlarini; shaxsning muloqot jarayonidagi shakl, tur, vositalarini; shaxsning guruhga va o'z navbatida guruhning shaxsga ta'sirini; o'quv va tarbiya jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan samarali usullarni bilish, o'rganish muhimdir

Psixologiya dasturida rejalashtirilgan mavzular yoshlarni o`z imkoniyatlarini to`liq anglab etishi va shu imkoniyatlarni amalga oshirish uchun zarur ko`nikma va malakalar shakllanishining psixologik jihatlarini taxlil qiladi.

Psixologik bilimlarni egallash bo`lajak kadrlarda o`z-o`zini to`g`ri baholash, o`z imkoniyatlaridan omilkorona foydalanish, o`z-o`ziga buyruq berish, o`z-o`zini nazorat qilish kabi muhim sifatlar shakllanishiga yordam beradi.

Mazkur uslubiy qo`llanma bakalavr ta'lim yo'nalishi talabalariga «Psixologiya» fanidan talabalar amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rishda, mustaqil ish topshiriqlarini bajarishda foydalanadilar. Shuningdek, o'z bilimini tekshirib ko'rishi uchun savollar kiritilgan bo'lib talabani o'z ustida ishlashga ko'mak beradi.

1-mavzu: Psixologiya fanining predmeti ,vazifalari.

1.Psixologiya fanining predmeti.
2.Psixologiyaning vazifalari va tarmoqlari.
3.Psixologiyaning boshqa fanlar bilan aloqasi
4.Psixologiyaning fanlar sistemasida tutgan o'rni.

T a y a n ch s o' z v a i b o r a l a r :

Psixologiya, rux, aks ettirish, psixika, Aristotel, refleks, emperizm, sensualizm, faktlar, jarayonlar, individual xususiyatlar, vazifalar, psixik holatlar.

Mashg'ulotni o'tkazish joyi : auditoriya
Mashg'ulotning jihozlanishi : tarqatma materiallar, texnik vositalar
Mashg'ulotning davomiyligi : 2 soat
Mashg'ulotning maqsadi : Talabalarda psixologiya fanining yangi davrga xos yondashuvlari, boshqa fanlar bilan aloqasi, psixologik tarmoqlar klassifikatsiyasi haqida nazariy bilimlarni berish, psixologiyaning asosiy metodlaridan foqdalanish va qo'llash bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirish

Motivasiya: Psixologiyaning alohida tarmoqlarini differensiasiya qilish eng avvalo ishlab chiqarishdagi inson faoliyati kechadigan sohalar va ularning vazifalaridan kelib chiqadi. Hozirgi davrga kelib psixologiyani inson shaxsi haqidagi eng muhim fanlardan biri sifatidagi ahamiyatini hamma tan olmoqda. Inson shaxsining esa bevosita kirib bormagan sohasini topish qiyin.

Fanlararo va fan ichida bog'liqlik: Globalizatsiya sharoitida psixologiya o'rganadigan muammolarning dolzarbligi, avvalo, har bir shaxsning murakkab insoniy munosabatlar, axborot kommunikasiyalari sharoitida yashayotganligi, inson xulqini boshqarish ayrim mamlakatlar uchun ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning yetakchi omili sifatida e'tirof etilishi bilan izohlanadi.
Bu so'zlarni bugungi Globalizatsiya sharoitida insonning jamiyatda tutgan o'rni va zarur maqomni egallashiga, informasion xurujlar va turli xil ma'lumotlarning turli yo'llar bilan mamlakatimizga, umuman, boshqa mamlakatlarga ham kirib kelib, u yoki bu mintaqada asrlar mobaynida shakllangan qadriyatlar, urf-odatlar, e'tiqod shakllariga va tarbiya uslublariga salbiy yoki ijobiy ta'siri jarayonlari ma'nosida qo'llash shaxs ruhiyatiga aloqador siru-sinoatlarni bilishni, shaxsga o'z-o'zini himoya hilish, o'z ustida ishlash imkoniyatlarini bilishni dolzarb qilib qo'yadi.

Mashgulot mazmuni

Назарий қисм

Yangi davr va psixologiya. Psixologiya sohasida XX asrda erishilgan yutuqlar. Fanda yuzaga kelgan yangi yo'nalishlar va yangicha yondashuvlar. Sinergetik yondashuv. Akmeologik yondashuv.

Psixologiya fanining dolzarbligi. Globalizasiya sharoitida psixologiya o'rganadigan muammolarning dolzarbligi. Insonni o'rganishning ahamiyati.

Psixologiya fanining predmeti. Psixologiya fanining predmeti va uning fanda asoslanishi. Psixikaning zamonaviy va klassik ta'riflari. Psixik jarayonlarning namoyon bo'lish shakllari va ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik.

Psixologiyaning tarmoqlari. Psixologiyaning boshqa fanlar bilan aloqasi. AQSh va RFdagi mavjud ba'zi psixologik tarmoqlar klassifikasiyasi. Bizning sharoitimizda rivoj topayotgan va amaliy tus kasb etayotgan psixologiya tarmoqlarining qisqacha tavsiflari.

Jahon moliyaviy – iqtisodiy inqirozi sharoitida shaxs omiliga nisbatan e'tibor.

Psixologik bilimlarning paydo bo'lish davrlari (e.av. 4-5-asrlar va 16-17-asrdagi taraqqiyoti). Suqrot (Sokrat), Platon, Arastu (Arestotel)larning falsafiy qarashlari. Psixologiya tarixidan. Antik dunyoda psixologiyaning paydo bo'lishi va dastlabki taraqqiyoti. XVI-XVII asrlar: empirik psixologiyani paydo bo'lishi va uning dastlabki taraqqiyoti.

Psixologiyaning ilmiy fan sifatida shakllanishi(19-20-asrlar). Vilgelm Vundt va uning Leybnis universitetidagi birinchi ekmperimental psixologik laboratoriyasi. Strukturalizm.

Funksionalizm. E.Titchener va V.Jeymslarning tadqiqotlari. Bixeviorizm. E.Torndayk va D.Uotsonlar asos solgan yo'nalish. Psixoanaliz. Zigmund Freydning psixologiya fani rivojlanishida tutgan o'rni. «Id (U) – Ego (Men) – Superego (Mendan oliy)» tushunchalari. «Libido» hamda «agressiv» energiyalar. K.Yung hamda individual psixologiyani targ'ib etgan A.Adlerning ilmiy tadqiqotlari mohiyati.

Psixologiyaning fanlar tizimida tutgan o'rni. Psixologiya va falsafa. Psixologiya va tarix. Psixologiya va sosiologiya. Psixologiya va pedagogika. Psixologiya va tabiiy fanlar. Psixologiya va kibernetika. Psixologiya va texnika fanlari. Psixologiya va iqtisodiyot.

Psixologiyaning tatbiqiy va amaliy sohalari. «Tashxis markazlari» hamda «Ta'lim-tarbiya jarayonini sosiologik, psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlash xizmat»larida faoliyati mazmuni.

Amaliy psixologiyaning asosiy yo'nalishlari. Sanoat va ishlab chiqarish sohasi. Siyosat sohasidagi psixologiya. Oila va nikoh borasidagi tatbiqiy ishlar. Maorif sohasidagi amaliy ishlar. Huquqbuzarlikning oldini olish.

Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida amaliy psixologiyaning tutgan o'rni.

Fanning tarkibiy-mantiqiy tuzilishi

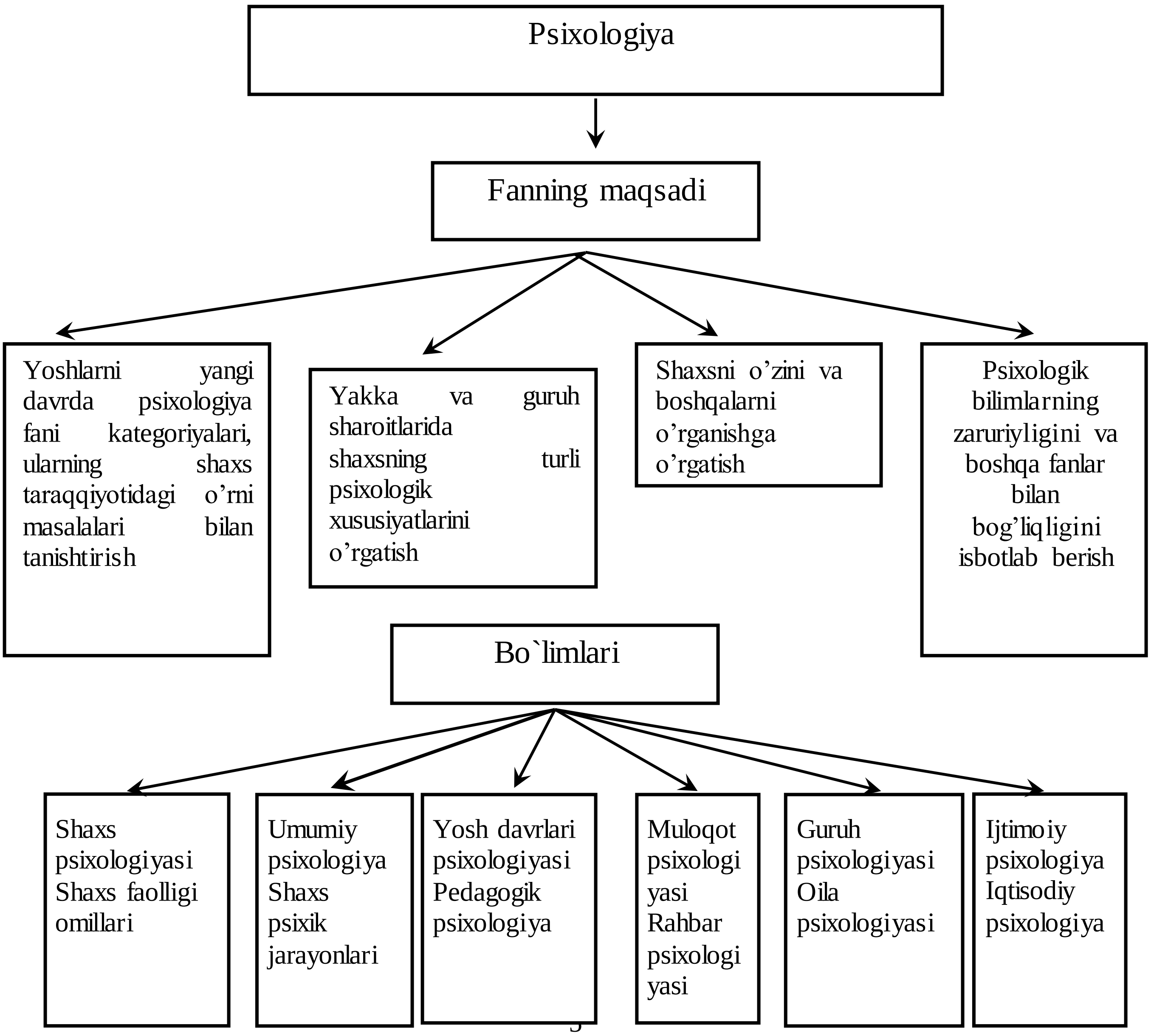

Mavzular

1) Psixologiya fani predmeti va asosiy mavzulari.

2) Psixologiyaning asosiy metodlari
3) Shaxs va jamiyat muammosi
4) Shaxs va faoliyat. Faoliyat motivlari va turlari.
5) Shaxsning bilish jarayonlari
6) Tafakkur va unng xususiyatlari
7) Shaxs individual xususiyatlari

Shaxsning yosh davrlari

Insoniy muomala psixologiyasi. Samarali ta'sir taktikasi

Gurux va shaxs psixologiyasi. Guruhdagi ta'sir jarayonlari

Pedagogik va psixologik o'qitish texnologiyalari

Mavzuni jonlantirish uchun savollar

1. Psixologiya fanining predmeti nima?
2. Psixologiyaga asos solingan yil?
3. Psixologiya so'zining ma'nosi qanday?
4. Psixologiya fani o'rganadigan jarayonlar?
5. Psixikaning namoyon bo'lish shakllari qanday ko'rinishga ega?
6. Psixologiya qaysi fanlar bilan o'zaro bog'liq?
7. Psixik jarayonlar deb nimaga aytiladi?
8. Psixologik holatlar qanday ko'rinishga ega?
9. Shaxsning individual xususiyatlari nima?
10. Psixologiyaning qanday tarmoqlari mavjud?

Psixikaning namoyon bo'lish shakllari:

1. Psixik jarayonlar;
2. Psixologik holatlar;
3. Shaxsning individual-psixologik

PSIXIK JARAYONLAR:

Sezgilar; Idrok; Diqqat;
Xotira; Tafakkur; Xotira, Nutq; Hayol.

PSIXOLOGIK HOLATLAR:

Emosiyalar; E'tiqodlilik;
Bardamlik; Tetiklik; Apatiya;
Qiziquvchanlik; Xayratlanish; Ishonchlilik;
Ijodiy ruhlanish.

Shaxsning individual psixologik xususiyatlari:

Yo'nalishlar; Temperament; Xarakter;
Qobiliyatlar; Iqtidor; Aqliy salohiyat;
Xulq motivasiyasi; Ish uslubi; Mas'uliyat.

iboralar asosida vizual ma'lumotlar

Psixika – yuksak darajada tashkil topgan materiya, miyaning funksiyasi. Uning mohiyati tuyg'ular, idrok, tasavvur, fikrlar, iroda va boshqalar ko'rinishida aks ettirishdan iborat.

Psixik jarayonlar – u yoki bu psixik maxsult va natijalarni (psixik obrazlar, xolatlar, tushunchalar, xissiyot va x.k.) xosil qiluvchi, shakllantiruvchi va rivojlantiruvchi jarayon.

Psixologiya – odamning obyektiv borliqni sezgi, idrok, tafakkur, tuyg'u-hissiyot va boshqa psixik xolatlar orqali aks ettirish jarayonini o'rganadigan fan.

Psixik holatlar – psixik hayot shakllari, diqqat, hissiyot, iroda jarayonlariga aytiladi. P.H. (xushchaqchaqlik, ruhlanish, siqilish, ziyraklik, qat'iylik, tirishoqlik v.b.) shaxslarda ma'lum darajada barqaror bo'lib, ularning muayyan xususiyatiga ham aylanib qoladi.

3-Slayd: Psixologiyaning boshqa fanlar bilan bog'liqligi

PSIXOLOGIYA VA IQTISODIYOT

Iqtisodiyot bilan psixologiyaning o'zaro aloqasi va hamkorligi ham yangilik bo'lib, ayniqsa, bozor munosabatlariga bosqichma - bosqich o'tish sharoitida iqtisodiy ong hamda iqtisodiy xulqning o'ziga xos namoyon bo'lish qonuniyatlarini o'rganishda ikkala fan teng xizmat qiladi. Yangi davr shaxsini tarbiyalash va uning jamiyatga moslashuvi masalasida psixologiya iqtisodiyot fanida qo'lga kiritgan yutuqlar, yangiliklar va iqtisodiy samaraga erishish omillarini hisobga olsa, iqtisodiyot o'z navbatida iqtisodiy islohotlarning obyekti hamda subyekti bo'lmish inson omilidagi barcha psixologik o'zgarishlarni aniqlash, tahlil qilish va shu asnoda bashorat qilish vazifasini yechishi kerak.

Psixologiya va sotsiologiya

Sotsiologiya fanining erishgan yutuqlaridan psixologiya fani ham foydalanadi, chunki bu fanlarning ko'lami kengayadi. Ayniqsa, ijtimoiy psixologiyaning sosiologiya bilan aloqasi uzviy bo'lib, ular jamiyatda ijtimoiy taraqqiyot va rivojlanishni ta'minlash ishiga xizmat qiladilar.

Psixologiya va falsafa

Falsafa bilan bo'lgan aloqa bu ikkala fanning inson va uning hayoti mohiyatini to'la anglash va uning rivojlanib borish tendensiyalarini belgilashdagi o'rni va ahamiyatidan kelib chiqadi. Tabiat, jamiyat va inson tafakkurining rivojlanishiga oid bo'lgan umumiy qonuniyatlar va tamoyillarni psixologiya falsafaning bazasidan oladi va shu bilan birga o'zi ham inson ongi va tafakkuri qonuniyatlari sohasidagi yutuqlari bilan falsafani boy ma'lumotlarga ega bo'lishiga yordam beradi.

Kibernetika fani sohasidagi erishilgan yutuqlar psixologiya uchun ham ahamiyatli va zarur

bo'lib, u inson shaxsining o'z-o'zini boshqarish va psixik jarayonlarni takomillashtirish borasida axborotlar texnologiyasi va kibernetika tomonidan qo'lga kiritilgan yutuqlar va tadqiqot metodlari, maxsus dasturdan o'z o'rnida foydalanadi. Masalan, oddiy muloqot jarayonini yanada takomillashtirish, har bir so'zning shaxslararo munosabatlardagi ta'sirchanligini oshirish maqsadida hamda ana shunday ijtimoiy faoliyat jarayonida shaxs tizimini takomillashtirishda turli kibernetik modellaridan o'rinli foydalanish zamonaviy psixologiyaning jamiyatdagi o'rni va rolini oshiradi, maxsus kompyuter dasturlarining keng qo'llanilishi inson miyasi va ruhiy olami sirlarini tez va aniq o'rganishni kafolatlaydi.

PSIXOLOGIYA VA TEXNIKA FANLARI

Texnika fanlari bilan psixologiyaning o'zaro aloqasi va hamkorligi yaqqol sezilmoqda. Bir tomondan murakkab texnikani boshqaruvchi inson ongi muammosini yechishda, ikkinchi tomondan, psixik hayotning murakkab qirralarini ochishda maxsus texnik vositalardan foydalanish zarurati bu ikki yo'nalishning erishgan yutuqlarini birlashtirishni nazarda tutadi. Murakkab zamonaviy texnika sir - asrorlarini biladigan, uning jamiyat va fan ravnaqiga xizmatini ta'minlash qanchalik dolzarb bo'lsa, ana shu texnikaga har bir oddiy fukaro ongi, tafakkuri va qobiliyatlarini moslashtirish va «odam - mashina»

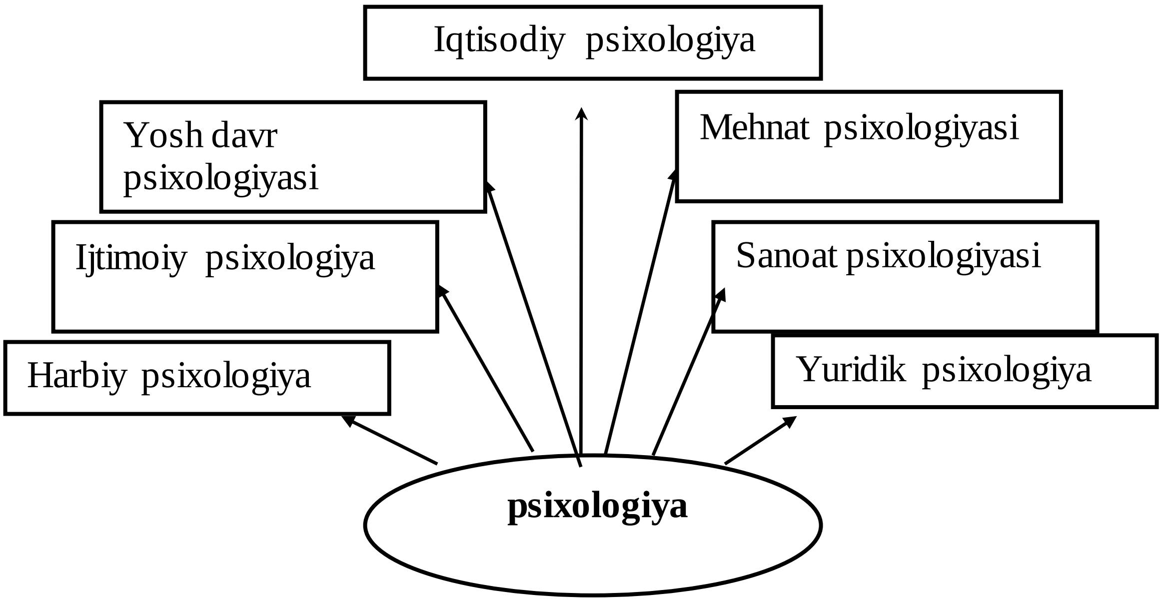

IJTIMOIY PSIXOLOGIYA	Odamlarning jamiyatdagi birgalikdagi ish faoliyatlari natijasida ularda hosil bo'ladigan tasavvurlar, fikrlar, e'tiqodlar, hissiy kechinmalar va xulq-atvorlarini o'rganadi
TIBBIYOT PSIXOLOGIYASI	Shifokor faoliyati psixologiyasini, bemor xulq-atvorining psixologik jihatlarini o'rganadi
INJENERLIK PSIXOLOGIYASI	Avtomatlashtirilgan boshqaruv sistemalari operatori faoliyatini, odam-texnika o'rtasida funksiyalarni taqsimlash va muvofiqlashtirishning xususiyatlarini o'rganadi
YURIDIK PSIXOLOGIYA	Huquq sistemasining amal qilishi bilan bog'liq masalalarning psixologik asoslarini o'rganadi
UMUMIY PSIXOLOGIYA	Psixologiyaning barcha masalalarining o'ziga xos jihatlarini o'rganadigan maxsus sohasi
HARBIY PSIXOLOGIYA	Kishining harbiy harakatlar sharoitida namoyon bo'ladigan xulq-atvorini, boshliqlar bilan ijro etuvchilar o'rtasidagi munosabatlarning psixologik jihatlarini o'rganadi
SAVDO PSIXOLOGIYASI	Jamiyatda tijoratning psixologik sharoitlari, ehtiyojning individual, yoshga oid, jinsga oid xususiyatlarini, xaridorga xizmat ko'rsatishning psixologik omillarini aniqlaydi, modalar psixologiyasi kabi masalalarini ko'radi.

MEHNAT PSIXOLOGIYASI — Kishi mehnat faoliyati psixologik xususiyatlarini, mehnatni ilmiy asosda tashkil etishning psixologik jihatlarini o'rganadi

YOSH DAVRLARI PSIXOLOGIYASI — Turli yoshdagi odamlarning tug'ilgandan to umrining oxirigacha psixik rivojlanish jarayonini, shaxsning shakllanishi va o'zaro munosabatlari qonuniyatlarini o'rganadi

PEDAGOGIK PSIXOLOGIYA — Kishiga ta'lim va tarbiya berishni psixologik qonuniyatlarini o'rganishni o'z predmeti deb biladi

Bilimni tekshirish uchun test savollari:

1. Psixika va uning namoyon bo'lish shakllari:
A) psixik jarayonlar, psixologik xolatlar, shaxsning temperamenti;
B) psixik jarayonlar, psixologik xolatlar, shaxs xarakteri;
V) psixik jarayonlar, psixologik xolatlar, qobiliyat;
G) psixik jarayonlar, psixologik xolatlar, shaxs xususiyatlari.

2. Psixik jarayonlarga nimalar kiradi?
A) sezgilar, idrok, emosiyalar, xarakter, iqtidor;
B) sezgilar, idrok, xotira, tafakkur, xayol, nutq, diqqat;
V) sezgilar, idrok, tafakkur, emosiyalar, temperament, diqqat, nutq;
G) sezgilar, idrok, xotira, tafakkur, diqqat, nutq, qobiliyat.

3. Shaxs psixologik xolati nimalarda ifodalanadi?
A) emosiyalar, e'tiqod, iroda, qiziquvchanlik, tetiklik, apatiya, bardamlik, ishonchlilik;
B) emosiyalar, e'tiqod, iroda, mas'uliyat, tetiklik, apatiya, bardamlik, ishonchlilik;
V) emosiyalar, e'tiqod, iroda, qiziquvchanlik, iqtidor, apatiya, bardamlik ishonchlilik;
G) emosiyalar, e'tiqod, iroda, qiziquvchanlik, tetiklik, aqliy saloшiyat, bardamlik, ishonchlilik.

4. Shaxs individual xususiyatlari tashkil etuvchilariga nimalar kiradi?
A) yo'nalishlar, temperament, qobiliyat, motivlar, mas'uliyat;
B) yo'nalishlar, temperament, xarakter, qobiliyat, motivlar, mas'uliyat, ish uslubi, iqtidor;
V) yo'nalishlar, temperament, qobiliyat, motivlar, mas'uliyat; ish uslubi, iqtidor, aqliy saloшiyat;
G) yo'nalishlar, temperament, xarakter, motivlar, mas'uliyat; ish uslubi, iqtidor, aqliy salohiyat.

Topshiriq. Psixologiyaning asosiy tarmoqlarini yozing

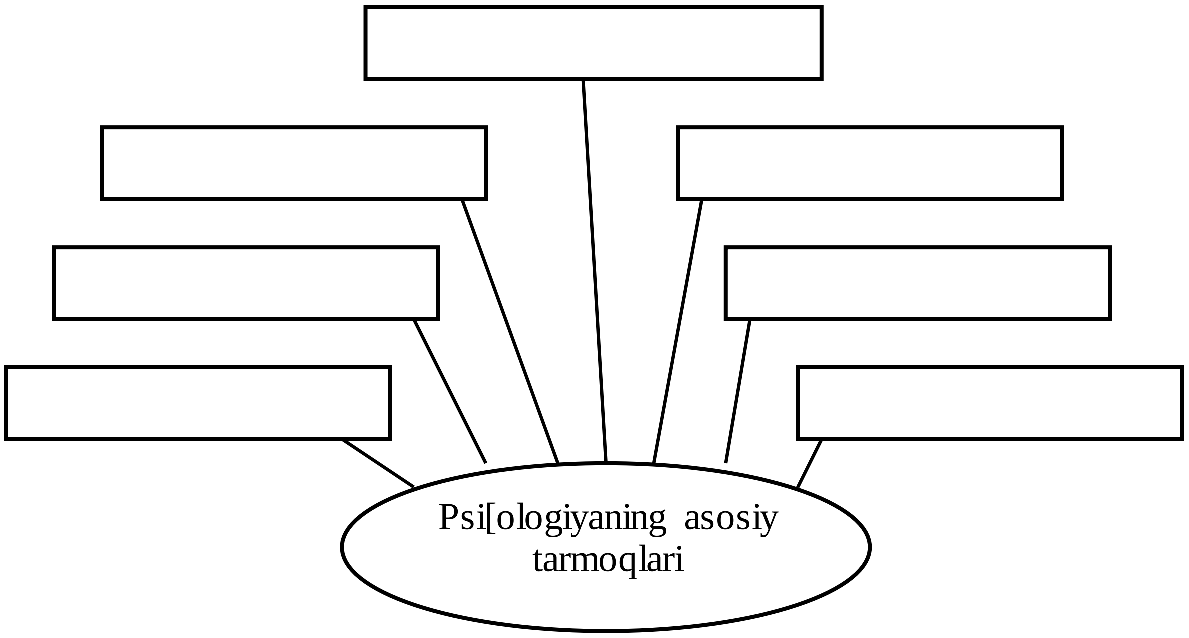

Topshiriq. Psixikaning namoyon bo'lish shakllarini yozing

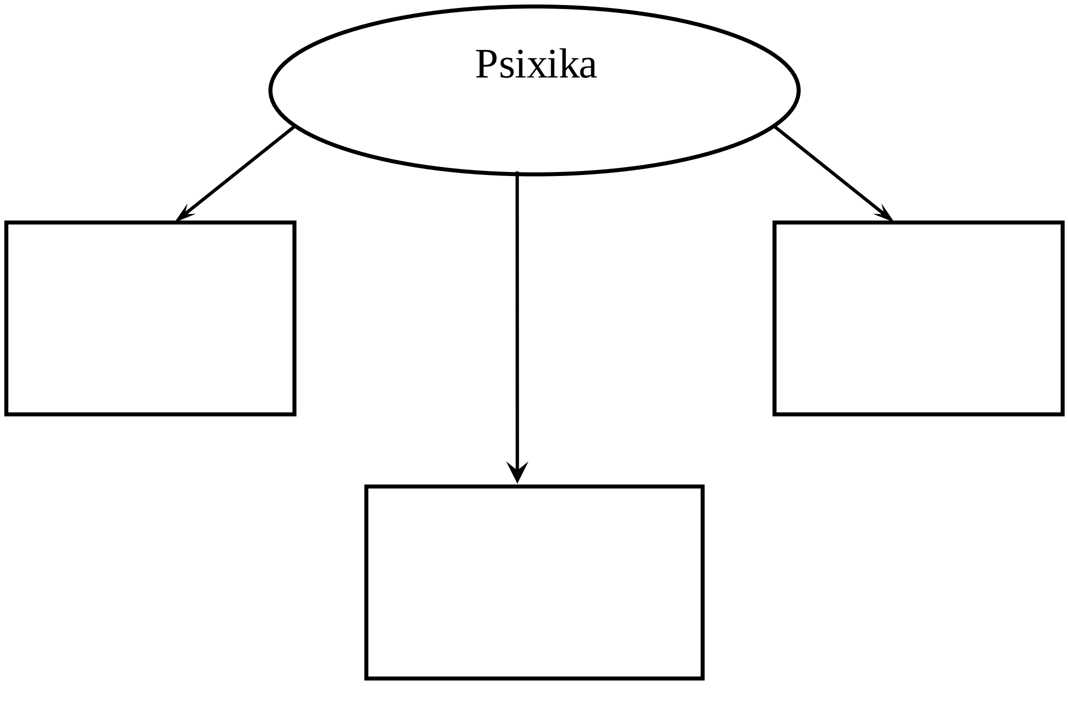

Topshiriq.Psixologiya va fanlarning o'zaro bog'liqligini yozing

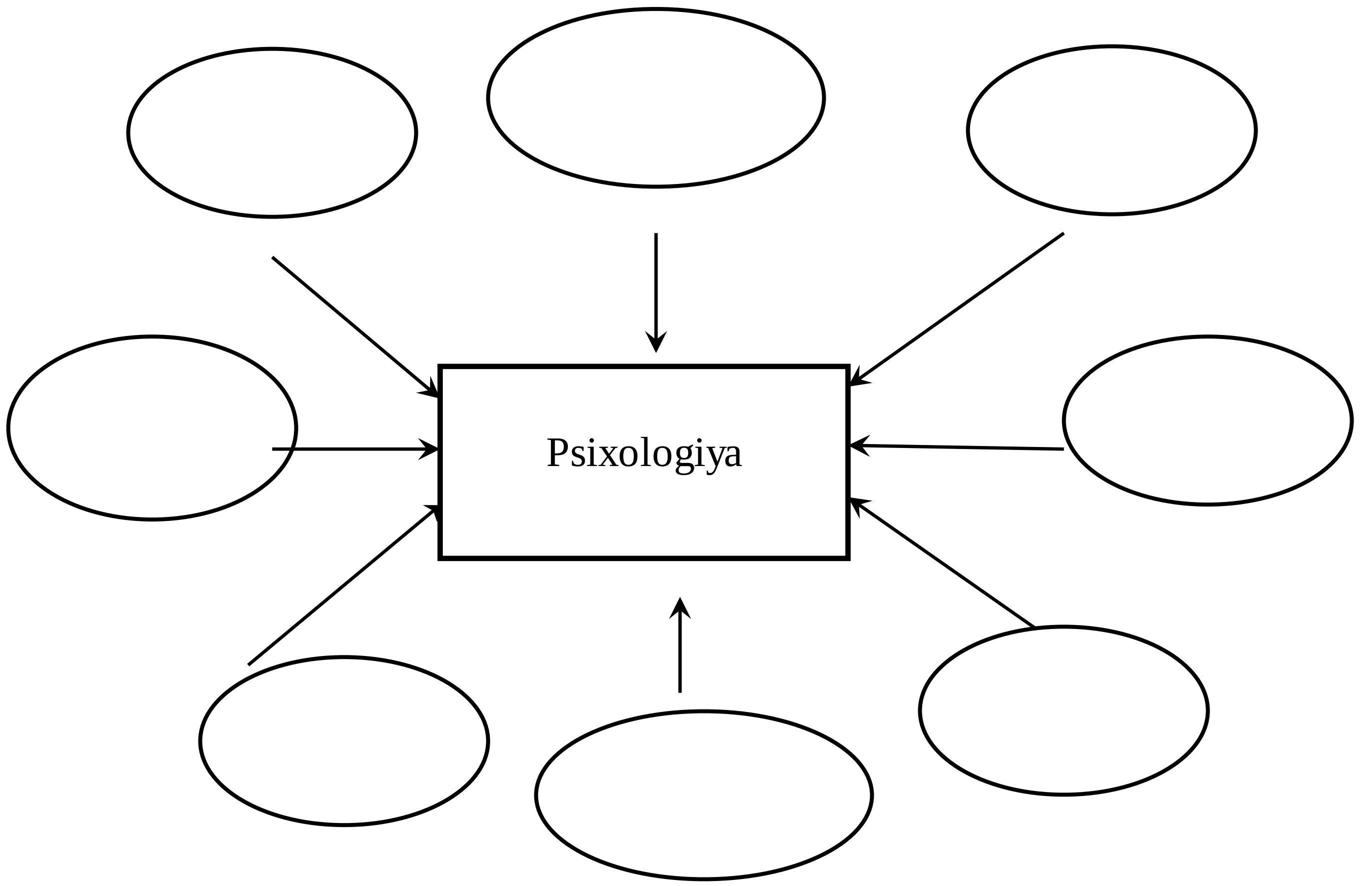

Klaster texnikasi asosida ushbu tushunchalarni yozing: *psixika, uning shakllari, psixologiya, psixologiya tarmoqlari, psixologiya va fanlar*.

Klaster texnikasining qoidasi:

- Klaster – parchalanish, maydalanish ma'nosini anglatadi.
- Mavzudan chiqqan va chiqmagan xolda so'z o'zagini ma'no mazmunini davom ettiramiz. So'zlar tarmoqlanadi.
- Klaster uslubi darsning bir qismida (boshida, o'rtasida, oxirida) qo'llaniladi.
- Guruxlarga bir xil savol berilsa, tarmoq bajarilgandan so'ng bir xil terminlar o'chiriladi, kimda o'chirilmagan terminlar ko'p qolsa, o'sha gruppa g'olib xisoblanadi.
- O'qituvchi o'z variantiga ega bo'lishi kerak.
- So'zlarning klassifikasiyasi ro'y bermasligi kerak.

Mustaqil o'rganish uchun mavzular

- Psixologiyada yoshlar tarbiyasi muammolari.
- Psixologiyaning yoshlar ma'naviyatining shakllanishidagi roli.
- Kadrlar tayyorlash Milliy dasturida qo'yilgan vazifalarni amalga oshirishda psixologiya fanining o'rni va ahamiyati.

Joriy nazoratni baholash mezoni:

№	Foizda %	Ballda	Baho	Talabaning bilim darajasi
1	55	2,75	2	Qoniqarsiz
2	56-70	2,8-3,5	3	Qoniqarli
3	71-85	3,5-4,2	4	Yaxshi
4	86-100	4,3-5	5	A'lo

AMALIY MASHG'ULOTDA O'QITISH TEXNOLOGIYASI

1-MAVZU	**PSIXOLOGIYA FANINING PREDMETI , MAQSADI VA VAZIFALAR**
	I

(amaliy mashg'ulot – 2 soat)

Mashg'ulot shakli	amaliy mashg'ulot
mashg'ulot rejasi	1. Psixologiya fanining predmeti 2. Psixologiya fanining dolzarbligi 3. Psixologiyaning tarmoqlari 4. Psixologiya fanining fanlar tizimida tutgan o`rni.
O'quv mashg'ulotining maqsadi	O'quv kursi haqida umumiy tasavvurni berish, psixologiya fanining predmeti, vazifalari, yangicha tafakkur va milliy mafkura shakllanishi sharoitida psixologik bilimlarning tutgan o'rnini tushuntirish
Tayanch tushuncha va iboralar	psixologiya, psixik jarayonlar, psixologik holatlar, shaxs xususiyatlari, maxsus tarmoqlar
Pedagogik vazifalar:	*O'quv faoliyati natijalari:*
kursning maqsadi va vazifalari bilan tanishtirish;	Kursning maqsadi va vazifalarini aytib bera oladilar;
kursning tuzilmasi, o'quv faoliyatini baholash mezonlari hamda tavsiya qilinadigan adabiyotlar ro'yxati haqida ma'lumot beriladi;	kursning tuzilmasi, o'quv faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari va baholash shakllarini aytib bera oladilar;
shaxsni o'rganishda kuzatilgan turli nazariyalar mohiyati yoritiladi	Psixologiyaning nazariy yo'nalishlari va amaliyoti yutuqlarini yoritib bera oladilar;
psixika va uning namoyon bo'lish shakllariga oid tushunchalari yoritib beriladi;	Psixika va uning shakllariga ta'rif bera oladilar;

psixikaning turlari sanab o'tiladi va tasnifi beriladi;	psixikaning turlari va tasnifini bera oladilar;
psixologiyaning boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi tushuntiriladi;	psixologiyaning boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligini asoslab bera oladilar;
psixologiyaning tarmoqlari bilan tanishtiriladi.	psixologiyaning tarmoqlarini aytib bera oladilar.
O'qitish usullari	blis-so'rov, aqliy xujum, klaster
O'qitish vositalari	Ma'ruza matni, komp'yuter texnologiyasi, slaydlar
O'qitish shakllari	Frontal, kollektiv ish
O'qitish sharoiti	Texnik vositalar bilan ta'minlangan, o'qitish usullarini qo'llash mumkin bo'lgan o'quv xona
Monitoring va baholash	Kuzatish, og'zaki nazorat, yozma nazorat, o'quv topshiriq

amaliy mashg'ulot texnologik kartasi

Ish jarayoni bosqichlari vaqti	Faoliyatning mazmuni	
	o'qituvchi	Talaba
1 bosqich. Kirish (15 daqiqa)	1.1. O'quv fanining nomini ayta-di, predmetning dastlabki umu-miy tasavvurini beradi. Uslu-biy va tashkiliy tomonlari, talabalar bilimlarini baxolash mezonlarini va fan strukturasini tanishtiradi. (1-ilova) 1.2. Mazkur fanning o'rgani-ladigan mavzulari bo'yicha nazariy va amaliy mashg'ulotlar, ularning uzviyligi xaqida qisqacha ma'lumot beradi. Asosiy adabiyotlarning ro'yxati bilan tanishtiriladi. (2-ilova) O'quv dasturi talabalarga tanishtiriladi. 1.3. amaliy mashg'ulot darsining maqsadi va o'quv faoliyati natijalarini aytiladi. Talabalarni aqliy xujumga tortish uchun jonlantiruvchi savollar beriladi. (3-ilova).	Tinglaydi va yozadi amaliy mashg'ulot nomini yozib oladilar Savollarga javob beradi
2 bosqich. Asosiy jarayon (55 daqiqa)	2.1.amaliy mashg'ulot rejasining barcha savollari bo'yicha vizual materialni namoyish qilinadi. (4- ilova) Mavzuning asosiy joylarini yozib olishlari aytiladi. Faollashtiruvchi savol-javob o'tkaziladi. Birinchi reja savoli bo'yicha: 1. «Psixologiya» deganda nimani tushunasiz? Ikkinchi reja savoli bo'yicha: 2. «Psixologiya» fanini o'rganish bo'yicha	Tinglaydi, o'rganadi, Yozadi, aniqlaydi, savollar beradi. Asosiy joylarini yozadi

	fikringiz? Uchinchi reja savoli bo'yicha: 3. Psixikaning namoyon bo'lish shakllari nimalardan iborat? To'rtinchi reja savoli bo'yicha: 4. Psixologiyaning asosiy kategoriyalari deganda nimani tushunasiz? Javoblar to'g'rilanadi va xulosalanadi. 2.2. tayanch iboralari kerakli tushuncha va iboralar qo'shiladi. Javoblarni to'g'rilaydi va xulosalaydi. (5-ilova) 2.3. Talabalarga erkin fikr aytishga ruxsat beriladi va ularni rag'batlantiriladi.	Savollarga javob beradi Xar bir tayanch tushuncha va iboralarni muxokama kiladi. Yozadi. Javob beradi
3 bosqich. Yakuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1. Mavzu bo'yicha umumiy xulosa qilinadi. 3.2. Talabalarning bilim va ko'nikmalari baholanadi. 3.3. Navbatdagi mashg'ulotda ko'riladigan masalani e'lon qilinadi, va mustaqil tayyorgarlik ko'rishlariso'raladi. 3.4. Talabalarga uyga vazifa qilib: (1)."Psixologiya va yangi davr" mavzusida esse yozib kelish; (2). Mustaqil ishlash uchun mavzular (3). Kelgusi mavzu e'lon qilinadi va unga tayyorlanib kelishni aytiladi. (4). O'zini-o'zi nazorat qilish uchun savollar . (6- ilova). (5). Tavsiya etilgan adabiyotlarni o'rganish.	Tinglaydi Mustaqil ishlash uchun topshiriqni yozib oladi Dokladlar mavzusiga tayyorlanadi. O'UMga qarang

Nazorat savollari

1. Psixologiya fanining predmeti nima.
2. Psixologiyaga asos solingan yil.
3. Psixologiya so'zining ma'nosi qanday.
4. Psixologiya fani o'rganadigan jarayonlar.
5. Psixikaning namoyon bo'lish shakllari qanday ko'rinishga ega.
6. Psixologiya qaysi fanlar bilan o'zaro bog'liq.
7. Psixik jarayonlar deb nimaga aytiladi.
8. Psixologik holatlar qanday ko'rinishga ega.
9. Shaxsning individual xususiyatlari nima.
10. Psixologiyaning qanday tarmoqlari mavjud.

Tavsiya etilgan adabiyotlar

Asosiy adabiyotlar

1. Karimov I.A. Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. – T.: «O'zbekiston», 2010. – 80 b.
2. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: «O'zbekiston», 2009. – 56 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning «Mamlakati-mizni modernizasiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir» hamda «Asosiy

vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqi-miz farovonligini yanada yuksaltirishdir» nomli ma'ruzalarini o'rganish bo'-yicha O'quv-uslubiy majmua. / Tuzuvchilar: B.Yu. Xodiyev, A.Sh. Bekmurodov, U.V. G'ofurov va boshqalar. – T.: Iqtisodiyot, 2010. – 331
4. «Barkamol avlod yili» davlat dasturi to'g'risida: 2010 yil 27 yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1271-sonli qarori // Xalq so'zi gazetasi. – 27.01.2010.
5. Maklakov A.G. Общая psixologiya: Uchebnik. – SPb.: Piter, 2010. – 10-25 s.
6. Nemov R.S. Общая psixologiya. Uchebnik. – SPB.: Piter, 2009. – 13-31 s.
7. Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O'zROO'MTV. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – 9-12 b.
8. Karimova V.M., Hayitov O.E., Akramova F.A., Lutfullayeva N.X. Psixologiya. Darslik. – T.: TDIU «Talaba», 2007. – 9-29 b.
9. Karimova V.M. Psixologiya. O'quv qo'llanma. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, «O'zAJBNT» markazi, 2002. – 5-15 b.
10. G`oziyev.E.G`.Umumiy psixologiya . T.2010 -5-16 b.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. Toshkent, ToshDU, 2002 (o`quv qo`llanma).
2. Davletshin M.G., To`ychieva M. Umumiy psixologiya. Toshkent, 2002.
3. Davletshin M.G., Jalilova S.X. Psixologik muammolar. Toshkent, 2002 (o`quv qo`llanma).
4. Karimova V.M. Psixologiya. O`quv qo`llanma. Toshkent, 2002.
5. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya va ijtimoiy amaliyot. Toshkent, 1999.
6. Karimova V.M. Psixologiya. Toshkent, 2012.

Internet saytlari

1. www.ziyonet. uz
2. www.psihol.ru
3. www.psiholog.uz
4.

2- mavzu: Psixologiyada shaxc va jamiyat muammosi

1. Shaxs ta`rifi.
2. Individ, shaxs, individuallik va ularning o'zaro bog'lanishlari haqida tushuncha.
3. Shaxs shakllanishiga ta`sir etuvchi faktorlar.
4. Shaxs faolligining manbai sifatida ehtiyoj va uning turlari haqida tushuncha.

T a y a n ch s o' z v a i b o r a l a r :

Shaxs, individ, individuallik, faollik, faoliyat, motiv, qiziqishlar, shaxsning shakllanishida ta'sir qiluvchi omillar, shaxs sifatlari.

Mashg'ulotni o'tkazish joyi : auditoriya
Mashg'ulotning jihozlanishi : tarqatma materiallar, texnik vositalar
Mashg'ulotning davomiyligi : 2 soat
Mashg'ulotning maqsadi : Talabalarda psixologiya fanining yangi davrga xos yondashuvlari, boshqa fanlar bilan aloqasi, psixologik tarmoqlar klassifikatsiyasi haqida nazariy bilimlarni berish, psixologiyaning asosiy metodlaridan foqdalanish va qo'llash bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirish
Motivasiya: Psixologiyaning alohida tarmoqlarini differensiasiya qilish eng avvalo ishlab chiqarishdagi inson faoliyati kechadigan sohalar va ularning vazifalaridan kelib chiqadi. Hozirgi davrga kelib psixologiyani inson shaxsi haqidagi eng muhim fanlardan biri sifatidagi ahamiyatini hamma tan olmoqda. **Fanlararo va fan ichida bog'liqlik :** Individuallik temperament va

xarakter xususiyatlarda, odatlarda, ustun darajadagi kizikishlarda, bilish jarayonlariga oid fazilatlar (idrok, xotira, tafakkur, tasavvur) da kobiliyatlarda, faoliyatning shaxsga xos uslubda va xokazolarda namoyon buladi. Zikr etilgan psixologik xususiyatlarning bir xildagi birikmasini uzida mujassamlashtirilgan odam yuk-inson shaxsi uz individualligi jixatidan betakrordir.

Mashgulot mazmuni:

Назарий қисм Individ haqida tushuncha, shaxs va uning strukturasi, shaxsdagi individuallik xususiyatlar, ular o'rtasidagi bog'lanishlar, shaxs faolligi, shaxs faolligining manbai sifatida ehtiyoj va uning turlari, mehnat ehtiyoji, xulq-atvor motivlari, qiziqishlar, odam tshaxsini shakllantirish qonuniyatlarining ob'yektiv xarakteri, odamning rivojlanishida va shaxsning kamolotida biologik va ijtimoiy komponentlarning roli, odamning psixik rivojlanishi va shaxs kamolotidagi harakatlantiruvchi kuchlar, yosh avlodning har tomonlama rivojlanishining asosiy omillari va shart-sharoitlari, har tomonlama madaniyatli kishilarga xos bo'lgan shaxsiy sifatlar.

Shaxs individlararo munosabatlar sub'yektidir. "Individ" va "shaxs" tushunchalarining bir-biriga mos kelmasligi va aynan uxshash emasligi faktidan shu narsa ayonki, shaxs tushunchasi birgalikdagi faoliyatning xar bir ishtirokchisi uchun ushbu faoliyatning mazmuni, kadriyatlari va moxiyati orkali namoyon buladigan shaxslararo barkaror boglanishlar sistemasidagina anglanilishi mumkin. Bunday shaxslararo alokalar realdir, lekin ular tabiatan "gayrixissiy"dir. Ular jamoaga kiradigan odamlarning konkret individual xususiyatlari va xatti-xarakatlaridan namoyon buladi, lekin ularning sababchisi bula olmaydi. Ular xar bir individlararo alokalar sistemasida va undan kengrok mikyosda-ijtimoiy munosabatlar sistemasida egallaydigan aloxida mavkeini belgilab beradigan ana shu shaxsiy xislatlarini namoyon kiladigan gurux shaklidagi sha faoliyatning aloxida fazilatini tashkil etadi.

Shaxs va individuallik. Har bir kishining shaxsi uning individualligi vujudga keltiradigan xislatlar va fazilatlarning fakat unga xos birikuvidan tarkibtopgandir. Individuallik-kishining uziga xosligini, uning boshka odamlardan farkini aks ettiruvchi psixologik fazilatlar birikmasidir. Individuallik temperament va xarakter xususiyatlarda, odatlarda, ustun darajadagi kizikishlarda, bilish jarayonlariga oid fazilatlar (idrok, xotira, tafakkur, tasavvur) da kobiliyatlarda, faoliyatning shaxsga xos uslubda va xokazolarda namoyon buladi. Zikr etilgan psixologik xususiyatlarning bir xildagi birikmasini uzida mujassamlashtirilgan odam yuk-inson shaxsi uz individualligi jixatidan betakrordir.

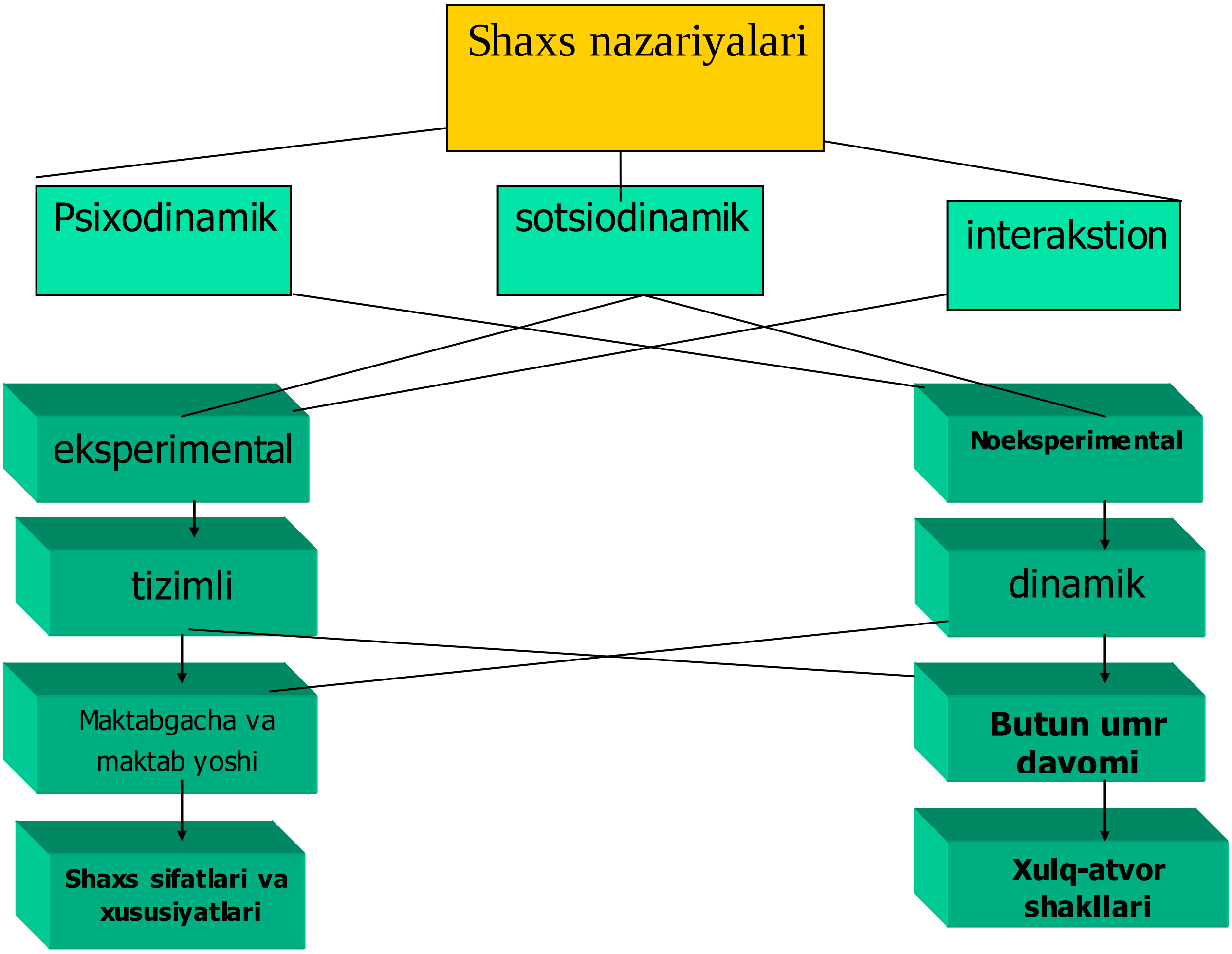

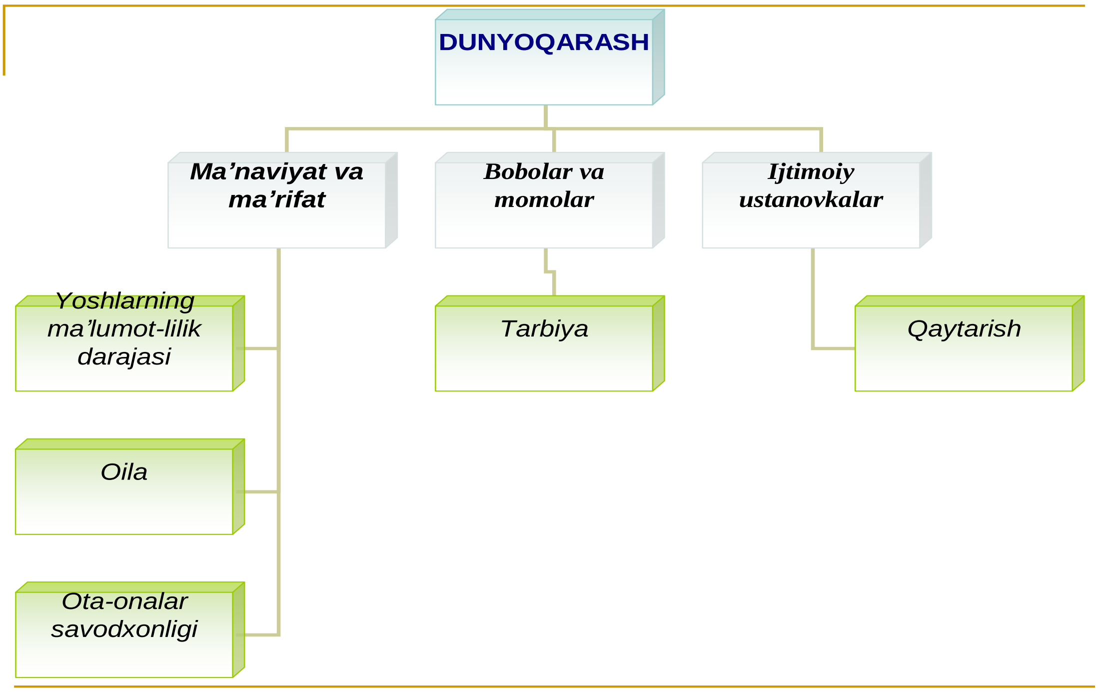

4-rasm. Shaxs dunyoqarashi va e'tiqodini o'zgartiruvchi omillar

Ta’sirga beriluvchanlik: konformizm – nonkonformizm

- **Konformizm** – bu real yoki tasavvurlardagi guruhning shaxs e’tiqodi va xulq-atvoriga ta’sirini tushuntiruvchi hodisadir. U ikki xil namoyon bo’lishi mumkin:
  - yon berish – qalban qo’shilmasa-da, tashqi harakatda ko’pchilik firiga ergashish;
  - ma’qullash – e’tiqod va qarashlarning ijtimoiy tazyiqqa to’la mos kelishi.

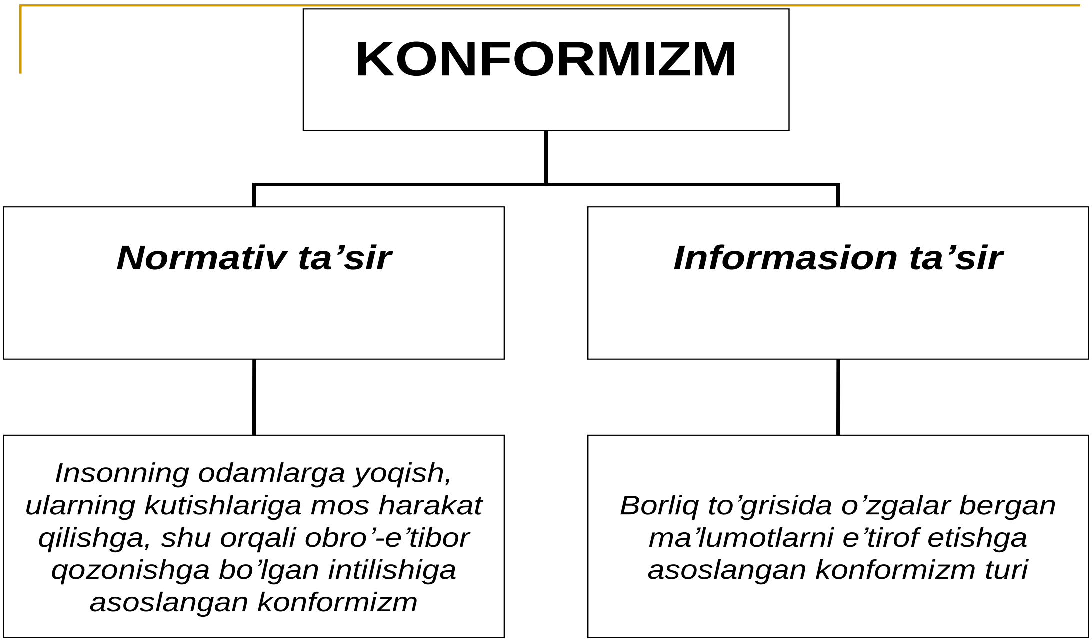

1-rasm. Konformizm hodisasi turlari

Ijtimoiy ta'sirlarning shaxs tomonidan anglanilishi

- Shaxsning o'zi, o'z xulq-atvori xususiyatlari, jamiyatdagi mavqyeini tasavvur qilishidan hosil bo'lgan obraz – "Men" – obrazi deb atalib, uning qanchalik adekvatligi va reallikka yaqinligi shaxsning jamiyatdagi ijtimoiy mavqyeini belgilaydi va uning barkamolligi mezonlaridan hisoblanadi.

Bilimlarni tekshirish uchun test savollari:

1. Shaxsning shaxssiz asosi nima?
A). shaxs;
V). xarakter;
S). individ
D). individuallik
2. Shaxs-individ o`rtasidagi asosiy farq?
A). ijtimoiyligi
V). fiziologik xosligi
S). biologik xosligi
D). irsiyati

3. Shaxs taraqqiyotida ijtimoiy omillarning rolini bo`rttirib ko`rsatuvchi nazariya
A). biogenetik
V). sotsiogenetik
S). psixogenetik
D). psixoanaliktik

4. Shaxs taraqqiyotida biologik omillarning rolini bo`rttirib ko`rsatuvchi nazariya
A). biogenetik
V). sotsiogenetik
S). psixogenetik
D). psixoanaliktik

5. Shaxs shakllanishida ijtimoiy muhit rolini inkor etgan kontseptsiya?
A). biogenetik kontseptsiya
V). psixogenetik kontseptsiya
S). bixeviorizm
D). assotsionizm
6. Individ yoki shaxsning individual rivojlantirishi, taraqqiyoti?
A. Ontogenez V. Fenotip, S.Genotip, D. Filogenez

Joriy nazoratni baholash mezoni:

№	Foizda %	Ballda	Baho	Talabaning bilim darajasi
1	55	2,75	2	Qoniqarsiz
2	56-70	2,8-3,5	3	Qoniqarli
3	71-85	3,5-4,2	4	Yaxshi
4	86-100	4,3-5	5	A'lo

Amaliy mashg`ulotda ta'lim texnologiyasi

O`quv soati: 2 soat* *Talabalar soni:*  *O`quv mashg`ulotining shakli	Bilimlarni..mustahkamlash, chuqurlashtirish.
Mavzu rejasi	1. Individ, shaxs ,individuallik haqida tushuncha 2. Faoliyat va shaxs 3.SHaxs nazariyalari 4. Muomalaning shaxslararo munosabatdagi roli
Mashg`ulotning maqsadi: Psixologiyada shaxs va jamiyat muammosi.Shaxs va faoliyat *haqidagi bilimlarni mustahkamlash va chuqurlashtirish.*	
Pedagogik vazifalar: • Individ shaxs,individuallik haq tasavvurlarini chuqurlashti-rish; • Faoliyat va shaxs haqida keng tush berish. • . SHaxs nazariyalari haqida tushuncha berish. • Muomalaning shaxs munosabatdagi,roli haq tasavvurlarini chuqurlashti-rish;	*O`quv faoliyatining natijalari:* 1.Individ,shaxs,individuallik tushunchalarini mustaqil tushuntiradi 2. Faoliyat va shaxs haqida keng tushuntiradi; 3. SHaxs nazariyalarini mustaqil yoritadi va tahlil qiladi; 4.Muomalaning….shaxslararo munosabatdagi,roli haqidagiu tasavvurlarini tahlil qiladi:
Ta'lim metodlari	Amaliy, suhbat, tezkor-so`rov, test

Ta'lim vositalari	Ma'ruza matni, format qog`ozlari, markerlar, skotch, kompyuter texnologiyalari, o`quv materiallari
Ta'lim shakllari	Juftliklarda va guruhlarda ishlash.
O`qitish shart-sharoiti	Texnik vositalardan foydalanish va guruhlarda ishlashga mo`ljallangan auditoriya
Monitoring va baholash	Nazorat savollari, savol-javob, reyting tizimi asosida baholash.

Amaliy mashg`ulotning texnologik xaritasi

Faoliyat bosqichlari	*Faoliyatning mazmuni*	
	O`qituvchining	*talabaning*
I.Kirish bosqichi (15daqiqa)	1.1.Mavzuning nomi, maqsadi va rejalashtirilgan o`quv natijalarini eslatadi. 1.2. Guruqlar ishini baqolash mezonlarini e'lon qiladi (1-ilova). 1.4. Talabalarga mavzu bo`yicha qo`shimcha materiallar tarqatadi.	Tinglaydilar.
II.Asosiy bosqich (60 daqiqa)	2.1.Talabalarni faollashtirish maqsadida tezkor-so`rov texnikasini qo`llab mavzu bo`yicha savollar beradi: - SHaxs nazariyalarini sanang. -SHaxs rivojlanishini bosqichlarga ajratib o`rgangan psixologlarni ayting. -SHaxs shakllanishiga ta`sir etuvchi omillar. -Biogenetik nazariya asoschilari. -psixodinamika nazariyasi bakili kim? Javoblarni diqqat bilan eshitadi, to`ldiradi, kamchiliklarini to`qrilaydi. 2.2.Talabalarni ixtiyoriy ravishda 3 ta guruhga bo`ladi. qar bir guruqga topshiriq beradi (2-ilova). 2.3.Guruqlarda faoliyatni tashkil qiladi. Topshiriqni bajarishda faqat qo`shimcha materialdan foydalanish kerakligini aytadi Guruqlarni kuzatadi, yo`naltiradi, maslaqatlar beradi. 2.4. Taqdimot boshlanishini e'lon qiladi. Javoblarni umumlashtiradi, xatolarini tuzatadi, xatosiz bajarilgan ishlarni raqbatlantiradi.	Berilgan savollarga javob beradilar. Ixtiyoriy 3 ta gu-ruqga bo`linadilar. Berilgan qo`shimcha materiallar aso-sida ishlaydilar. Savol bo`yicha fikr almashadilar, mu-loqaza qiladilar va tayyor ma'lu-motni format qoqoziga sxemalar, jadvallar asosida tushiradi. Tayyor materialni doskaga iladilar. Guruqdan bir ish-tirokchi bajargan vazifalarini taqdim etadi.
III. O`yinni olib borishga tayyorgarlik (10 minut)	3.1. Mavzuning rejadagi uchta savolini umumlashtiradi, xulosalar qiladi. 3.2. Guruqlar ishini baqolaydi va baholarni e'lon qiladi. 3.3.Mustaqil vazifa uchun topshiriq beradi: (1) seminar mashqulotining keyingi uchta savoliga qo`shimcha materiallar asosida tayyorlanib kelish; (2) har bir talabaga mavzuning o`tilgan reja	Eshitadilar. Vazifani yozib

	savollari bo`yicha to`rttadan savol tayyorlab kelish .	oladilar.

1-ilova

Ekspert varag`i №1

1. SHaxs shakllanishida ijtimoiy muhitning roli.
2. Sotsiogenetik nazariya.

Ekspert varag`i №2

1. SHaxs ta`rifi .
2. Kognitivistik nazariya

Ekspert varag`i №3

1.SHaxs shakllanishiga ta`sir etuvchi omillar.
2. Rollar nazariyasi.

2.Amaliy mashg`ulotlar uchun materiallar:

T.Elers «SHaxsning muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasini aniqlash» metodikasi

SHaxsning ijtimoiy xulq motivatsiyasi va muffaqiyatga yo'nalganligi, uning harakat dasturi hamda maqsadlarida namoyon bo'ladi.

Shaxsning ijtimoiy huquq motivatsiyasi va muofaqiyatga yo'nalganligi, uning harakat dasturi hamda maqsadlarda namoyon bo'ladi. Muvaffaqiyatga yo'nalgan shahslarda o'z-o'zini nazorat qilish va boshqarish sifatlari yuqori bo'ladi, ikkinchi toifadagi kishilarda juda past bo'ladi. Psixologiyada shahsning ijtimoiy hulq motivlari o'rganuvchi hilma-hil metodikalar mavjud. Shulardan biri T.Elersning ,, Muvaffaqiyat motivatsiyasi,, metodikasi hisoblanadi.

Tajriba maqsadi: sinaluvchilarning muvaffaqiyatga erishish motivatsiyaini o'rganish.

Tajriba materialari: test savolnomasi, javoblar varaqasi qalam kerak bo'ladi.

Sinaluvchiga ko'rsatma: sizga 41-ta hukmlar keltirilgan bilank taqdim etiladi. Sizning vazifangiz o'z nuqtayi nazaringizdan kelib chiqib „ha" yoki „yo'q" deb javob berishdan iborat.

„ Ha" javobingizni tegishli „+" belgisi bilan, „Yo'q" javoblarni „ -" belgisi bilan belgilanadi.

Tajribaning borishi: tajriba individual yoki guruhiy tartibda o'tkazilishi mumkin.

Savollar

1.Hayotdagi muvaffaqiyat tasodiflarga ko'ra oldindan qilingan hisob kitoblarga ko'ra bog'liq deb o'ylayman.
2.Agar men o'zimning sevimli mashg'ulotlarimdan ayrilsam unda men uchun hayotning mazmuni yo'qoladi.
3.Men uchun har qanday ishning oqibati natijasidan ko'ra uning bajarilish jarayoni uhim.
4. Men odamlarning o'z yaqinlari bilan bo'lgan munosabatlarning yahshi emasliklaridan ko'ra ishdagi muvaffaqiyatsizliklardan ko'proq qayg'uradilar deb hisoblayman.
5.Mening fikrimcha ko'pchilik odamlar yaqin kunlarga mo'ljalangan maqsad bilan emas, balki uzoqa mo'ljalangan maqsad bilan yashaydilar.
6.Agar imkoniyat bo'lsa ham hech kim sezmasligiga ishonchim komil bo'lsa ham kinoga chiptasiz kirolmayman.
7.Menning hayotimda muvaffaqiyatsizliklardan ko'ra muvaffaqiyatli kunlar ko'p bo'lgan.
8. Men amaliy ishdan ishbilarmon odamlardan ko'ra his tuyg'uli (ko'ngilchan) odamlar ko'proq yoqadi.
9.Hatto oddiy ishda ham men uning bazi elementlarni takomilashtirishga harakat qlaman.
10. Muvaffaqiyatga erishish haqidagi fikrlarga berilib ketganimda ehtiyotkorlik choralarini ko'rishni unitib qo'yishim mumkin.
11.Bolalaligimda meni ota-onam dangasa deb hisoblar edi.
12. Men o'zimning muvaffaqiyatsizligimga sharoit emas ko'proq o'zimni ayibdor deb hisoblayman.
13. Ota-onam meni qattiq nazorat qilishgan.
14.Menda qobiliyatga nisbatan sabr toqad kuchli.
15.O'z maqsadlarimdan qaytishga muvaffaqiyatlarga erisha olmasligim haqidagi fikr emas balki dangasalik sabab bo'ladi.
16.Men o'zimni o'ziga ishongan odam deb hisoblayman.
17. Muvaffaqiyatga erishish uchun garchi imkoniyatar mening foydamga bo'lmasa ham tavakal qilishim mumkin.
18.Men tirishqoq odam emasman.
19.Hamma ishlar tekis(meyorida) ketayotgan bo'lsa unda menning g'ayratim yana oshadi.
20.Agar men gazetada ishlaganimda unda turli voqiyalar yozishdan ko'ra ko'proq odamlar yaratgan yangiliklarni yozgan bo'lardim.
21.Menning yaqinlarim odatda shahsiy rejalarim bilan ham fikr bo'lmaydilar.
22. Menning hayotga nisbatan bo'lgan talablarimning darajasi o'rtoqlarimning shunday talablaridan pastdir.
23.Menning o'zimni o'ziga ishongan odam deb hisoblayman .
24.Men boshqa ko'pchilikga nisbatan izatalab emasman.
25.Tatil nihoyasida men odatda ishga qaytishimni o'ylab qolaman.
26.Ishlagim kelgan payitlarda, men ishni boshqalarga nisbatan yahshiroq ya sifatliroq bajaraman.
27.Men tirishib sitqi dildan ishlaydigan odamlar bilan tez kirishib ketaman.
28.Men bekorchilik paytlarimda o'zimni behalovat his qilaman.
29.Men boshqalarga nisbatan ko'proq masulyatli ishlarni bajaraman.
30.Men o'zim qaror qabul qilish kerak bo'lganda buni sidqi dildan yahshi bajarishga intilaman.
31.Menni do'stlarim men bazan dangasa deb koyishadi.
32.Mennning yutiqlarim malum manoda kasbdoshlarimga ham bog'liq
33.Rahbarning rayini qaytarish besamara ish.

34.Bazan qanday ishni bajarayotganligi ham bilmaysan.
35.Ishim yurishganda men betoqat bo'lib qolaman.
36.Men odatda o'z yutiqlarimga ham ahamiyat beraman.
37. Boshqalar bilan hamkorlikda ishlaganimda menning ishim boshqalarnikidan samaraliroq bo'ladi.
38.Ko'pgina boshlab qo'ygan ishlarimni ohriga yetkazganman.
39.Men ish bilan band bo'lmagan odamlarga havas qilaman.
40.Men hukimronlikga va amalga intilgan odamlarga havas qilmayman.
41.Men o'zimning haqligimga ishonsam haqiqatni isbot qilish uchun har narsaga borishga tayyorman .

Natijalar tahlili

Sinaluvchining test savollariga berilgan javoblari „+" va „-" belgilariga qarab kalit asosida tekshiriladi.

„+" . 2,3,4,5,7,8,9,10,14,15,16,17,21,22,25,26,27,28,29,30,32,37,41.

„-" . 6,13,1,8,20,24,21,36,38,39,

Sinaluvchining to'plagan ballarini hisoblab chiqandan so'ng umumiy ball asosida sinaluvchining muvaffaqiyatga erishish motivlari va usulari haqida hulosa chiqarish mumkin.

Baholash mezonlari.

1-10 sinaluvchining muvaffaqiyatga nisbatan motivatsiyasi past darajada
11-16 Motivatsiya darajasi o'rtacha.
17-20 Yuqori
21 va undan yuqori – juda yuqori
9 ta savol sinaluvchining holis javoblarini aniqlaydi.
Agar ushbu savollarga 70% gacha „ Ha" javob bergan bo'lsa unda samimiy

Nazorat savollari

1. Shaxs ta`rifi.
2. Individ, shaxs, individuallik va ularning o'zaro bog'lanishlari haqida tushuncha.
3. Shaxs shakllanishiga ta`sir etuvchi faktorlar.
4. Shaxs faolligining manbai sifatida ehtiyoj va uning turlari haqida tushuncha.
5. Individ haqida tushuncha.
6. Shaxs va uning tuzilshi.
7. Shaxsning individual tipologik xususiyatlari.
8. Shaxsning tuzilishidagi biologik va ijtimoiy omillar.
9. Shaxs tuzilishining tarkibiy qismi.
10. Shaxsning jamiyatda tutgan o'rni

Tavsiya etilgan adabiyotlar

Asosiy adabiyotlar

1. Karimov I.A. Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. – T.: «O'zbekiston», 2010. – 80 b.
2. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: «O'zbekiston», 2009. – 56 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning «Mamlakati-mizni

modernizasiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir» hamda «Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqi-miz farovonligini yanada yuksaltirishdir» nomli ma'ruzalarini o'rganish bo'-yicha O'quv-uslubiy majmua. / Tuzuvchilar: B.Yu. Xodiyev, A.Sh. Bekmurodov, U.V. G'ofurov va boshqalar. – T.: Iqtisodiyot, 2010. – 331
4. «Barkamol avlod yili» davlat dasturi to'g'risida: 2010 yil 27 yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1271-sonli qarori // Xalq so'zi gazetasi. – 27.01.2010.
5. Maklakov A.G. Общая psixologiya: Uchebnik. – SPb.: Piter, 2010. – 10-25 s.
6. Nemov R.S. Общая psixologiya. Uchebnik. – SPB.: Piter, 2009. – 13-31 s.
7. Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O'zROO'MTV. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – 9-12 b.
8. Karimova V.M., Hayitov O.E., Akramova F.A., Lutfullayeva N.X. Psixologiya. Darslik. – T.: TDIU «Talaba», 2007. – 9-29 b.
9. Karimova V.M. Psixologiya. O'quv qo'llanma. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, «O'zAJBNT» markazi, 2002. – 5-15 b.
10. G`oziyev.E.G`.Umumiy psixologiya . T.2010 -5-16 b.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. Toshkent, ToshDU, 2002 (o`quv qo`llanma).
2. Davletshin M.G., To`ychieva M. Umumiy psixologiya. Toshkent, 2002.
3. Davletshin M.G., Jalilova S.X. Psixologik muammolar. Toshkent, 2002 (o`quv qo`llanma).
4. Karimova V.M. Psixologiya. O`quv qo`llanma. Toshkent, 2002.
5. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya va ijtimoiy amaliyot. Toshkent, 1999.
6. Karimova V.M. Psixologiya. Toshkent, 2012.

Internet saytlari

1. www.ziyonet. uz
2. www.psihol.ru
3. www.psiholog.uz

3-mavzu: Shaxsning faolligi va ijtimoiy xulq motivasiyasi

1. Shaxs va uning faolligi.
2. Faoliyatning turlari. Jismoniy va aqliy harakatlar.
3. Ijtimoiy xulq motivlari va shaxs motivasiyasi.
4. Motivlarning anglanganlik darajasi: ijtimoiy ustanovka va uni o'zgartirish muammosi.

Tayanch so'z va iboralar:

Faoliyat, o'yin, mehnat, o'qish, ta'lim, motiv, motivasiya, harakat, hatti- harakat. Malaka, odat, salbiy odatlar, ijobiy odatlar, harakatning avtomatlashuvi, faoliyat, shaxs.

Mashg'ulotni o'tkazish joyi : auditoriya
Mashg'ulotning jihozlanishi : tarqatma materiallar, texnik vositalar
Mashg'ulotning davomiyligi : 2 soat
Mashg'ulotning maqsadi : Talabalarda psixologiya fanining yangi davrga xos yondashuvlari, boshqa fanlar bilan aloqasi, psixologik tarmoqlar klassifikatsiyasi haqida nazariy bilimlarni berish, psixologiyaning asosiy metodlaridan foqdalanish va qo'llash bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirish
Motivasiya: Psixologiyaning alohida tarmoqlarini differensiasiya qilish eng avvalo ishlab chiqarishdagi inson faoliyati kechadigan sohalar va ularning vazifalaridan kelib chiqadi. Hozirgi davrga kelib psixologiyani inson shaxsi haqidagi eng muhim fanlardan biri sifatidagi ahamiyatini

hamma tan olmoqda.

Fanlararo va fan ichida bog'liqlik : Individuallik temperament va xarakter xususiyatlarda, odatlarda, ustun darajadagi kizikishlarda, bilish jarayonlariga oid fazilatlar (idrok, xotira, tafakkur, tasavvur) da kobiliyatlarda, faoliyatning shaxsga xos uslubda va xokazolarda namoyon buladi. Zikr etilgan psixologik xususiyatlarning bir xildagi birikmasini uzida mujassamlashtirilgan odam yuk-inson shaxsi uz individualligi jixatidan betakrordir.

Mashgulot mazmuni:

Назарий қисм

Jonli mavjudotni muayyan tarzda va muayyan yunalishda xarakat kilishga undaydigan extiyojlar uning faolligi manbai bulib xisoblanadi. Extiyoj-jonli mavjudotning xayot kechirishning konkret shart-sharoitlariga uning karamligini ifoda etuvchi va bu shart-sharoitlarga nisbatan uning faolligini vujudga keltiruvchi xolatidir.

Kishining faolligi extiyojlarning kondirilishi jarayonida namoyon buladi. Xuddi shu urinda odamning faolligi shakllari bilan xayvonning xatti-xarakatlari faolligi urtasidagi tafovutlar ayon buladi. Xayvon uz extiyojlarining ob'yekti bulishi xamda unda ularni egallab olish uchun faol intilishga da'vat etishi extimoli borligini uzining tabiiy tuzilishiga (tanasining va a'zolarining tuziligiga, instinktlarining boyligiga) kur bamisoli oldindan bilishi tufayli faollik bilan xarakat kiladi. Xayvonlar extiyojini kondirilishi jarayoni ularning muxitga yaxshirok moslashuvini ta'minlaydi. Masalan, kunduz xatti-xarakatining tugma ravishda xosil bulgan programmasi uning kuruvchilik extiyojlarini kamrab kolmasdan, balki bu extiyojlarni kondirish ob'yektlari: tugon kuriladigan daraxtlarning navlari, daraxtlarning suvga yakinligi, "urmon kesish" usullari (kunduzlar daraxtning shoxi aynan suvga tushishini muljallab, uning suvga karshi tomonini kemiradi) va xokazolar xam aks etgan buladi.

Shunday kilib, xayvonning extiyojlarida uning faolligi omili sifatida tabiatdan olingan buyum bevosita ishtirok etadi.

Odamning faolligi va faollikning manbai bulgan insoniy extiyojlar tamomila boshkacha manzara kasb etadi. Kishining extiyoji uni tarbiyalash jarayonida, ya'ni kishilik madaniyati olami bilan yakinlashtirish jarayonida shakllanadi. Tabiatdan olinadigan buyum shunchaki oddiy ulja, ya'ni fakat biologik ma'noga ega ovkat tarzidagi buyum bulmay koladi. Odam kurollar yordamida buyumni tarixiy tarakkiyot maxsuli xisoblanmish xususiy extiyojlariga moslashtirilgan xolda tubdan uzgartirishga kodirdir. Shuning uchun xam kishining uz extiyojlarini kondirish jarayoni ijtimoiy tarakkiyot bilan belgilanadigan faoliyat shaklini egallashning faol, muayyan maksadga yunaltirilgan jarayoni sifatida aloxida ajralib turadi.

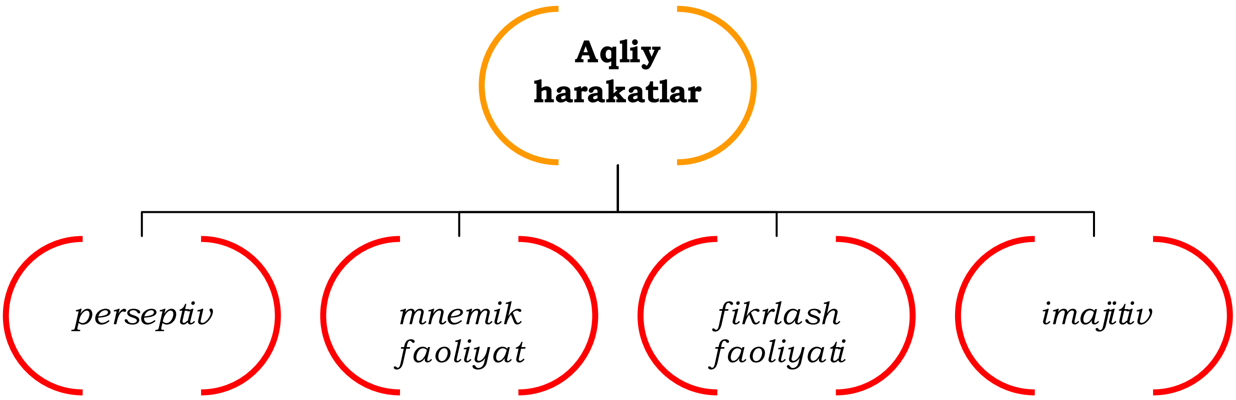

Aqliy harakatlarning ko'rinishlari

Faoliyatning klassik turlari chizmasi

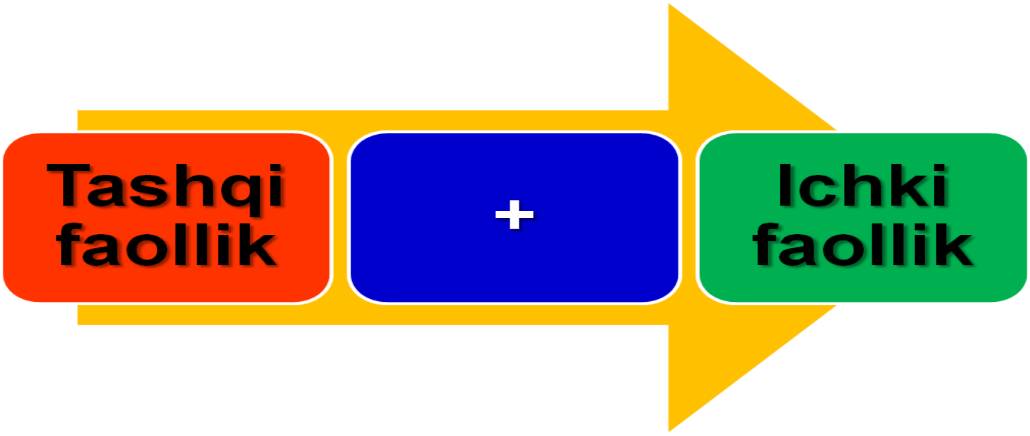

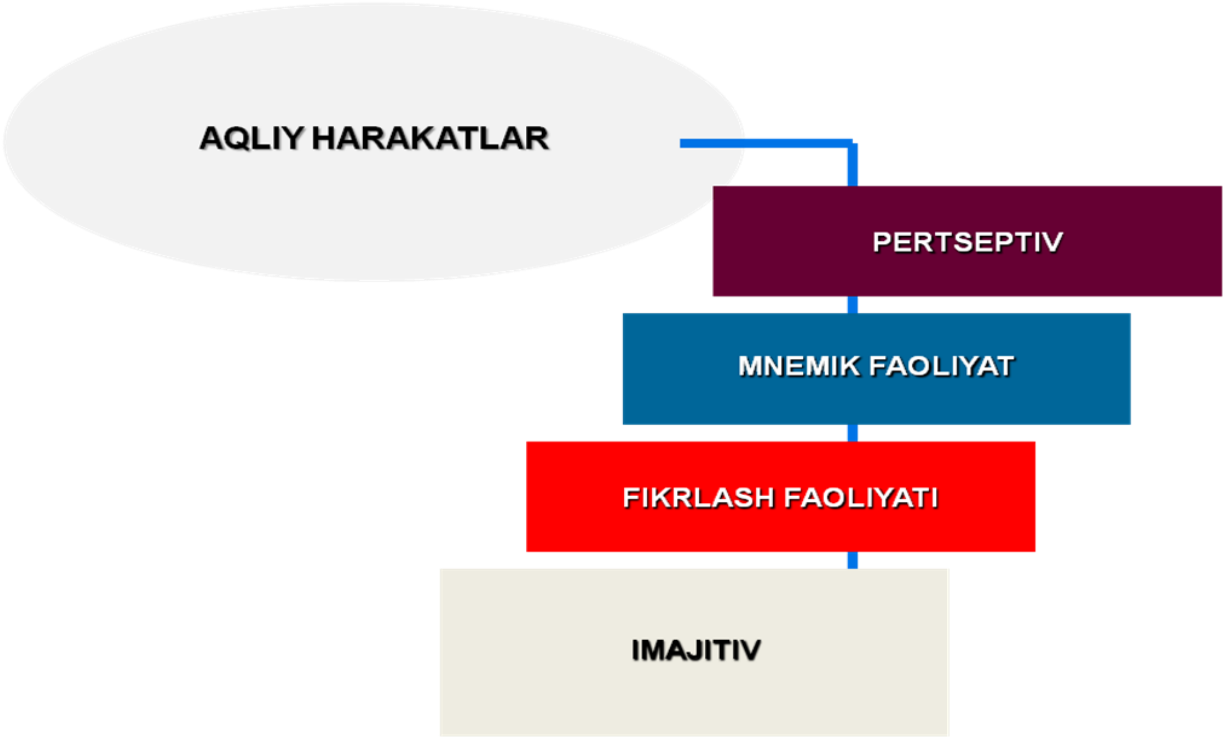

Rus olimi R. Nemov shaxsdagi motivasion sohani quyidagicha tasavvur qiladi.

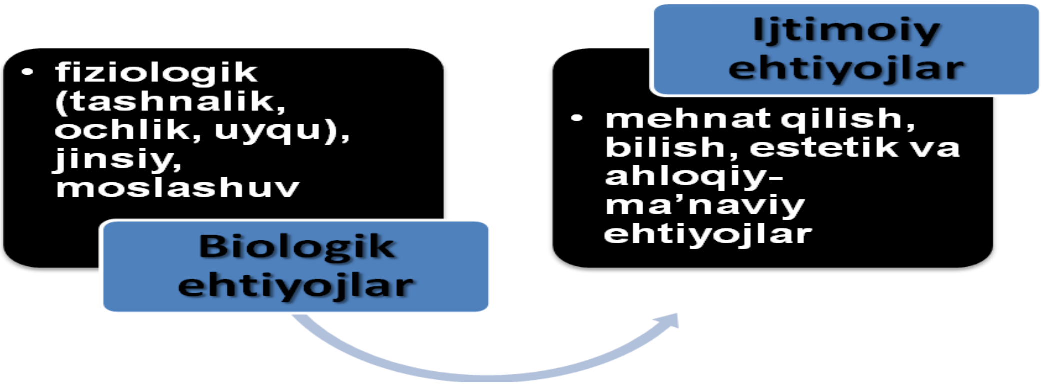
• fiziologik (tashnalik, ochlik, uyqu), jinsiy, moslashuv
Biologik ehtiyojlar
Ijtimoiy ehtiyojlar
• mehnat qilish, bilish, estetik va ahloqiy-ma'naviy ehtiyojlar

Asosiy faollik turlari bo'yicha tabaqalash
O'YIN
O'QISH
shunday faoliyat turiki, u bevosita biror moddiy yoki ma'naviy ne'matlar yaratishni nazarda tutmaydi, lekin uning jarayonida jamiyatdagi murakkab va xilma-xil faoliyat normalari, harakatlarning simvolik andozalari bola tomonidan o'zlashtiriladi.
faoliyati ham shaxs kamolotida katta rol o'ynaydi va ma'no kasb etadi. Bu shunday faollikki, uning jarayonida bilimlar, malaka va turli ko'nikmalar o'zlashtiriladi.

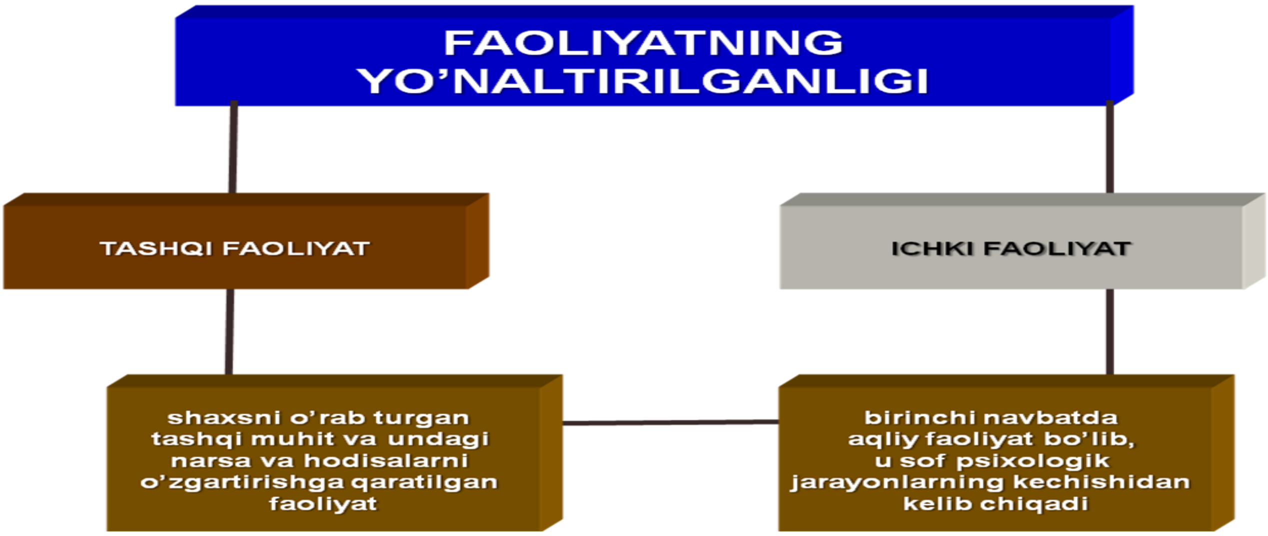

Bilimni tekshirish uchun test savollari:

1. Faoliyat asosini tashkil qiluvchi xattiqharakatga undovchi kuch-
A). Maksad;
V). Harakat;
S). Motiv;
D). Ehtiyoj.

2. Faoliyat bu-
A). Borliqni to`g`ri aks ettirish;
V). Organizmning muhitdagi faol orientatsiyasi;
S). Ehtiyojlar sababli kelib chiqqan ong bilan boshqariladigan tashqi dunyoni va insonni o`z-o`zini bilishga, o`zgartirishga qaratilgan faolligidir;
D). Insonning tashqi olamga ta'sir etishidir

3. Psixik faoliyat nima?
A). Normal faoliyat yuritib turgan inson miyasining funktsiyasi
V). Ong va faoliyat
S). Organizmdagi fiziologik jarayonlar;
D). Muomala va munosabat.

4.. Inson psixikasi rivojlanishi va namoyon bo`lishining asosi
A). faoliyat
V). hissiyot
S). muloqot
D). tafakkur

5. Kishining anglanilgan maqsad bilan boshqarilib turadigan ichki va tashqi faolligi
A). motiv
V). ehtiyoj
S). tajriba
D). Faoliyat

6. Harakatni boshqarishning ongli ravishda avtomatlashtirilgan usuli
A). odam
V). malaka

S). tajriba
D). Ko`nikma

7. Ongli maqsad bilan boshqariladigan ichki (psixik) yoki tashqi (jismoniy) faol xatti-harakat nima deyiladi?
A). mehnat V). harakat S). ijod D). faoliyat

23. Psixologiyada faoliyat nazariyasining asoschisi
A). P.Ya.Galperin;
V). L.S.Vigotskiy;
S). A.N.Leontev;
D). A.V.Lazurskiy

SHAXSNING FAOLLIGI VA IJTIMOIY XULQNING MOTIVATSIYASI

SHAXS VA PSIXOLOGIK VAZIYATLAR
(Siz qanday odamsizq)

Quyidagi savollarga javob berib ko`ringchi, qanday odam ekansiz.
1. Tasavvur qiling siz o`rmondasiz. Atrof-muqitni tasvirlab bering. (fasl, ob-qavo, kunning qaysi payti: ertalab, kunduz, kechqurun)
2. Manzilingizga etishingiz uchun sizda 2 yo`l bor. Birinchisi-uzoq vaqt ketsa qam tekis, ravon yo`ldan borasiz yoki qisqa, lekin sўqmoq yўlni tanlaysiz.
3. Yo`lda ketayotganingizda oldingizdan zanjirband, yaralangan ayiq chiqib qoldi. U sizga yalinuvchan ko`zlar bilan "qutqar" degandek tikila boshladi. Sizning unga juda raqmingiz keldi, ammo shuni yaxshi bilasizki, qutulgach ayiq sizga qamla qilishi mumkin. qarakatingiz:
a) xavfli bo`lishiga qaramay uni albatta qutqaraman;
b) juda achinaman, lekin yordam berolmayman, nima bulganda qam "jon shirin".
4. Yo`lingizda davom etayapsiz, birdaniga qonxўr, badjaql, och bўri sizga tashlanmoqchi bo`ldi. Siz:
a) orqa-oldimga qaramay vaqt borligida qochib qolaman, axir bўri bilan teng kelib bo`ladimi;
b) bo`rini ko`ziga tik boqib, dadil kurashaman.
5. Judayam qorningiz ochdi, afsuski yoningizda yoyishga qech vaqo yo`q. Atrofga qaragan edingiz daraxtda judayam chiroyli, qip-qizil, qarq pishgan olmani ko`rib qoldingiz. Lekin o`rmonga ishonib bўladimi, olma zaqarli bo`lsachiq! Nima qilgan bo`lardingizq
6. Endi tasavvur qiling, cho`lda yurgandek chanqadingiz, oldingizdan kўlmak suv chiqib qoldi. Suvni ichasizmi yoki yўqmiq
7. Yo`lda ketayotib chiroyli otlar to`dasiga duch keldingiz, ular bemalol ovqatlanib, o`ynab yurishibdi. Sizning qarakatingiz...
8. O`rmon ichida ajoyib kulbaga ko`zingiz tushdi. U sizni juda qiziqtirib qoldi, ammo uning ichida kimlar yoki nimalar borligini bilmaysiz. Nima qilasizq
9. Oldingizdan osmondek musaffo, zilol suv chiqib qoldi. Siz qanday qarakat qilgan bo`lardingizq
10. Manzilingizga yaqinlashib qoldingiz, yo`lda devorga duch keldingiz. U unchalik baland emas, ya'ni sakrab o`tsa bo`ladi, uzun qam emas, aylanib o`tsa bo`ladi. Siz nima qilgan bo`lardingiz,
Javoblar:
1. O`rmon - bu inson qayoti: fasl-o`tmishi, kunning payti esa qozirgi davri.
Masalan, "Kuz. qavo bulut, lekin quyosh chiqmoqchi bo`lib turibdi, Atrofda mayin shamol esib, qushlarning sayrashi eshitilmoqda, qozir peshin xavo juda yoqimli..." desa, demak uning o`tmishida biroz ko`ngilsizliklar bo`lgan, ammo qozirga kelib ular unut bo`lib bormoqda, qayoti qiziqarli va mazmunli tus olib bormokda.

2.“Tekis” yo`lni tanlagan inson qiynalib bo`lsada, o`z maqsadi tomon qalol yo`llar bilan borishga intiladi, undaylar qayotda unchalik tavakkalchi bo`lavermaydilar, shuning uchun qam ba'zida ўylagan maqsadlarini amalga oshirolmay qoladilar.

“So`qmok” yo`lni avzal ko`ruvchilar esa maqsadga etish yo`lida qech narsadan tap totmaydilar. Unday insonlardan xavfli raqib chiqadi, lekin bu degani ular yomon odamlar toifasidan degani emas.

3. Ayiq - sizning yordamga muqtoj do`stingiz;

4. Bo`ri - dushmaningiz;

5. Olma – o`zga jins vakillariga bo`lgan ishonchingiz yoki qisman munosabatingiz;

6. Ko`lmakdagi suv - sabru-toqat belgisi;

7. Otlar - bu qarama - qarshi jins vakillari. Masalan, siz otlar ichidan eng chiroylisini tanlab olsangizu, lekin oldiga borishdan qo`rqsangiz, demak siz bu borada ikkilanuvchansiz. qachon o`zi kelarkan, deb kutib o`tiraverasiz, olma pish oqzimga tush qabilida ish kўrasiz va shu “ikkilanuvchanligingiz” oqibatida baxtingizni qўldan chiqarib yuborishga qam tayyorsiz...

8. Kulba – bo`lajak oilangizga bўlgan munosabatingiz...

9. Zilol suv – boylikka qay darajada qiziquvchanligingiz...

10. Devor – qayotda yuz berishi mumkin bўlgan qiyinchiliklar. Agar siz aylanib o`tsangiz, demak bir burchakda qo`l qovushtirib, ushbu noxushlik o`tib ketishini kutasiz. Agar sakrab ўtsangiz, siz “temirni issiqida bos” deydiganlar toifasidansiz. Noxushliklarga dadil, yuzma-yuz javob bera olasiz. Ushbu qat'iyatliligingiz albatta sizga omad keltiradi

Joriy nazoratni baholash mezoni:

№	Foizda %	Ballda	Baho	Talabaning bilim darajasi
1	55	2,75	2	Qoniqarsiz
2	56-70	2,8-3,5	3	Qoniqarli
3	71-85	3,5-4,2	4	Yaxshi
4	86-100	4,3-5	5	A’lo

Amaliy mashg’ulotda ta’lim texnologiyasi

O’quv soati: 2 soat	***Talabalar soni:***
O’quv mashg’ulotining shakli:	Bilimlarni mustahkamlash va chuqurlashtirish amaliy mashg’uloti
Mavzu rejasi:	1. Шахс ва унинг фаоллиги. 2.Фаолиятнинг турлари. Жисмоний ва ақлий ҳаракатлар. 3. Ижтимоий хулқ мотивлари ва шахс мотивацияси. 4.Мотивларнинг англанганлик даражаси: ижтимоий установка ва уни ўзгартириш муаммоси.
O’quv mashg’ulotining maqsadi:	Talabalarga ehtiyojlar faollik manbai ekanligi, ularning turlari,faoliyat maqsadi, motivlari to’g’risida ahloqiy, etik tushunchalarni sistemalashtirish, asosiy savolga oid tushunchalarni talabalar ongiga singdirish, faoliyat usullarini to’g’ri o’zlashtirish ko’nikmasini shaqillantirish.

Pedagogik vazifalar:	*O'quv faoliyatining natijalari:*
• Faollik turlari va uning bir-biridan farqi bilan tanishtirish; • Faoliyat turlari haqida ma'lumot berish; • Ijtimoiy xulq motivlari va shaxs motivatsiyasi asosiy yo'nalishlari sohasidagi yangiliklarni yoritish; • Motivlarning turlari haqida ma'lumot beriladi; Motivlarning anglanganligi: ijtimoiy ustanovka va uni o'zgartirish muammosi imkoniyatlari, yutuqlari va kamchiliklari haqida axborot berish.	• Ichki va tashqi faollikning bir-biridan farqini tushuntiradi; • Faoliyat mezonlari va asoslarini tushuntiradi; • Ijtimoiy xulq motivlari va shaxs motivatsiyasi asosiy yo'nalishlarini yoritadi; • Motivlarning anglanganligi to'g'risida ma'lumotga ega bo'ladilar; • Umumiy psixologik nuqtai nazardan turli guruh metodlarining imkoniyatlari, yutuqlari va kamchiliklarini tushuntiradi; • Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozining shaxs motivasiyasiga ta'ri to'g'risida ma'lumotga ega bo'ladi.
Ta'lim metodlari	Tezkor-so'rov, suhbat, test, "Aqliy hujum", "Klaster" usullari
Ta'lim vositalari	Ma'ruza matni, o'quv materiallari, format qog'ozlari, markerlar, skotch, kompyuter texnologiyalari
Ta'lim shakli	Frontal, jamoaviy, kichik guruhlarda ishlash
O'qitish shart-sharoitlari	Texnik vositalardan foydalanishga va kichik guruhlarda ishlashga mo'ljallangan auditoriya
Monitoring va baholash	Nazorat savollari

Amaliy mashg'ulotning texnologik xaritasi

Faoliyat bosqichlari	***Faoliyatning mazmuni***	
	O'qituvchining	***Talabalarning***
I. Mavzuga kirish bosqichi (20 daqiqa)	1.1. Mavzuning nomi, maqsadi va kutilajak natijalarni eslatadi. 1.2. Mashg'ulot kichik guruhlarda ishlash shaklida o'tkazilishini tushuntiradi. 1.3. Ma'ruza matnlarini tarqatadi va yana bir bora o'rganib chiqishlariga vaqt beradi. Talabalarni baholash mezonlarini e'lon qiladi.	Tinglaydilar. O'qib, o'rganib chiqadilar
II. Asosiy bosqich (50 daqiqa)	1. 2.1. Tezkor-so'rov texnikasidan foydalanib talabalar bilimlarini faollashtiradi: 2. Xatti-harakatlarini namoyon etishini tushuntiruvchi kategoriyaga nima deb yuritiladi? 3. Fanda inson faolligining asosan necha turi farqlanadi? 4. Faoliyat nima va uning qanday	Berilgan savollarga javob beradilar Har bir guruh o'z ekspert varaqlari bo'yicha faoliyatni

	turlarini bilasiz? 5. Aqliy harakatlarning qanday ko'rinishlari mavjud? 6. Malakani qanday shakllanish yo'llari bor? 7. Faoliyatning klassik turlari deganda nimani tushunasiz? 2.2. Talabalarni 3 ta kichik guruhlarga bo'ladi. Har bir guruhga vazifalar (ekspert varaqlari) tarqatadi. Guruhlarda ishlash qoidalarini tushuntiradi. Guruhlar faoliyatini tashkil qiladi, kuzatadi, maslahatlar beradi, yo'naltiradi. 2.3. Taqdimot boshlanishini e'lon qiladi. Har bir guruh sardorlari chiqib o'z ishlarini taqdim qilishlarini aytadi. Guruh a'zolariga diqqat bilan eshitishlarini va savollar berishlarini, shu bilan birga o'zaro bir-birlarini baholashlarini eslatadi. Javoblarni to'ldiradi va qisqacha xulosalar qiladi. 2.4. Guruhlarga tarqatilgan o'zaro bir-birlarini baholash jadvalini to'ldirib berishlarini aytadi va to'ldirilganlarini yig'ib oladi.	boshlaydi. Ma'ruza matnidan savollarga javoblarni izlab topadi. Javoblarni sxemalar va chizmali organayzerlar tarzida format qog'ozla-riga tushiradilar. Guruh sardorlari chiqib o'z ishlarini taqdim qiladilar. Berilgan qo'shimcha savollarga javob beradilar.
III. Yakuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1. Mavzu bo'yicha yakuniy xulosalar qiladilar. Talabalar faoliyati natijalarini izohlaydi. 3.2. Talabalar faoliyatini va belgilangan o'quv maqsadlariga erishilganlik darajasini tahlil qiladi va baholaydi. 3.3. Guruhlarning o'zaro baholarini e'lon qiladi. 3.3. Mustaqil ishlashlari uchun vazifa beradi: (1) berilgan savollarga og'zaki javob topib kelish.	Savollar beradilar Vazifani yozib oladilar

Nazorat savollari

1. Faoliyat haqida umumiy tushuncha.
2. Motiv haqida tushuncha.
3. Faoliyat va faollik haqida tushuncha.
4. Faoliyatni o'zlashtirish.
5. Faoliyatning inson psixik taraqqiyotiga ta'siri.
6. Faoliyat turlari haqida.
7. Malakaning tuzilishi.
8. Faoliyat o'zlashtirilishi va mashqlar.
9. Malakalarning o'zaro ta'siri.
10. Faoliyatning shakllanishi.

Tavsiya etilgan adabiyotlar

Asosiy adabiyotlar

1. Karimov I.A. Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. – T.: «O'zbekiston», 2010. – 80 b.
2. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: «O'zbekiston», 2009. – 56 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning «Mamlakati-mizni modernizasiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir» hamda «Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqi-miz farovonligini yanada yuksaltirishdir» nomli ma'ruzalarini o'rganish bo'-yicha O'quv-uslubiy majmua. / Tuzuvchilar: B.Yu. Xodiyev, A.Sh. Bekmurodov, U.V. G'ofurov va boshqalar. – T.: Iqtisodiyot, 2010. – 331
4. «Barkamol avlod yili» davlat dasturi to'g'risida: 2010 yil 27 yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1271-sonli qarori // Xalq so'zi gazetasi. – 27.01.2010.
5. Maklakov A.G. Обшaya psixologiya: Uchebnik. – SPb.: Piter, 2010. – 10-25 s.
6. Nemov R.S. Обшaya psixologiya. Uchebnik. – SPB.: Piter, 2009. – 13-31 s.
7. Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O'zROO'MTV. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – 9-12 b.
8. Karimova V.M., Hayitov O.E., Akramova F.A., Lutfullayeva N.X. Psixologiya. Darslik. – T.: TDIU «Talaba», 2007. – 9-29 b.
9. Karimova V.M. Psixologiya. O'quv qo'llanma. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, «O'zAJBNT» markazi, 2002. – 5-15 b.
10. G`oziyev.E.G`.Umumiy psixologiya . T.2010 -5-16 b.

Qo'shimcha adabiyotlar

1.Jdankin N.A. Motivatsiya personala. Izmereniye i analiz. Ucheb.-prakt. posob. – M.: Finpress, 2010. – 272 s.
2.Hayitov O.E.. Iqtisodiy psixologiya: O'quv qo'llanma. Oliy o'quv yurtlari magistratura bosqichi talabalari uchun. – T.: «Iqtisodiyot» nashr., 2009. – 230 b.
3.Maslou A. Motivatsiya i lichnost. 3-ye izd./ per s angl. – SPB.: Piter, 2009.– 352 s.
4.Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O'zROO'MTV. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – 9-12 b.
5.Hayitov O.E., Ochilova G.O. Tadbirkorlik psixologiyasi: O'quv qo'llanma. 1-kitob. Oliy o'quv yurtlari magistratura bosqichi talabalari uchun // Prof. V.M. Karimovaning umumiy tahriri ostida. – T.: «Fan va texnologiya», 2008. – 144-b.

Internet saytlari

1. www.ziyonet. uz
2. www.psihol.ru
3. www.psiholog.uz

4-MABZU: SHAXSNING BORLIQNI BILISHI JARAYONLARI: DIQQAT, SEZGI, IDROK

1. Shaxsning borliqni bilish jarayonlari.
2. Diqqat haqida tushuncha.
3. Sezgilar haqida umumiy tushuncha.
4. Idrokning ta'rifi.

T a ya n ch s o' z v a i b o r a l a r :

Diqqat, ixtiyoriy, ixtiyorsiz, diqqat xususiyatlari,ko`lami,barqarorligi,ko`chishi, taqsimlanishi,bo`linishi,I.P.Pavlov,diqqatning nerv fiziologik asosi. Sezgi, analizator,ko`rish,eshitish, hid bilish, ta`m bilish, teri orqali sezish, ekstroretseptiv,

introretseptiv,proprioretseptiv,organik sezgilar,sinesteziya,adaptatsiya. Idrok, predmetlilik, yaxlitlik, strukturalilik, barqarorlik, N.M.Sechenov, konstantlik, appersepsiya, I.P.Pavlov, reflektor, analizatorlar, shakl, hajm, akkomadasiya, konvergensiya, illyuziyalar.

Mashg'ulotni o'tkazish joyi : auditoriya
Mashg'ulotning jihozlanishi : tarqatma materiallar, texnik vositalar
Mashg'ulotning davomiyligi : 2 soat
Mashg'ulotning maqsadi : Talabalarda psixologiya fanining yangi davrga xos yondashuvlari, boshqa fanlar bilan aloqasi, psixologik tarmoqlar klassifikatsiyasi haqida nazariy bilimlarni berish, psixologiyaning asosiy metodlaridan foqdalanish va qo'llash bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirish
Motivasiya: Psixologiyaning alohida tarmoqlarini differensiasiya qilish eng avvalo ishlab chiqarishdagi inson faoliyati kechadigan sohalar va ularning vazifalaridan kelib chiqadi. Hozirgi davrga kelib psixologiyani inson shaxsi haqidagi eng muhim fanlardan biri sifatidagi ahamiyatini hamma tan olmoqda.
Fanlararo va fan ichida bog'liqlik : Individuallik temperament va xarakter xususiyatlarda, odatlarda, ustun darajadagi kizikishlarda, bilish jarayonlariga oid fazilatlar (idrok, xotira, tafakkur, tasavvur) da kobiliyatlarda, faoliyatning shaxsga xos uslubda va xokazolarda namoyon buladi. Zikr etilgan psixologik xususiyatlarning bir xildagi birikmasini uzida mujassamlashtirilgan odam yuk-inson shaxsi uz individualligi jixatidan betakrordir.
Mashgulot mazmuni:
Назарий қисм

Diqqat haqida tushuncha, diqqatning ta'rifi, diqqatning nerv fiziologik asoslari, diqqatning turlari, xususiyatlari, rivojlanishi va ahamiyati tushuntiriladi. Ixtiyoriy va ixtiyorsix, ixtiyoriydan so'ngi diqqat haqida, diqqat kuchini taqsimlanishi, barqarorligi haqida bilim beriladi. Diqqat odamdagi idrok etish, esda qoldirish, fikr yuritish kabi psixik prosesslarning sifatli bo'lishini belgilaydi.

Diqqatning fiziologik mexanizmlarini tushunib yetishda dominanta (nasldan-naslga o'tuvchi asosiy belgi) prinsipi alohida ahamiyatga egadir. A.A.Uxtomskiyning fikriga ko'ra, miyada hamisha qo'zg'alishning ustun hukmronlik qiluvchi markazi mavjud bo'ladi. A.A.Uxtomskiy dominantani «yuksak darajadagi qo'zg'alish markazlari» konstellyasiyasi deb ta'riflaydi. Dominantaning hukmronlik qiluvchi sifatidagi xususiyati shundan iboratki, u qo'zg'alishning yangi hosil bo'ladigan markazlarini faqat tiyib qo'ya qolmaydi, balki sust qo'zg'alishlarni o'ziga jalb etishga va shu tufayli ularning hisobga yanada kuchayishiga, ular ustidan yanada ko'proq darajada ustunlik qilishga ham qodirdir. Dominanta qo'zg'alishning barqaror markazi hisoblanadi. A.A.Uxtomskiy: ««Dominanta» degan nom zamirida yuksak darajadagi qo'zg'alishning ko'proq yo ozroq barqaror markazi tushuniladi», deb yozgan edi. A.A.Uxtomskiyning dominanta to'g'risidagi tasavvurlari uzoq vaqt davomida diqqatning harakatlantiruvchi mexanizmini tushunish imkonini beradi.

Yuksak darajadagi qo'zg'alish markazlarida miyaning faoliyati uchun yaratiladigan eng qulay shart-sharoitlar, shubhasiz, diqqatning yo'naltirilgan tarzda jamlanganligi holatida barcha bilish jarayonlarining yuksak samarali bo'lishini belgilab beradi.

Diqqat turlicha sifat ko'rinishlari bilan ta'riflanadi. Diqqatning bu ko'rinishlarini diqqatning sifati yoki xususiyatlari deb ataladi.

1. **Diqqatning barqarorligi.** Ma'lum ob'yekt ustida diqqatni uzoq muddat to'plab tura olish xususiyati.
2. **Diqqatning beqarorligi barqarorlikning aksi.** Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilari.
3. **Diqqatning ko'chishi.** Diqqat ko'chuvchanlik xususiyatiga ega. Kishining bir faoliyatdan ikkinchi faoliyatga o'tishini ko'chuvchanlik xususiyati ta'minlaydi. Masalan, birinchi dars matematika, ikkinchi dars adabiyot.

4. **Diqqatning taqsimlanishi.** Kishi bir vaqtning o'zida bir nechta faoliyat bilan shug'ullanishi mumkin. Bunga diqqatning taqsimlash xususiyati imkon yaratadi. Masalan, qishloq ayoli urchuq yigirib o'tirib, televizor ko'rishi, suhbatlashishi.

5. **Diqqatning bo'linishi.** Kishi konkret faoliyat bilan shug'ullanayotganda ob'yektiv va sub'yektiv ta'sirlar tufayli diqqatning bo'linishi sodir bo'ladi. Masalan, dars jarayonida eshikning taqillashi.

Diqqat - individning hissiy, aqliy yoki xarakterlantiruvchi faolligi darajasining oshirilishini taqozo etadigan tarzda ongning yo'naltirilganligi va bir narsaga qaratilganligidir.

Yo'naltirilganlik - sub`ektning ehtiyojlariga, uning faoliyati maqsadlari va vazifalariga mos keladigan ob`ektlarning tanlanganligida, ixtiyoriy yoki ixtiyorsiz tanlashda, ajratishda namoyon bo'ladi.

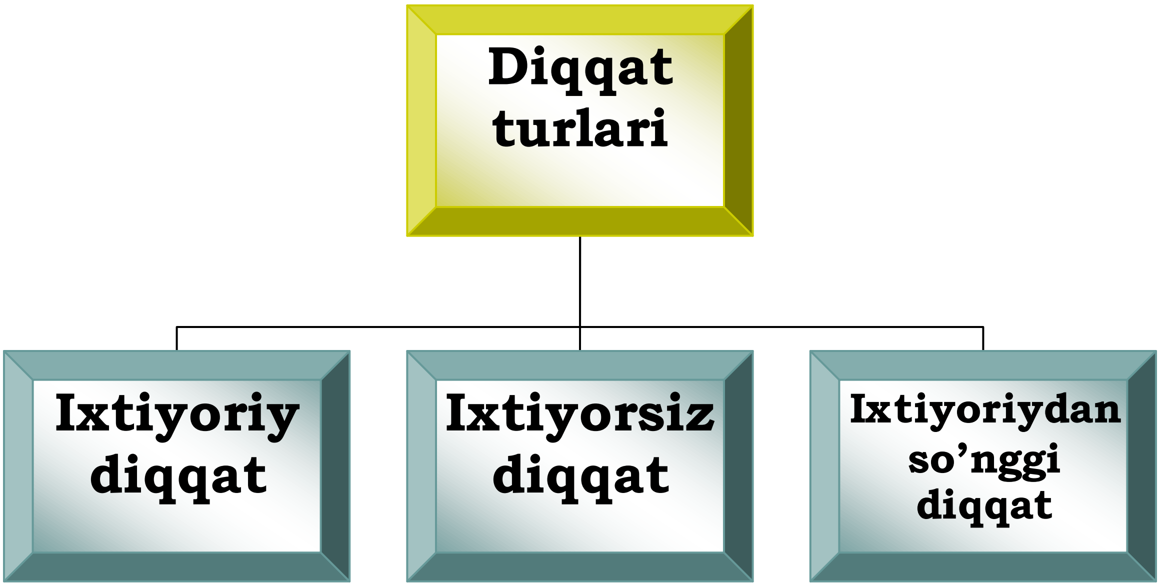

Ixtiyoriy diqqat - ongli ravishda boshqariladigan maqsadga asoslangan holda tartibga solinadigan diqqat e`tibordir. Bu jarayonda irodaviy zo'r berish ro'y beradi.

Ixtiyorsiz diqqat - kishining tanlagan niyatlari va maqsadlaridan holi, mustaqil tarzda hosil bo'ladi, irodaviy zo'r berish kuzatilmaydi.

Agar maqsadga yo'naltirilgan faoliyatda shaxs uchun diqqatning ixtiyoriy to'planganidagi kabi faqat faoliyat natijasi emas, balki uning mazmuni va jarayonining o'zi qiziqarli va ahamiyatli bo'lsa, bu ***ixtiyoriydan so'nggi diqqatdir***

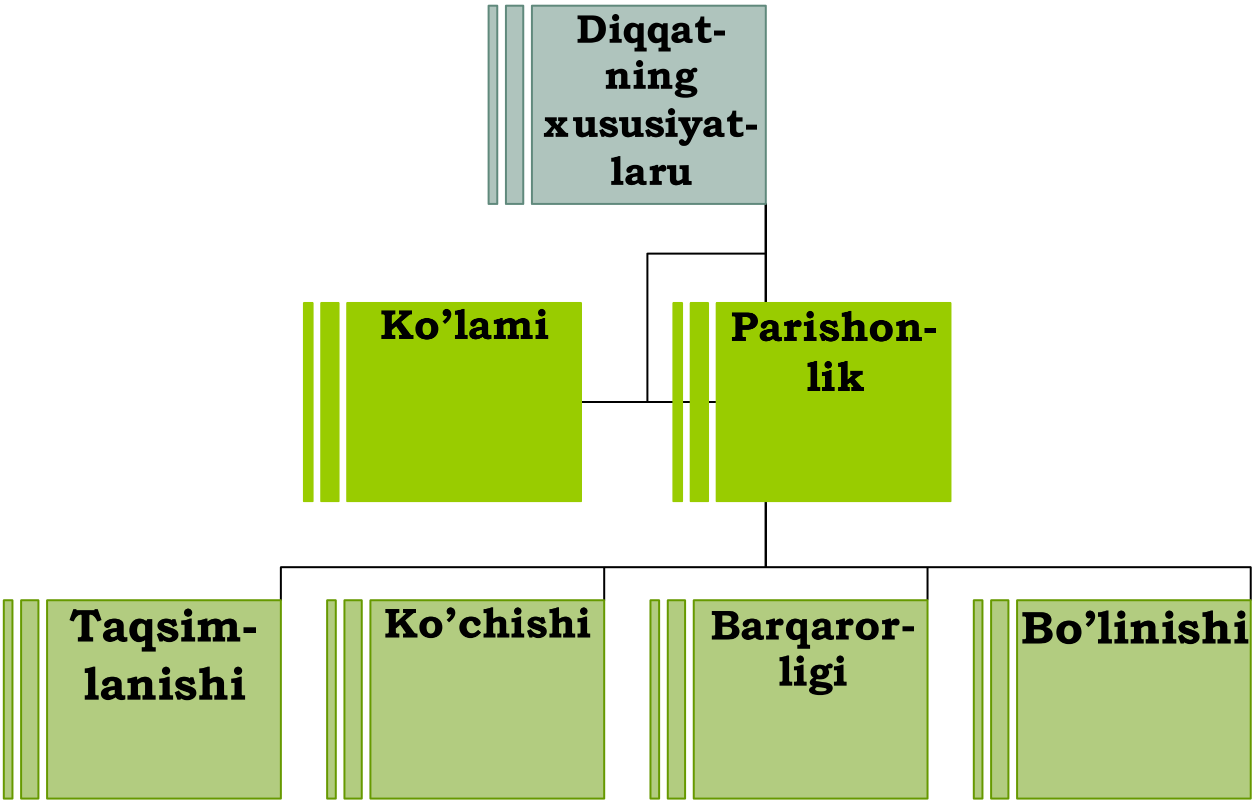

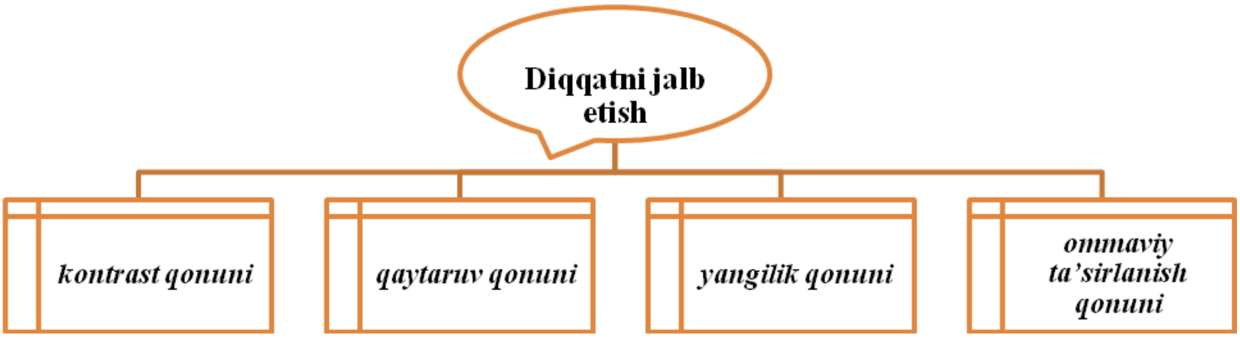

Sezgi a'zolari tashqi olamning kishi ongiga kirib keladigan yagona yo'lidir. Sezgi a'zolari kishiga tevarak-atrofdagi olamda mo'ljal olish imkonini beradi. Agar kishi barcha sezgi a'zolaridan mahrum bo'lsa, u o'zining atrofida nimalar sodir bo'layotganligini bilishdan mahrum bo'ladi. Bu esa inson hayoti uchun juda katta qiyinchiliklar va muammolarni keltirib chiqaradi.

Sezgi deb tashqi olamdagi narsa va hodisalarning bevosita sezgi a'zolariga ta'siri tufayli yuzaga keladigan aks ettirish jarayoniga aytiladi. Sezish jarayoni quyidagicha ro'y beradi: 1. Narsa yoki hodisalar sezgi a'zolariga ta'sir etib, tegishli sezuvchi nerv uchlarini qo'zg'aydi; 2. Shu yerda kelib chiqqan qo'zg'alish afferent nervlar orqali bosh miya po'stlog'ining tegishli markaziy xujayralariga ma'lumotlarni yetkazadi; 3. Tegishli nerv markazlarida ma'lumotlar qayta ishlanib, qaror qabul qilinadi; 4. Qabul qilingan qaror (sezgi) yana qaytib efferent nervlar orqali sezuvchi nerv uchlariga yetkaziladi. Sezgilarning shu tarzda sodir bo'lish jarayoni I.P.Pavlovning aks ettirishning «Reflektorlik xarakteri» haqidagi ta'limotiga muvofiq tarzda amalga oshadi.

Bitta sezgi apparatini tashkil qiladigan qismlarni I. P. Pavlov umumlashtirgan nomda analizator deb atagan.

Sezgi mohiyatiga ko`ra ob'ektiv olamning sub'ektiv siymosidir. Lekin sezgilarning hosil bo`lishi uchun organizm moddiy qo`zg`atuvchining tegishli ta'sirga berilishi kifoya qilmaydi, balki organizmning o`zi ham qandaydir ish bajarishi darkor. Sezgilar muayyan davr mobaynida retseptorga ta'sir o`tkazayotgan qo`zg`otuvchining o`ziga xos quvvatini nerv jarayonlari quvvatiga aylanishi natijasida hosil bo`ladi. Sezgilarning hosil bo`lishiga kuchli ta'sir qiladigan jarayonlarning ishtirokini o`rganishga bag`ishlangan ko`plab va ko`pqirrali tadqiqotlar olib borilgan.

Sezgi a'zolari faqat moslashuvchanlik, ijro qilish funktsiyalarini bajaribgina qolmasdan, balki axborot olish jarayonlarini bevosita ishtirok etadigan harakat organlari bilan mustahkam bog`langandir.

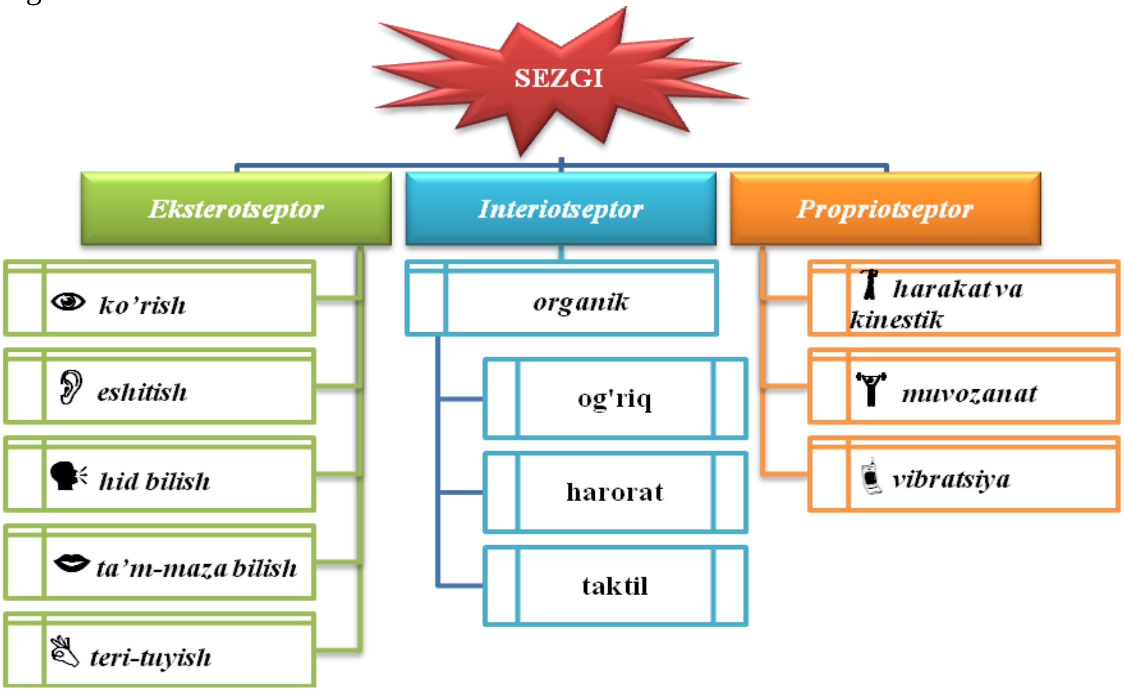

Narsalar yoki hodisalarning sezgi a'zolariga bevosita ta'sir qilish jarayonida kishi ongida aks etishiga sezgilarning tartibga solishi hamda narsalar va voqea-hodisalarning yaxlit obrazlariga birlashuvi yuz beradi. Idrok narsalarni umuman, uning hamma xususiyatlari bilan birgalikda aks ettiradi. Bunda idrok alohida sezgilar yig'indisidan iborat tarzda emas, balki hissiy bilishning o'ziga xos xususiyatlari bilan sifat jihatidan yuqori bosqichi sifatida tasavvur qilinadi. Idrokning ancha muhim xususiyatlari predmetlilik, yaxlitlik, strukturalilik, barqarorlik va anglanilganlikdan iborat.

Idrokning predmetliligi ob'yektivlashtirish hodisasi deb atalmish hodisada, ya'ni tashqi dunyodan olinadigan axborotning o'sha dunyoga mansubligida ifoda etadi. Bu xildagi mansublik bo'lmasa, idrok kishining amaliy faoliyatida o'zining mo'ljal oldirish va yo'naltirishdan iborat vazifasini bajara olmaydi. Idrokning predmetliligi tug'ma xislatga kirmaydi. Predmetlilik idrokning belgisi sifatida hatti-harakatni boshqarishda alohida rol o'ynaydi.

Idrokning yana bir xususiyati uning yaxlitligidir. Sezgi a'zolariga ta'sir qiladigan narsaning ayrim xususiyatlarini aks ettiradigan sezgilardan farqli o'laroq, idrok narsaning yaxlit obrazi hisoblnadi. O'z-o'zidan ravshanki, bu yaxlit obraz narsaning ayrim xususiyatlari va belgilari haqida turli xil sezgilar tarzida olinadigan bilimlarni umumlashtirish negizida tarkib topadi.

Idrokning yaxlitligi uning strukturaliligi bilan bog'langandir. Idrok ma'lum darajada bizning bir lahzalik sezgilarimizga javob bermaydi va ularning shunchaki oddiy yig'indisi ham emas. Biz ana shu sezgilardan amalda mavhumlashgan va birmuncha vaqt davomida shakllanadigan umumlashgan strukturani idrok etamiz. Agar kishi birorta kuyni tinglayotgan

bo'lsa, oldinroq eshitgan ohangi yangisi eshittira boshlangandan keyin ham uning qulog'iga chalinayotganday tuyulaveradi.

Idrokning yaxlitligi va strukturaliligi manbalari, bir tomondan, aks ettiriladigan ob'yektlarning o'ziga xos xususiyatlarida va, ikkinchi tomondan, insonning aniq faoliyatida gavdalanadi. I.M.Sechenov ta'kidlaganidek, idrokning yaxlitligi va strukturaliligi analizatorlarning reflektor faoliyatining natijasidir.

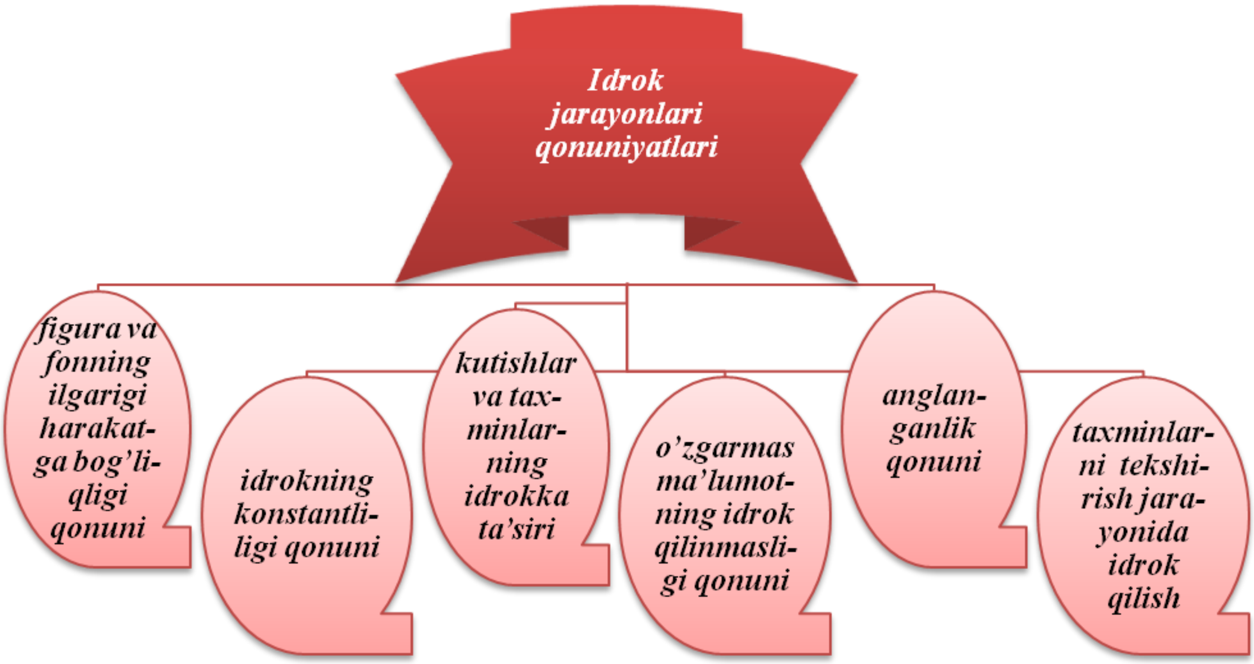

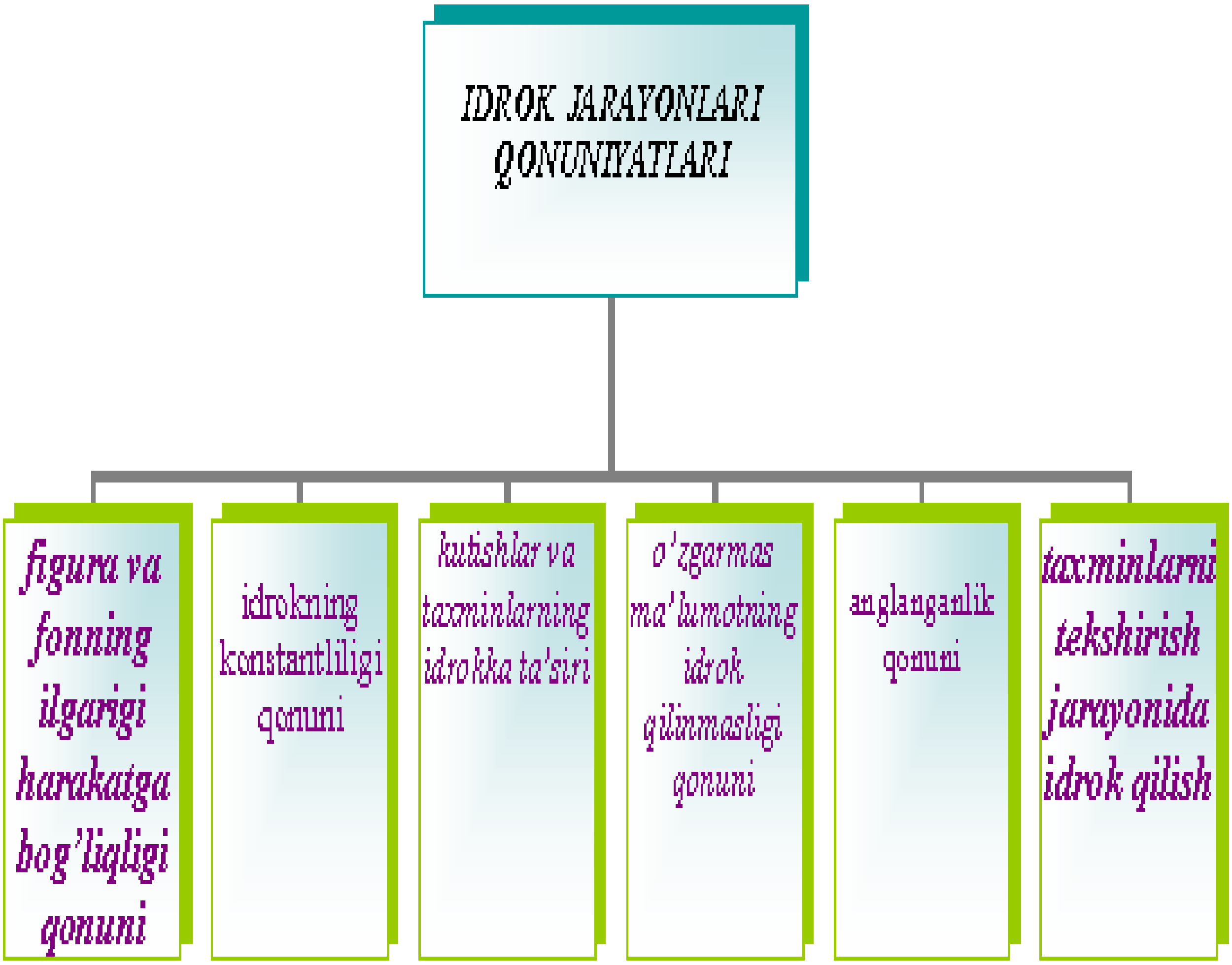

SHAXSNING IJTIMOIY BORLIQNI BILISHI.

Bilimlarni tekshirish uchun test savollari:

1. Diqqatimizni ongli ravishda ko`zlangan maqsad asosida biror-bir ob'ektga yoki faoliyatga yo`naltirilishi to`planishi

A Ixtiyoriy diqqat, B. Ixtiyorsiz diqqat,
V. «muvofiqlashgan diqqat» G. Tashqi diqqat.

2. Diqqatimizning maqsad qilib qo`ymagan holda biror-bir ob'ektga yoki faoliyatiga yunaltirilishi va to`planishiga ……. deyiladi.

A Ixtiyorsiz diqqat. B. Diqqatning chalg`ishi,
V. Ixtiyoriy diqqat, G. Diqqatning ko`chishi,

3. Diqqatning bir vaqtning o`zida ikki yoki undan ortik faoliyat ob'ektiga yo`naltirilishi?

B. Diqqatning taqsimlanishi, A. Diqqatning ko`chishi,
V. Diqqatning bo`linishi, G. Diqqatning to`planishi.

4. Diqqatning faoliyat boshlanishida irodaviy zo`riqish yordamida ob'ektga yo`naltirilishi, to`planishi va keyin esa irodaviy zo`riqishisiz faoliyatga berilib ketishi bilan bog`liq turi.

A. Muvofiqlashgan diqqat, B. Ixtiyorsiz diqqat
V. Ixtiyoriy diqqat G. Ichki diqqat.

5. Psixik faoliyatning shaxs uchun ahamiyatga ega bo`lgan ob'ektga yo`naltirish ……….. .

A. Diqqat B. Xotira V. Tafakkur G. Idrok

6. Ongimizga bevosita ta'sir etib turgan narsa va hodisalarning alohida xususiyatlarini aks ettiruvchi psixik jarayon
A). Sezgi;
V). Idrok;
S). Xotira;
D). Tafakkur.

7. Harakat organlarida sodir bo`lgan o`zgarishlarni sezish qaysi sezgi turiga kiradi?
A). eshitish sezgisi;
V). teri sezgisi;
S). kinestezik sezgi;
D). Ta'm bilish sezgisi.

8. Bilishning quyi va yuqori formasi keltirishgang qator
A). diqqat, sezgi
V). idrok, xotira
S). sezgi, tafakkur
D). Sezgi, idrok

9. Sezgilarning turlari: esktroretseptiv, introretseptiv……Tushurib qoldirilgan turini toping
A). tashqi
V). hid bilish
S). ko`rish
D). proprioretseptiv

10. Biror sezgi organini kuzatganda ikkinchi sezgi organiga xos sezgining hosil bo`lishi
A). sensibilizatsiya
V). adaptatsiya
S). appertseptsiya
D). Sinestetsiya

Diqqat: savollarga shoshilmasdan, tartib bilan javob bering. Imkon qadar chuqur muloqaza qilgan qolda, jiddiy yondashing. Javoblarga oldindan qaramang, aks qolda qarakatlaringiz zoe ketadi.
11.quyidagi qayvonlarni, ular sizga qanchalik yoqishini qisobga olib, o`zingizga ma'qul qolda ketma-ketlik bilan joylashtiring:
a) sigir
b) yo`lbars
v) qo`y
g) ot
d) cho`chqa
12. quyidagilarga bitta sўzdan iborat sifat keltiring. Albatta sўzning o`z asl sifatini keltirish shart emas. U sizda qoldirgan taassurotdan kelib chiqqan xolda ta'riflab bering:
a) it
b) mushuk
v) kalamush
g) qaqva
d) dengiz
13. Yaqinlaringiz orasidan quyidagi ranglarga moslarini tanlang. Ushbu ranglar yaqinlaringizning tashqi kўrinishiga emas, balki ular qaqidagi tasavvuringizga mos tushishiga qarab e'tibor bering:

a) sariq
b) olov rang
v) qizil
g) oq
d) yashil
Javoblar:
14.Birinchi savoldan siz uchun qayotda nimalar qanday o`rin tutishini bilib olasiz:
Sigir - ishingiz
Yo`lbars - or-nomus
Qo`y - muxabbat
Ot - oila
Cho`chqa - boylik
15.Ikkinchi savol sizning ba'zi narsalar yoki kimsalarga munosabatingizni oydinlashtiradi:
It – o`zingiz
Mushuk - sevgilingiz
Kalamush - dushmaningiz
qaqva - jinsiy munosabat
Dengiz - qayotingiz
16.Uchinchi savol yaqin kishilaringizga nisbatan qaqiqiy munosabatingizni aniqlash imkonini beradi:
Sariq - siz qech qachon unutmaydigan kishi;
Olov rang - eng yaqin do`stim deb bilgan kishi;
qizil - siz xaqiqatdan sevadigan inson;
Oq - sizga ruqan yaqin kishi;
Yashil - bu odamni butun umr qurmat bilan eslaysiz.
17. Idrokning xususiyatlari: yaxlitligi, anglanganligi, predmetliligi ……..
A). illyuziya
V). harakatni idrok qilish
S). konstantligi
D). Vatqni idrok qilish
18. Ongimizga bevosita ta'sir etib turgan narsa va xodisalarni, ularning xususiyatlarini bir butun, yaxlit holda aks ettiruvchi psixik jarayon
A). sezgi
V). idrok
S). xotira
D). tafakkur
19.Idrok psixik hodisalarning qaysi guruhi (turkumi) ga kiradi?
A. Psixik xususiyatlarga S. Psixik jarayonlarga,
V.Psixik holatlarga, D. Parapsixologik hodisalarga.

Joriy nazoratni baholash mezoni:

№	Foizda %	Ballda	Baho	Talabaning bilim darajasi
1	55	2,75	2	Qoniqarsiz
2	56-70	2,8-3,5	3	Qoniqarli
3	71-85	3,5-4,2	4	Yaxshi
4	86-100	4,3-5	5	A’lo

Amaliy mashg'ulotning ta'lim texnologiyasi

O'quv soati: 2 **soat**	***Talabalar soni:***
O'quv mashg'ulotining shakli	Muammoli amaliy mashg'ulot
Mavzu rejasi	Shaxsning borliqni bilish jarayonlari Diqqat haqida tushuncha. Sezgilar haqida umumiy tushuncha. Idrokning ta'rifi.
Mashg'ulotning maqsadi Talabalarga bilish jarayoni: Diqqat, sezgi, Idrokning psixologik ta'rifi, sezgilarning klassifikatsiyasi to'g'risida nazariy bilimlar berish, sezgilarning hosil bo'lish qonuniyatlarini *o'zlashtirish* hamda sezgirlikni oshirish yo'llari bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirish.	
Pedagogik vazifalar:	***O'quv faoliyati natijalari:***
• Diqqat, sezgi, Idrok haqida ma`lumot berish. • Analizatorlarning ahamiyatini ko'rsatish. • Talabalarni o'quv faoliyatida sezgilarning o`rnini aniqlash. • Sezgi turlarining mohiyatini ochib berish, talabalarga faoliyat jarayonida ushbu mexanizmlarni e`tiborga olishni o'rgatish. • Talabalar ongiga sezgining qonuniyatlariga oid tushunchalarni singdirish.	• Diqqat, sezgi, Idrok haqida ma`lumotlarni batafsil biladi. • Analizatorlarning ahamiyatini farqlay oladi. • O'quv faoliyatida sezgilarning ahamiyatlari haqida tasavvurga ega bo'ladi • Sezgi turlarining mohiyatini ochib beradi, faoliyat jarayonida ushbu mexanizmlarni e`tiborga olishni o'rganishadi. • Sezgining qonuniyatlariga oid tushunchalarni farqlaydi.
Ta'lim metodlari	savol-javob, suhbat, munozara,va "Blits so'rov", "Klaster" usullari.
Ta'lim vositalari	Ma'ruza matni, kompyuter texnologiyalari format qog'ozlari, markerlar, skotch,
Ta'lim shakllari	Frontal, guruhlarda ishlash.
O'qitish shart-sharoiti	Texnik vositalardan foydalanish va guruhlarda ishlashga mo'ljallangan auditoriya
Monitoring va baholash	Og'zaki nazorat, savol-javob, reyting tizimi asosida baholash.

Amaliy mashg'ulotning texnologik xaritasi

Faoliyat bosqichlari	***Faoliyatning mazmuni***	
	O'qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (15 daqiqa)	1.1.Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e'lon qiladi, ularning ahamiyatliligini va dolzarbligi asoslaydi.	Tinglaydilar. Mavzu nomini va rejasini yozib

	1.2.Quyidagi savollar yordamida talabalarni faollashtiradi: Shaxsning borliqni bilish jarayonlari Diqqat haqida tushuncha. Sezgilar haqida umumiy tushuncha. Idrokning ta'rifi. Bilimlarni faollashtirish jarayonida, o'quv muammosini yechish faoliyatida faol ishtirok etish uchun talabalar egallagan bilimlarning yetarliligini aniqlaydi.	oladilar. Savollarni muhokama qilib, ularga javob beradi.
II. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1.Muammoli vazifalar va savollarni o'qiydi. 2.2.Talabalar bilan birgalikda muammolarni ishlab chiqishga harakat qiladi. Muammoni ishlab chiqishda talabalar bilan birgalikda taklif qilingan variantlarni tahlil qiladi. Taklif qilingan variantlarni aniqlashtiradi, o'zgartirishlar kiritadi va ulardan bittasida to'xtaydi. 2.3. Talabalarni uchta kichik guruhga bo'ladi va hamkorlikda muammoli vazifani hal etishni taklif qiladi. 2.4.Taqdimot boshlanishini e'lon qiladi. Yo'naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to'ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi. 2.5.Muammoli vazifani hal etishda yuzaga kelgan barcha qiyinchilik va tafovutlarni qayd etib, xulosalar qiladi. 2.6.Talabalar bilan birgalikda javoblarning to'laligini baholaydi, to'liq bo'lmagan javob larni o'zi to'ldiradi. 2.7.Har bir talabaga muammoni yechishda qilgan xulosalarini jadvalda qayd etishlarini so'raydi. 2.8.Seminar mavzusi bo'yicha yakuniy xulosalar qiladi.	O'z fikrlarini bildiradilar. Uchta guruhga bo'lina-dilar. Taklif qilingan muammoli vazifani hal etishga kirishadilar. Natijalarni taqdim etadilar. Boshqa guruh a'zola-rining bergan savollariga javob beradi. Eshitadilar, konspekt daftarlariga qisqacha qayd qilishadi. Muammoni hal etish variantlari yuzasi-dan o'z fikrlarini bildiradilar.
III. Yakuniy bosqich (10 minut)	3.1.Mavzuni umumlashtiradi, umumiy xulosalar qiladi, yakun yasaydi. Talabalar diqqatini mavzuning asosiy tomonlariga qaratadi. 3.2.Amalga oshirilgan faoliyatning kelajakda kasbiy faoliyatlari uchun zarurligini qayd qiladi. 3.3.Mustaqil ishlashlari uchun vazifa beradi: (1) nazorat savollariga og'zaki javob berish; (2) qo'shimcha adabiyotlardan mavzuga tegishli bo'lgan yangi ma'lumotlarni to'plash.	Eshitadilar. Vazifani yozib oladilar.

Nazorat savollari

1. Diqqatning umumiy xususiyatlari.
2. Diqqatning fiziologik mexanizmlari.
3. Diqqatning tuzilishi.
4. Sezgi deb nimaga aytiladi?.
5. Sezgilar qanday hosil bo`ladi?
6. Sezgi turlarini ayting?.
7. Sezgining xususiyatlarini izohlang?
8. Idrok haqida tushuncha.
9. Idrok turlari va uning individual xususiyatlari.
10. Idrokning asosiy xususiyatlari.

Tavsiya etilgan adabiyotlar

Asosiy adabiyotlar

1. Karimov I.A. Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. – T.: «O'zbekiston», 2010. – 80 b.
2. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: «O'zbekiston», 2009. – 56 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning «Mamlakati-mizni modernizasiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir» hamda «Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqi-miz farovonligini yanada yuksaltirishdir» nomli ma'ruzalarini o'rganish bo'-yicha O'quv-uslubiy majmua. / Tuzuvchilar: B.Yu. Xodiyev, A.Sh. Bekmurodov, U.V. G'ofurov va boshqalar. – T.: Iqtisodiyot, 2010. – 331
4. «Barkamol avlod yili» davlat dasturi to'g'risida: 2010 yil 27 yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1271-sonli qarori // Xalq so'zi gazetasi. – 27.01.2010.
5. Maklakov A.G. Общая psixologiya: Uchebnik. – SPb.: Piter, 2010. – 10-25 s.
6. Nemov R.S. Общая psixologiya. Uchebnik. – SPB.: Piter, 2009. – 13-31 s.
7. Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O'zROO'MTV. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – 9-12 b.
8. Karimova V.M., Hayitov O.E., Akramova F.A., Lutfullayeva N.X. Psixologiya. Darslik. – T.: TDIU «Talaba», 2007. – 9-29 b.
9. Karimova V.M. Psixologiya. O'quv qo'llanma. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, «O'zAJBNT» markazi, 2002. – 5-15 b.
10. G`oziyev.E.G`.Umumiy psixologiya . T.2010 -5-16 b.

Qo'shimcha adabiyotlar

1.Jdankin N.A. Motivatsiya personala. Izmereniye i analiz. Ucheb.-prakt. posob. – M.: Finpress, 2010. – 272 s.

2.Hayitov O.E.. Iqtisodiy psixologiya: O'quv qo'llanma. Oliy o'quv yurtlari magistratura bosqichi talabalari uchun. – T.: «Iqtisodiyot» nashr., 2009. – 230 b.

3.Maslou A. Motivatsiya i lichnost. 3-ye izd./ per s angl. – SPB.: Piter, 2009.– 352 s.

4.Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O'zROO'MTV. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – 9-12 b.

5.Hayitov O.E., Ochilova G.O. Tadbirkorlik psixologiyasi: O'quv qo'llanma. 1-kitob. Oliy o'quv yurtlari magistratura bosqichi talabalari uchun // Prof. V.M. Karimovaning umumiy tahriri ostida. – T.: «Fan va texnologiya», 2008. – 144-b.

Internet saytlari

1. www.ziyonet. uz
2. www.psihol.ru
3. www.psiholog.uz

5-mavzu: XOTIRA , XAYOL,TAFAKKUR VA MUSTAQIL FIKRLASH SHART-SHAROITLARI

1. Xotiraning ta'rifi.
2. Xotira turlari.
3. Xotiraning fiziologik nazariyasi..
4. Xayol turlari.
5. Xayol jarayonining fiziologik asoslari.
6. Tafakkurning umumiy xarakteristikasi.
7. Tafakkur va nutq.
8. Tafakkur turlari.
9. Tafakkur operasiyalari.

Tayanch so'z va iboralar:

Xotira, assosiasiya, esda olib qolish, esda saqlash, esga tushurish, unutish, harakat, emosional, obrazli, so'z-mantiq, ixtiyoriy, ixtiyorsiz, qisqa muddatli, uzoq mudatli, operativ. Xayol, fantaziya, obraz, tasavvur, passiv xayol, ijodiy xayol, shirin xayol, aktiv xayol, anatilik, sintetik agglyutinasiya, gipertolizasiya, orzu. Tafakkur, nuqt, logika, tafakkur psixologiyasi, uning turlari. Tafafkkur operasiyasi, analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, mavhumlashtirish, klassifikasiyalash, sistemalashtirish.

Mashg'ulotni o'tkazish joyi : auditoriya

Mashg'ulotning jihozlanishi : tarqatma materiallar, texnik vositalar

Mashg'ulotning davomiyligi : 2 soat

Mashg'ulotning maqsadi : Talabalarga fikrlash jarayonlarining tabiati, insayt – oydinlashuv, nazariy tafakkur, amaliy tafakkur, ko'rgazmali – harakat tafakkuri, ko'rgazmali-obrazli tafakkur, mantiqiy tafakkur, reproduktiv, produktiv yoki ijodiy tafakkur to'g'risida nazariy bilimlar berish, konvergent fikrlash, divergent tafakkur, kreaktivlik sifati, predikativ tafakkur, sun'iy intellekt yoki tafakkurni *o'zlashtirish* hamda intuitiv tiplilar va fikrlovchi tiplar bo'yicha ***amaliy ko'nikmalarni*** shakllantirish.

Motivasiya: Mustaqil fikrlash – insonning tevarak atrofda ro'y beradigan voqea-hodisalarga, avval, ichki nutqda, so'ngra tashqi nutqda munosabat bildirish qobiliyatidir, deb ta'riflanadi. Mustaqil fikrlash ijtimoiy ahamiyatga ega shaxs xislati sifatida har qanday faoliyatda individual va jamoada yutuqlarga erishishda yuqori darajani ta'minlaydigan muhim omil hisoblanadi.

Fanlararo va fan ichida bog'liqlik: Mustaqil fikrlash shaxs xislati sifatida har qanday faoliyatda individual yoki jamoaviy yutuqlarga erishishda yuqori darajini ta'minlaydigan muhim omil hisoblanadi. Mustaqil fikrlash **qobiliyati** inson xulq-atvoridagi umumiy mustaqillik bilan bog'liq bo'lib, mustaqillikni tarbiyalash – keng qamrovli yondoshuvni talab qiladigan ilmiy muammo sifatida mohiyatan ijtimoiy-psixologiyaning predmetlaridandir.Mustaqillikka moyillikning rivojlanishi ikki yo'nalish asosida amalga oshiriladi: 1) Mustaqillikning shaxs xislati sifatida vujudga kelishi ijtimoiy muhitga bog'liq. Bu bog'liqlik mustaqillikka bo'lgan extiyojlarini qondirishda ifodalangan mustaqillik mazmuni xarakterida ifodalanadi; 2) Mustaqillikning shaxs xislati sifatida shakllanishida individual xususiyatlar u yashaydigan va mehnat qiladigan jamoada vujudga keladigan munosabatlariga, qobiliyatlariga hamda uning faolligiga bog'liq bo'ladi.

Mashgulot mazmuni:

Назарий қисм

Psixikaning eng muhim xususiyati shundan iboratki, individ tashqi ta'sirotlarning aks ettirilishidan o'zining keyingi hattiqharakatlarida doimo foydalanadi. Individual tajriba ortib borishi hisobiga xulq-atvor sekin-asta murakkablashdi. Agar tashqi dunyoning miya qobig'ida hosil bo'ladigan obrazlari beiz yo'qolib ketaversa, tajribaning shakllanishi mutlaqo mumkin bo'lmay qolar edi. Bu obrazlar bir-biri bilan o'zaro turli xil aloqalar bog'lagan holda

mustahkamlanib, saqlanib qoladi hamda hayot va faoliyat talablariga muvofiq tarzda yana boshqatdan namoyon bo'ladi.

Xotira ta'riflarining esda olib qolish va qayta esga tushirish jarayonlari sodir bo'ladigan faoliyatning xususiyatlariga bog'liqligi xotiraning har xil turlarini ajratish uchun umumiy asos bo'lib xizmat qiladi. Bunda xotiraning ayrim turlari uchta asosiy mezonga muvofiq tarzda bo'linadi:

1) faoliyatda ko'proq sezilib turadigan psixik faollikning xususiyatiga qarab xotira **harakat, emosional, obrazli va so'z-mantiqli** turlariga bo'linadi;

2) faoliyatning maqsadlari xususiyatlariga ko'ra **ixtiyoriy va ixtiyorsiz** xotira turlariga bo'linadi

3) materialni qancha vaqt esda olib qolish va esda saqlash muddatiga ko'ra (uning faoliyatdagi roli va tutgan o'rniga bog'liq ravishda) **qisqa muddatli, uzoq muddatli** xotira turlariga bo'linadi.

Harakat xotirasi-turli xildagi ish harakatlari va ularning sistemasini esda olib qolish, esda saqlash va yana qayta esga tushirishdan iboratdir.

Emosional xotira-his-tuyg'uga xos xotiradir. His-tuyg'ular hamisha bizga ehtiyojlarimiz va qiziqishlarimiz qanday qondirilayotgani, bizning tevarak-atrofdagi olamga munosabatimiz qanday yo'lga qo'yilganligi haqida xabar berib turadi. Shuning uchun ham hissiy xotira har bir kishining hayoti va faoliyatida juda muhim ahamiyatga egadir.

Obraz xotirasi tasavvurlarni, tabiat va hayot manzaralarini, shuningdek, tovushlarni, hidlarni, ta'mlarni esda olib qolishdan iborat xotira hisoblanadi. U ko'rish, eshitish, hid bilish, ta'm bilishga oid xotiradir.

Bizning o'y-fikrlarimiz ***so'z-mantiq*** **xotiraning** mazmunini tashkil etadi. O'y-fikrlar nutqsiz mavjud bo'la olmaydi, shuning uchun ham ularga oid xotira ham shunchaki mantiqiy deb emas, balki so'z-mantiq xotira deb ataladi. O'y-fikrlar turli xildagi til shakllarida mujassamlashgan bo'lishi mumkinligi vajidan ularning aks ettirilishi materialning yo faqat asosiy mohiyatini yetkazishga, yoxud uning aynan so'z bilan ifoda etilishiga qaratilgan bo'lishi mumkin.

Biron narsani esda olib qolish yoki eslash uchun maxsus maqsad bo'lmagan holda esda olib qolish va yana qayta esga tushirish **ixtiyorsiz xotira** deb ataladi

Xayol yoki fantaziya tafakkur kabi yuksak bilish jarayonlari qatoriga kirib, kishining o'ziga xos insoniy xarakterga ega bo'lgan faoliyatlariga namoyon bo'ladi. Mehnatning tayyor natijasini hayolga keltirmay turib ishga kirishib bo'lmaydi. Fantaziya yordami bilan kutilayotgan natijani tasavvur qilish-inson mehnatining hayvonlar instinktiv faoliyatidan tub farqidir. Istalgan mehnat jarayoni zarur tarzda hayolni o'z ichiga qamrab oladi.

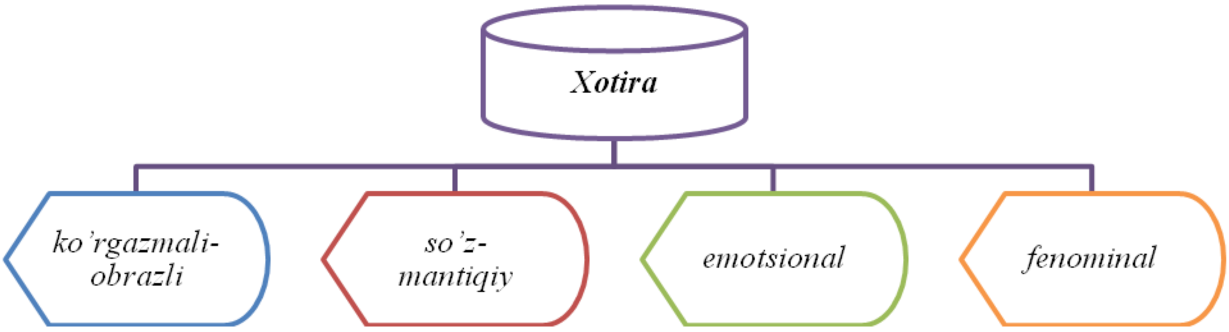

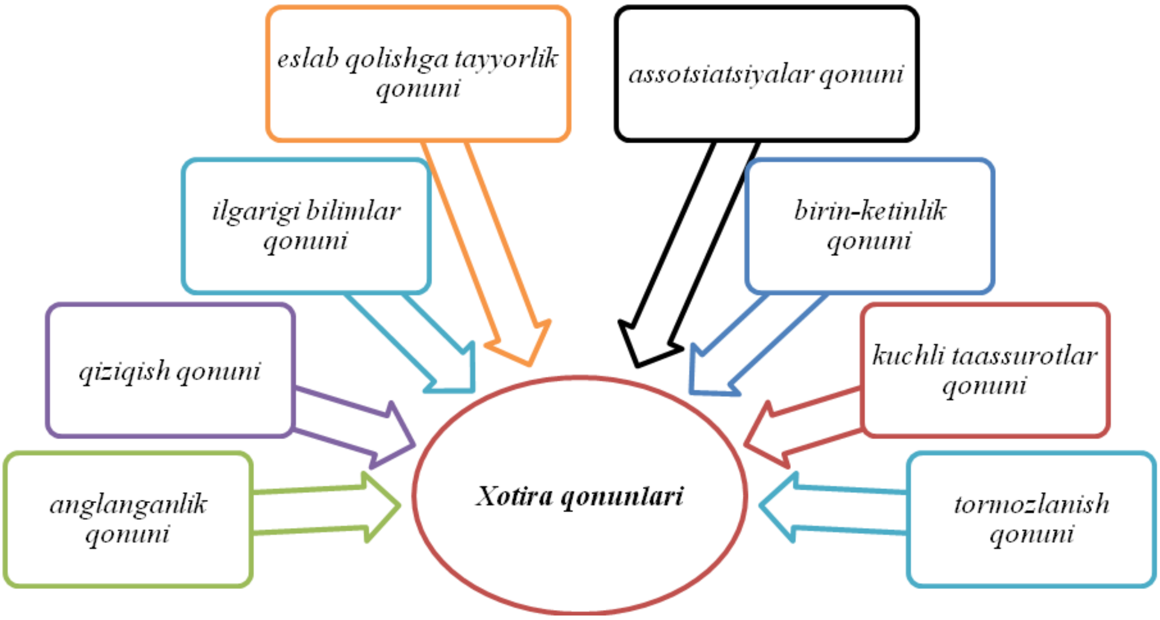
eslab qolishga tayyorlik qonuni
assotsiatsiyalar qonuni
ilgarigi bilimlar qonuni
birin-ketinlik qonuni
qiziqish qonuni
kuchli taassurotlar qonuni
anglanganlik qonuni
Xotira qonunlari
tormozlanish qonuni

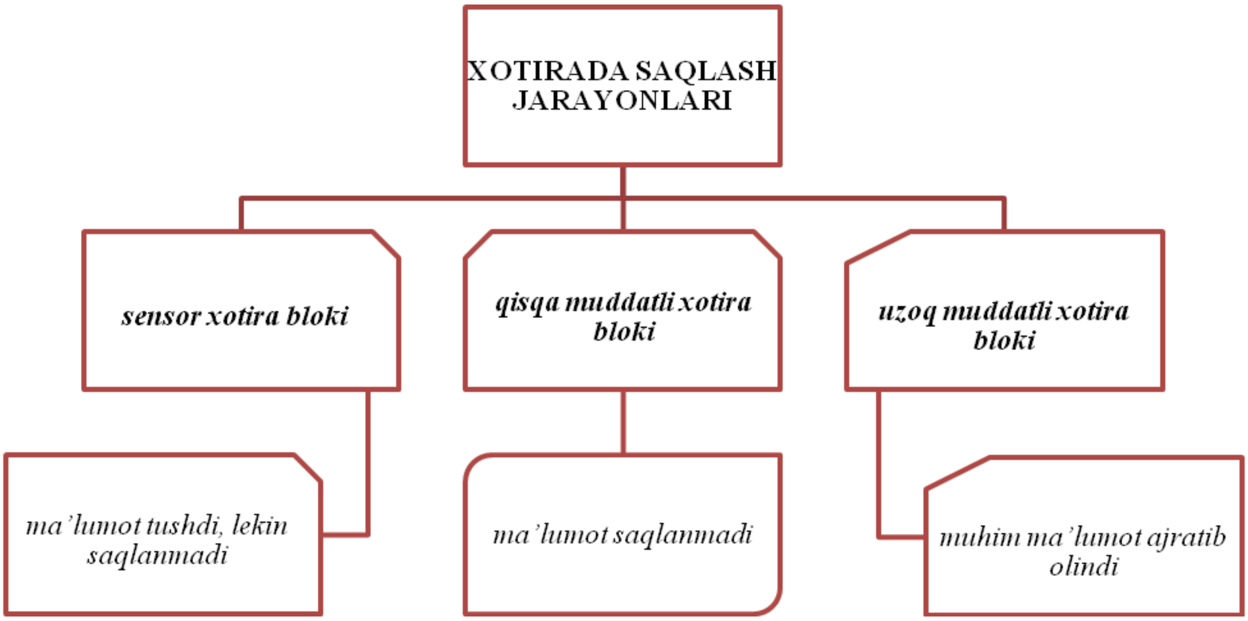
XOTIRADA SAQLASH JARAYONLARI
sensor xotira bloki
qisqa muddatli xotira bloki
uzoq muddatli xotira bloki
ma'lumot tushdi, lekin saqlanmadi
ma'lumot saqlanmadi
muhim ma'lumot ajratib olindi

XOTIRA NAZARIYALARI
Psixologik nazariya
Neyrofiziologik nazariya
Bioximik nazariya

ESGA TUSHURISH TURLARI
T a n i s h
E s l a s h
Bevosita eslash
Oradan vaqt otkazib eslash
Ixtioyrsiz eslash
Ixtiyoriy eslash

X A Y O L

Xayol deb biz ilgari idrok qilmagan, tajribamizda uchratmagan narsa va xodisalarning obrazlarini idrok qilmagan, tajribamizda uchratmagan narsa va xodisalarning obrazlarini mavjud xotira tasavvurlari asosida miyamizda yaratishda ifodalanadigan faoliyatga aytiladi

MANTIQIY VA MEXANIK XOTIRANI O`RGANISH

Ikki qator so`zlarni esda qoldirish metodi yordami bilan mantiqiy va mexanik xotirani tekshirib ko`rish

Tadqiqotning maqsadi: ikki qator so`zlarni esda qoldirish metodi yordami bilan mantiqiy va mexanik xotirani tekshirib ko`rish**Tadqiqot uchun zarur jihozlar**: ikki qator so`zlar. Birinchi qator so`zlar o`zaro ma'no jihatidan bog`lanishga ega. Ikkinchi qatordagi so`zlar esa o`zaro ma'no jihatidan bog`lanishga ega emas.

Birinchi qator	Ikkinchi qator
qo`g`irchoq-o`ynamoq	qo`ng`iz-stul
tovuq-tuxum	taroq-er
qaychi-qirqmoq	kompas-elim
ot-arava	qo`ng`iroq-o`q
kitob-o`qituvchi	chittak-singil
kapalk-chivin	gultuvak-tramvay
shchetka-tish	dori-divan
baraban-o`quvchi	tosh-shamol
qor-qush	botinka-samovar
xo`roz-qichqirmoq	grafin-olmoq

siyoh-daftar	gugurt-yilqi
sigir-sut	qirg`ich-dengiz
paravoz-haydamoq	shlyapa-asalari
nok-kompot	baliq-yong`in
chiroq-oqshom	arra-tuxum

Tadqiqotning borishi: tekshirish ikki seriyada o`tkaziladi.

B i r i n c h i s e r i y a. Tekshiruvchi tekshiriluvchiga birinchi qatordagi 15 juft so`zni (har bir juft so`z orasida 5 sekund tanaffus bilan) o`qib beradi. O`qib bergandan 10 sekund tanaffusdan keyin tekshiriluvchi o`zi eshitgan juft so`zlarni g`og`ozga yozadi.

So`ngra tavsiya qilingan so`zlar bilan tekshiriluvchining esda saqlab qolib yozgan so`zlarini solishtirib, mantiqiy xotiraning koeffitsenti hisoblab chiqariladi. Tadqiqot natijalari quyidagi jadvalda aks ettirilib qo`yiladi:

Mantiqiy xotiraning hajmi

Birinchi qator so`zlarining soni	***Esda qoldirilgan so`zlarning soni***	***Mantiqiy xotira koeffitsenti***

SHAXSDAGI XAYOL XUSUSIYATINI ANIQLASH TESTI

Har birimiz qayolimizda qandaydir voqea yuz berishini kutib yashaymiz. Ammo o`zlari sarguzasht qidirib yuruvchilar ham bor. Xo`sh, siz sarguzashtsevar, tavakkal qilishga qodirmisizq Buni bilmoq istasangiz, quyidagi test savollariga javob bering.

a) tez-tez xizmat safarlari bo`ladigan ishni yoqtiraman;
b) bir joyda o`tirib ishlash menga ma'qul.
a) sovuq qavodan jonlanib ketaman;
b) sovuqda qayolim faqat uyga qanday etib olishda bo`ladi.
a) ertaga kech kim bilmaydigan, beqaror davrda yashagim keladi;
b) har bir kishi qimoyalangan, kelajagi aniq jamiyatda yashash zavqli.
a) ba'zan tezlik bilan ketayotgan mashinada sayr qilgim keladi;
b) katta tezlikdagi mashinalarda o`tirishdan qo`rqaman.
a) shartnoma asosida, ishbay xaq to`lanadigan ishni ma'qul ko`raman;
b) aniq, barqaror, ma'lum maoshga ega ish men uchun afzal.
a) mening fikrimga qo`shilmasliklari menda ko`proq raqbat uyqotadi;
b) fikrimga qarshilik qilganlar bilan baqslashib o`tirishga toqatim yo`q.
a) gipnoz ta'sirida bo`lib qolishni qis etgim keladi;
b) meni gipnozlashlarini istamayman.
a) qayotda berilgan bor ne'matlardan totib ko`rish kerak;
b) qayotdagi asosiy maqsadim-tinchlik va baxt.
a) dengiz yo bo`lmasa sovuq suvli qovuzga o`zimni birdan tashlayman;
b) sovuq suvga sekinlik bilan kiraman.
a) yangi, original qo`shiqlarni eshitgim keladi;

b) zamonaviy musiqani yoqtiraman.
a) zerikarli bo`lib qolishdan yomoni yo`q;
b) eng katta kamchilik – qo`pollik va tarbiyasizlikdir.
a) qis-tuyquga boy insonlarni yoqtiraman, garchi ular aniq muvozanatga ega bo`lmasalar-da;
b) xotirjam insonlarni yoqtiraman.
a) mototsikl qaydab ko`rish istagidaman;
b) mototsiklga qatto o`tirib qam ko`rmasdim
.

NATIJALAR:

«a» javoblari ko`p bo`lsa: Sarguzashtga boy voqealarga duch kelishga bo`lgan qiziqishingiz juda kuchli. Asablaringizni qitiqlab qo`yuvchi qodisalar ishtirokchisi bo`lishga intilib, turli sarguzashtnamo voqealarga aralashib yurasiz. qarakatlaringizni oldindan o`ylab kÿrmasligingiz qam shu qiziqishlaringiz tufayli bo`lsa kerak. Ammo eqtiyotkorroq bo`lishni qam unutmang. Amalga oshirmoqchi bo`lgan qarorlaringizni oldindan o`ylab kÿring. Axir tavakkalchilik qamisha qam omad keltiravermaydi-ku.

«b» javoblari ko`p bo`lsa: O`zingizda ba'zan sarguzasht va turli antiqa voqealarga nisbatan bo`ladigan qiziqishni vaqtida jilovlay olasiz. To`qri, siz yangiliklarga o`chsiz, ammo sovuqqonlik hamda muloqazakorlik bilan ish tutasiz. Ba'zan ichki sezgingizga ham ishoning, tavakkal bosilgan qadam ham yutuqlar keltirishi mumkin.

Kishining butun hayoti uning oldiga hamisha jiddiy va kechiktirib bo’lmaydigan vazifalar va muammolarni qo’yadi. Bunday muammolarning, qiyinchiliklarning, tasodiflarning yuzaga kelishi atrofimizdagi voqelikda hali juda ko’p noma’lum, tushunib bo’lmaydigan, kutilmagan, yashirin narsalar borligidan dalolat beradi. Demak, olamni odaa sari chuqurroq o’rganib odaam, unda odamlar va narsalarning tobora yangi-yangi jarayonlarini, xususiyatlarini va o’zaro munosabatlarini ochish lozim. Tafakkur shuning uchun ham zarurki, hayot va faoliyat davomida har bir individ narsalarning qandaydir yangi, ilgari ma’lum bo’lmagan xususiyatlariga duch keladi.

Tafakkur-jiddiy ravishda yangilikni qidirish va ochishga bog’liq, aloqador psixik jarayondir, uning tahlili va sintezi jarayonida voqelikni bavosita va umumlashtirib aks ettirish jarayonidir. Tafakkur amaliy faoliyat asosida hissiy bilishlardan paydo bo’ladi va hissiy bilish chegarasidan ancha tashqariga chiqib ketadi.

Tafakkur-bu predmet va hodisalarning umumiy xususiyatlarini aks ettirish, ular o’rtasidagi qonuniy aloqalar hamda munosabatlarni topish jarayonidir. Boshqacha qilib aytganda, tafakkur-bu borliqni umumlashtirilgan holda va bevosita aks ettirishdir. Tafakkur-inson aqliy faoliyatining yuksak shaklidir. Istalgan ixtiyoriy faoliyat, u xoh o’quv, xoh ishlab chiqarish faoliyati bo’lsin, uning natijalarini oldindan ko’rishni albatta talab qiladi. Biroq oldindan ko’rish uchun dalillarni umumlashtirish va shu umumlashmalar asosida xuddi shunga o’xshash boshqa dalillarga ham tadbiq etish mumkin bo’lgan xulosalar chiqarish kerak bo’ladi. Bu ikkiyoqlama yondashish yakkadan umumiyga, umumiydan yakkaga-tafakkur orqali amalga oshiriladi. Voqelik tafakkurda idrok va tasavvurlardagiga qaraganda chuqurroq va to’laroq aks etadi. Narsa vahodisalar o’rtasidagi eng muhim bog’lanishlar va munosabatlar tafakkur yordami bilan ochiladi. Binobarin, tafakkur insonning shunday aqliy faoliyatidirki, bu faoliyat voqelikni eng aniq (to’g’ri), to’liq, chuqur va umumlashtirib aks ettirishga (bilishga), insonning tag’in ham oqilona amaliy faoliyat bilan shug’ullanishiga imkon beradi.

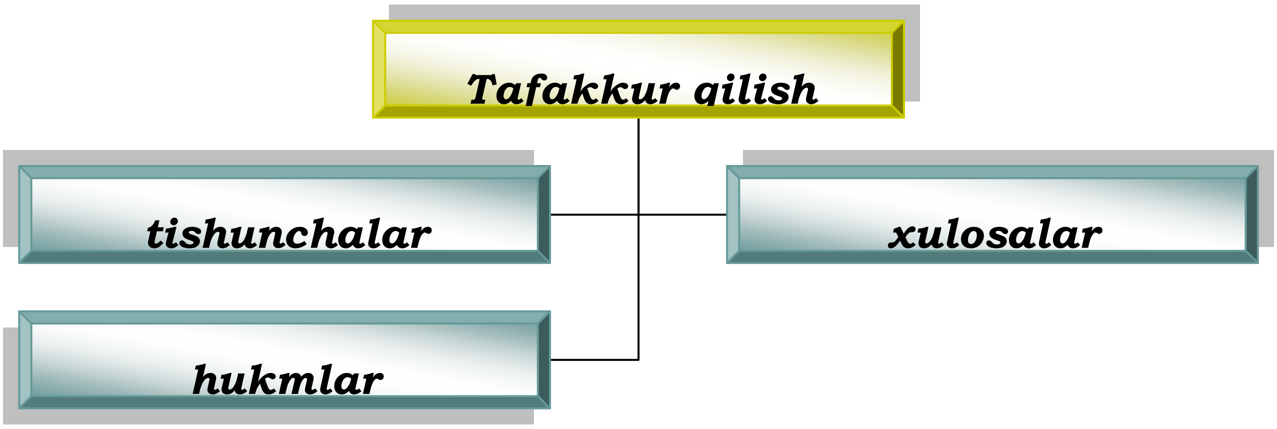

Tafakkur qilish jarayonining mahsullari

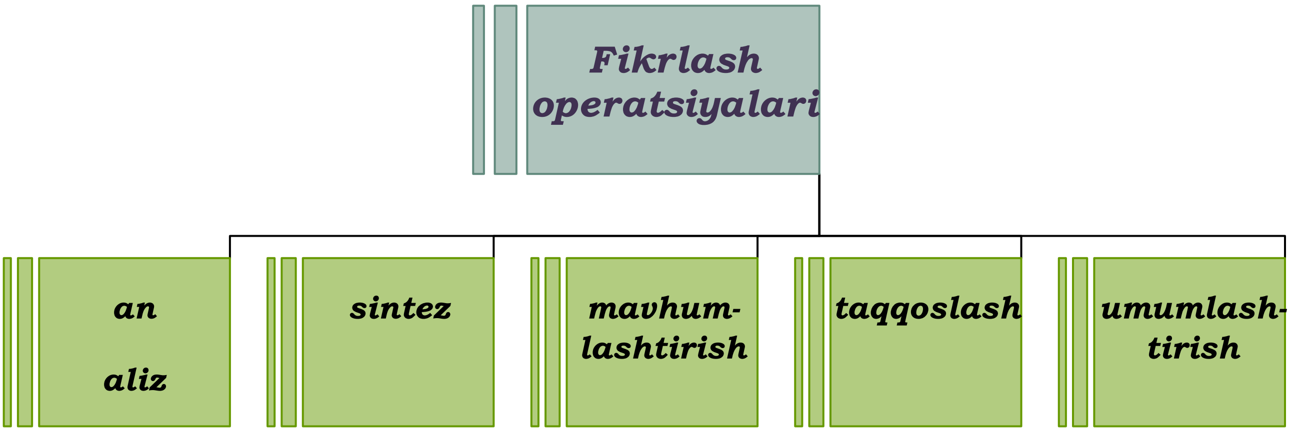

Fikrlash jarayonini ta'minlovchi operasiyalar klassifikasiyasi

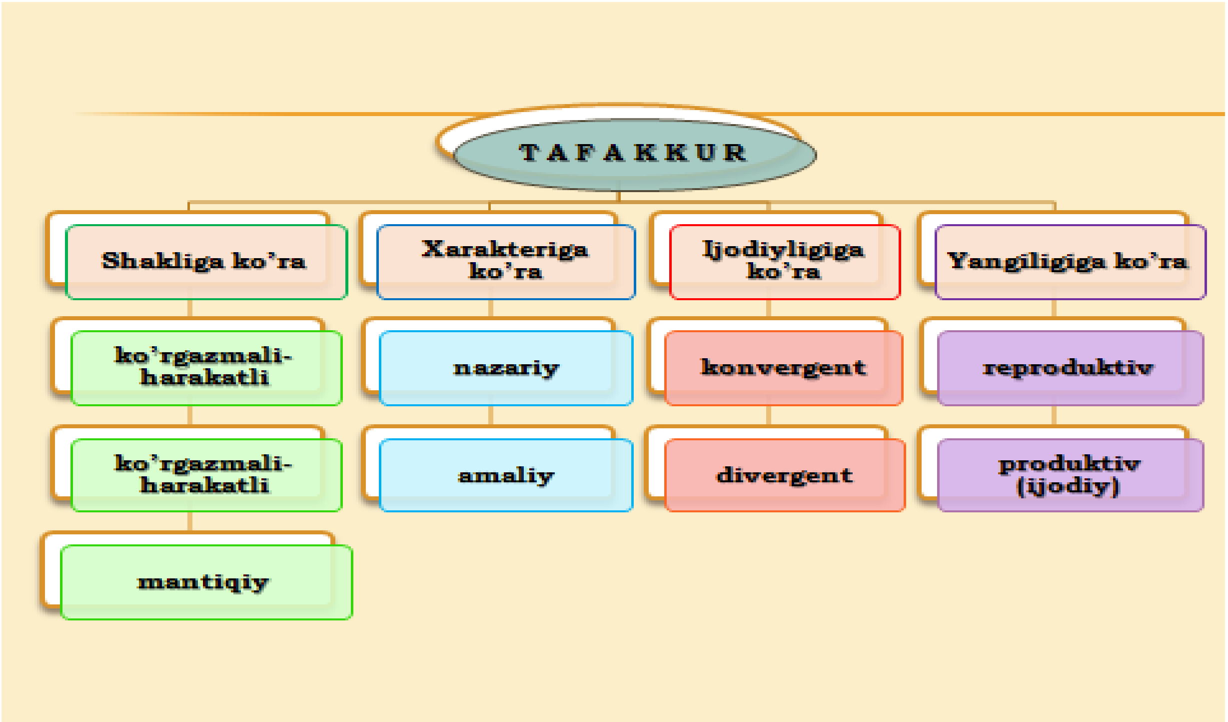

Mantiqiy tafakkur mahsuldorligini aniqlash. A.M.Matyushkin metodikasi.

Tajriba maqsadi: Metodika bilan tanishish va sinaluvchining mantiqiy tafakkur maxsuldorligini aniqlash

Tajriba materiallari: Sinaluvchiga taqdim etiladigan maxsus blank va qalam.

**Sinaluvchiga ko`rsatma:** Bu topshiriq sizning tafakkuringizning lug`at mahsuldorligini o`lchaydi. Siz imkon darajada tezroq o`zbek tilidagi «q» harfi bilan boshlanadigan turli xil otlarni eslashingiz va yozishingiz lozim. Atoqli ot, sifat,fe'l boshqa so`zlarni yozish mumkin emas. Ishning boshlanishi vaqtini aniq belgilang. Birinchi qatorda «q» harfi bilan boshlanadigan 30 ta so`zni yozing. Bu ishni bajarish uchun sarflangan vaqtni belgilang. Uning davomida ikki qatordan qo`shimcha yana «q» harfi bilan boshlanadigan 15 ta so`zni eslang va yozing.

Shundan so`ng avvalgi qatorga sarflangan vaqtni belgilang. Agar keyingi 15 ta so`zni yozishingiz qiyin bo`lsa, sabr qiling. Ammo 10 minut davomida ishni to`xtatishingiz lozim va darxol sarflangan vaqtni qayd qiling.

Natijalar tahlili. Barcha 45 ta so`zni yozish uchun sarflangan vaqt ikkala qatorni to`ldirish uchun ketgan vaqt yig`indisiga teng.

Sinaluvchining mantiqiy tafakkurini baholash:

7 dan 10 minutgacha mantiqiy tafakkur mahsuldorligi yuqori;

10 dan 15 gacha mantiqiy tafakkur mahsuldorligi o`rtacha

15 dan 18 gacha mantiqiy tafakkur mahsuldorligi pasi

undan yuqorisi juda past.

Bilimlarni tekshirish uchun test savollari:

1. Individning idrok qilgan narsa va hodisalarni esda olib qolishi, esda saqlab turishi, qayta esga tushurish va unitish jarayoni?

A. Xotira. B. Unitish, V. Uzoq muddatli xotira, G. Operativ Xotira.

2. Harakatlar yoki harakatlar sistemasini esda olib qolish, esga tushirish, esda saqlash?

A. Harakat xotirasi, B. So`z-mantiq xotira, V. Eydetik xotira, G.Obrazli xotira

3. Narsa va xodisalar, ularning xususiyatlarini maqsad qo`ymagan holda, irodaviy zo`riqish esda olib qolish, esga tushirish, esda saqlash?
A. Ixtiyorsiz xotirasi B. Ixtiyoriy xotirasi
V. Eydetik xotirasi, G.Obrazli xotira.

4. Narsa va xodisalar, ularning xususiyatlarini maqsadli ravishda, irodaviy akt ishtirokida esda olib qolish, esga tushurish, esda saqlash?
A. Ixtiyoriy xotira, B. Ixtiyorsiz xotira,
V. Eydetik xotira, G.Obrazli xotira.

5. Idrok qilingan narsa va xodisalarning obrazlarini esda olib qolish, esga tushirish, esda saqlash?
A Obrazli xotira, B. So`z-mantiq xotira,
V. Eydetik xotira, G. Harakat xotirasi

6. Quyida tushirib qoldirilgan xotira turini toping: harakat, obrazli, so`z mantiqiy, ……..
A. Eydetik B. Qisqa muddatli V Hissiy G.Ixtiyorsiz.

7. Xotiraning fiziologik asosi?
A). Bu nimaq refleksi
B). Ehtiyoj va faollik
C).Refleks
D). Muvaqqat nerv bog`lanishlarining aktuallashuvi
8. Tafakkur jarayonlari: taqqoslash, sintez, umumlashtirish, ….. Tushirib qoldirilganini toping.
A. Analiz B. Deduktsiya V. Xulosa chikarish G. Anglash.

9. Predmet, narsa, hodisalar va ularning xossalari orqasidagi bog`lanishlarin umumlashtirib, vositali aks ettirish?
A. Tafakkur. B. Sezgi V. Idrok G. Xotira

10. Narsa va hodisalar orasidagi bog`lanishlarini aks ettiruvchi tafakkurning mantiiqiy shakli?
A. Tushuncha B. Hukum V. Xulosa chiqarish G. Sintez.

11. Narsa va xodisalarni fikran qismlarga ajratish Bilan bog`liq bo`lgan tafakkur jarayoni?
A. Analiz, B. Sintez, V. Xulosa chiqarish, G. Deduktsiya

12. Ikki yoki undan ortiq hukm asosida yangi hukm keltirib chiqarish?
A. Xulosa chiqarish, B. Tushuncha, V. Hukum, G. Sintez.

13. Tafakkurning mantiqiy shakllari keltirilgan qator
A. hukm, tushuncha, xulosa chiqarish
B. analiz, sintez, taqosslash
V. abstraktsiya, umumlashtirish, klassifikatsiya
G. kreativlik, regidlik, tanqidiylik
14. Ikki yoki undan ortiq xukm asosida yangi xukm keltirib chiqarish
A). tushuncha
V). xukm
S). xulosa chiqarish
D). sintez

15. Tafakkurning mantiqiy shakllari: xukm, tushuncha……
A). analiz

V). sintez
S). xulosa chiqarish
D). abstraktsiya

Joriy nazoratni baholash mezoni:

№	Foizda %	Ballda	Baho	Talabaning bilim darajasi
1	55	2,75	2	Qoniqarsiz
2	56-70	2,8-3,5	3	Qoniqarli
3	71-85	3,5-4,2	4	Yaxshi
4	86-100	4,3-5	5	A'lo

Amaliy mashg'ulotda ta'lim texnologiyasi

<table>
<tr><td>O'quv soati: 2 soat</td><td colspan="2">Talabalar soni:</td></tr>
<tr><td>O'quv mashg'ulotining shakli</td><td colspan="2">amaliy mashg'ulot</td></tr>
<tr><td>Mavzu rejasi</td><td colspan="2">1. Xotiraning ta'rifi.
2. Xotira turlari.
3. Xotiraning fiziologik nazariyasi..
4. Xayol turlari.
5. Xayol jarayonining fiziologik asoslari.
6. Tafakkurning umumiy xarakteristikasi.
7. Tafakkur va nutq.
8. Tafakkur turlari.
9. Tafakkur operasiyalari.</td></tr>
<tr><td colspan="3">Mashg'ulotning maqsadi Talabalarga bilish jarayoni: xotira, xayol, tafakkur to'g'risida nazariy bilimlar berish, xotira, xayol, tafakkur jarayonlariga xos qonuniyatlarni o'zlashtirish hamda xotira , xayol, tafakkurni rivojlantirish yo'llari bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirish.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Pedagogik vazifalar:
• Xotira, xayol, tafakkur haqida ma`lumot berish.<br>• Xotira ,xayol, tafakkur ning boshqa psixik jarayonlari bilan bog`liqligini asoslash.
• Xotira ,xayol, tafakkur ning fiziologik mexanizmlarini aniqlash.
• Xotira ,xayol, tafakkur va shaxs tajribasining boyligi sifatlilik darajasi haqida tushuntirish</td><td>O'quv faoliyati natijalari:
• Xotira ,xayol, tafakkur va ma'lumotlarning miyada saqlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar. Xotiraning samaradorligi. Eslab qolish xususiyatiga ko'ra xotiraning turlari. Kutilmagan ma'lumot. Ma'lumotning mazmun yoki shakl jihatdan bir-biriga yaqinligi. Esda saqlash vaqti bilan esga tushirish vaqti o'rtasidagi farq. Xotiraning sakkiz qonuni. Xotira, xayol, tafakkur rivojlantirish yo'llari. O'zlashtirilish lozim bo'lgan ma'lumotning xotirada saqlanish bosqichlari. Mnemonika yoki mnemotexnika. Mnemotexnik usullar. Xotira , xayol, tafakkurning sifatlilik darajasi haqida to'liq axborot oladilar;</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ta'lim metodlari</td><td>Ma'ruza, savol-javob, suhbat, munozara,"Blits so'rov", "Klaster" usullari.</td></tr>
</table>

Ta'lim vositalari	Ma'ruza matni, kompyuter texnologiyalari format qog'ozlari, markerlar, skotch,
Ta'lim shakllari	Frontal, guruhlarda ishlash.
O'qitish shart-sharoiti	Texnik vositalardan foydalanish va guruhlarda ishlashga mo'ljallangan auditoriya
Monitoring va baholash	Og'zaki nazorat, savol-javob, reyting tizimi asosida baholash.

Amaliy mashg'ulotning texnologik xaritasi

Faoliyat bosqichlari	***Faoliyatning mazmuni***	
	O'qituvchining	***Talabaning***
I. Kirish bosqichi (15 daqiqa)	1.1.Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini e'lon qiladi, ularning ahamiyatliligini va dolzarbligi asoslaydi. 1.2.Quyidagi savollar yordamida talabalarni faollashtiradi: 1. Bilish jarayonlari deganda psixologiyada aynan nimalar nazarda tutiladi? 2. Bilish jarayonlari va ularning umumiy xususiyatlari nima bilan izohlanadi? 3. Xotira ,xayol, tafakkur turlari 4. Eslab qolish xususiyatiga ko'ra xotiraning qanday turlari bor va ularni qisqacha izohlab bering? 5. Xotiraning sakkiz qonuni qanday tasniflangan? 6. O'zlashtirilish lozim bo'lgan ma'lumotning xotirada saqlanish bosqichlari qanday mezonlarga asoslanadi? Bilimlarni faollashtirish jarayonida, o'quv muammosini yechish faoliyatida faol ishtirok etish uchun talabalar egallagan bilimlarning yetarliligini aniqlaydi.	Tinglaydilar. Mavzu nomini va rejasini yozib oladilar. Savollarni muhokama qilib, ularga javob beradi.
II. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1.Muammoli vazifalar va savollarni o'qiydi. 2.2.Talabalar bilan birgalikda muammolarni ishlab chiqishga harakat qiladi. Muammoni ishlab chiqishda talabalar bilan birgalikda taklif qilingan variantlarni tahlil qiladi. Taklif qilingan variantlarni aniqlashtiradi, o'zgartirishlar kiritadi va ulardan bittasida to'xtaydi. 2.3. Talabalarni uchta kichik guruhga bo'ladi va hamkorlikda muammoli vazifani	O'z fikrlarini bildiradilar. Uchta guruhga bo'lina-dilar. Taklif qilingan muammoli vazifani hal etishga kirishadilar. Natijalarni taqdim etadilar. Boshqa guruh

	hal etishni taklif qiladi. 2.4.Taqdimot boshlanishini e'lon qiladi. Yo'naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi. Javoblarni aniqlashtiradi, to'ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi. 2.5.Muammoli vazifani hal etishda yuzaga kelgan barcha qiyinchilik va tafovutlarni qayd etib, xulosalar qiladi. 2.6.Talabalar bilan birgalikda javoblarning to'laligini baholaydi, to'liq bo'lmagan javob larni o'zi to'ldiradi. 2.7.Har bir talabaga muammoni yechishda qilgan xulosalarini jadvalda qayd etishlarini so'raydi. 2.8.Seminar mavzusi bo'yicha yakuniy xulosalar qiladi.	a'zola-rining bergan savollariga javob beradi. Eshitadilar, konspekt daftarlariga qisqacha qayd qilishadi. Muammoni hal etish variantlari yuzasi-dan o'z fikrlarini bildiradilar.
III. Yakuniy bosqich (10 minut)	3.1.Mavzuni umumlashtiradi, umumiy xulosalar qiladi, yakun yasaydi. Talabalar diqqatini mavzuning asosiy tomonlariga qaratadi. 3.2.Amalga oshirilgan faoliyatning kelajakda kasbiy faoliyatlari uchun zarurligini qayd qiladi. 3.3.Mustaqil ishlashlari uchun vazifa beradi: (1) nazorat savollariga og'zaki javob berish; (2) qo'shimcha adabiyotlardan mavzuga tegishli bo'lgan yangi ma'lumotlarni to'plash.	Eshitadilar. Vazifani yozib oladilar.

1-ilova

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati	1.Maklakov A.G. Obshaya psixologiya: Uchebnik. – SPb.: Piter, 2010. – 36-51 s. 2.Nemov R.S. Obshaya psixologiya. Uchebnik. – SPB.: Piter, 2009. – 32-39 s. 3.Ibragimov X.I. Pedagogik psixologiya: pedagogika va psixologiya. O'quv qo'llanma. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2009. – 20-38 b. 4.Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O'zROO'MTV. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – 15-20 b. 5.Obshaya psixologiya. Ekzamenasionniye otveti. – M.: «Otvet», 2008. – 14-36 s. 6.Rubinshteyn S.L. Osnovi obshyey psixologii. – SPb.: Piter, 2008. – 85-113 s. 7.Karimova V.M., Hayitov O.E., Akramova F.A., Lutfullayeva N.X. Psixologiya. Darslik. – T.: TDIU «Talaba», 2007. – 30-38 b. 8.Hayitov O.E. Psixodiagnostika: O'quv qo'llanma. –T.: TDIU «Talaba», 2007.–225 b. 9.Tixomirov O.K. Psixologiya: Uchebnik / Pod red. O.V.

	Gordeyevoy. – M.: Vissheye obrazovaniye, 2006. – 538 s. 10.Obshaya psixologiya: Uchebnik / Pod red. prof. A.V. Karpova. – M.: Gardariki, 2005. – 232 s. 11.Karimova V.M. Psixologiya. O'quv qo'llanma. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, «O'zAJBNT» markazi, 2002. – 205 b.

Nazorat savollari

1. Xotiraning ta'rifi.
2. Xotira turlari.
3. Xotiraning fiziologik nazariyasi..
4. Xayol turlari.
5. Xayol jarayonining fiziologik asoslari.
6. Tafakkurning umumiy xarakteristikasi.
7. Tafakkur va nutq.
8. Tafakkur turlari.
9. Tafakkur operasiyalari.
10. Tafakkurning fiziologik asoslari.

Tavsiya etilgan adabiyotlar

Asosiy adabiyotlar

1. Karimov I.A. Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. – T.: «O'zbekiston», 2010. – 80 b.
2. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: «O'zbekiston», 2009. – 56 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning «Mamlakati-mizni modernizasiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir» hamda «Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqi-miz farovonligini yanada yuksaltirishdir» nomli ma'ruzalarini o'rganish bo'-yicha O'quv-uslubiy majmua. / Tuzuvchilar: B.Yu. Xodiyev, A.Sh. Bekmurodov, U.V. G'ofurov va boshqalar. – T.: Iqtisodiyot, 2010. – 331
4. «Barkamol avlod yili» davlat dasturi to'g'risida: 2010 yil 27 yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1271-sonli qarori // Xalq so'zi gazetasi. – 27.01.2010.
5. Maklakov A.G. Obщaya psixologiya: Uchebnik. – SPb.: Piter, 2010. – 10-25 s.
6. Nemov R.S. Obщaya psixologiya. Uchebnik. – SPB.: Piter, 2009. – 13-31 s.
7. Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O'zROO'MTV. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – 9-12 b.
8. Karimova V.M., Hayitov O.E., Akramova F.A., Lutfullayeva N.X. Psixologiya. Darslik. – T.: TDIU «Talaba», 2007. – 9-29 b.
9. Karimova V.M. Psixologiya. O'quv qo'llanma. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, «O'zAJBNT» markazi, 2002. – 5-15 b.
10. G`oziyev.E.G`.Umumiy psixologiya . T.2010 -5-16 b.

Qo'shimcha adabiyotlar
1.Jdankin N.A. Motivatsiya personala. Izmereniye i analiz. Ucheb.-prakt. posob. – M.: Finpress, 2010. – 272 s.
2.Hayitov O.E.. Iqtisodiy psixologiya: O'quv qo'llanma. Oliy o'quv yurtlari magistratura bosqichi talabalari uchun. – T.: «Iqtisodiyot» nashr., 2009. – 230 b.
3.Maslou A. Motivatsiya i lichnost. 3-ye izd./ per s angl. – SPB.: Piter, 2009.– 352 s.
4.Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O'zROO'MTV. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – 9-12 b.
5.Hayitov O.E., Ochilova G.O. Tadbirkorlik psixologiyasi: O'quv qo'llanma. 1-kitob. Oliy o'quv yurtlari magistratura bosqichi talabalari uchun // Prof. V.M. Karimovaning umumiy tahriri ostida. – T.: «Fan va texnologiya», 2008. – 144-b.

Internet saytlari
1. www.ziyonet. uz
2. www.psihol.ru
3. www.psiholog.uz

6-mavzu: Shaxning individual xususiyatlar va ularni diagnostika qilish

1. Temperament to`g`risida umumiy tushuncha.
2. Temperamentning fiziologik asoslari to`g`risida tushuncha.
3. Temperament tiplarining psixologik tavsifi.
4. Xarakter tuzilishi xususiyatlari
5. Xarakterning tarkib topishi.
6. Qobiliyatlar haqida tushuncha.
7. Qobiliyatlar tuzilishi.
8. Talantning paydo bo`lishi va tuzilishi.

Tayanch so'z va iboralar:

Temperament, individual xususiyatlar, vazifalar, psixik holatlar. nerv sistemasi, I.P.Pablov,B.M.Teplov,E.Krechmer,U.Sheldon,Gippokrat
Temperament turlari: xolerik, melanxolik, sangvinik, flegmatik , temperamentning nerv fiziologik asosi , temperament va shaxs haqida tushuncha beriladi. Temperamentning o'ziga xos ijobiy va salbiy tomonlari
xarakter; irodaviy sifatlar; emotsiya (hissiyot)lar; shaxs iqtidori; qobiliyatlar; intellekt; orttirilgan sifatlar; intellektual salohiyat;. qobiliyatlarning psixologik strukturasi; qobiliyatlar va qiziqishlar diagnostikasi; nutqining xususiyatlari; tashqi qiyofa; fizionomika; xiromantiya; konstitusion nazariyalar.
Mashg'ulotni o'tkazish joyi : auditoriya
Mashg'ulotning jihozlanishi : tarqatma materiallar, texnik vositalar
Mashg'ulotning davomiyligi : 2 soat
Mashg'ulotning maqsadi : Talabalarga "individ" va "individuallik" tushunchalari va xususiyatlari to'g'risida nazariy bilimlar berish, individual-tipologik xususiyatlar klassifikasiyasiga xos qonuniyatlar va qoidalarini o'zlashtirish hamda shaxs temperamenti, xarakteri va qobiliyatlari diagnostikasi bo'yicha ***amaliy ko'nikmalarni*** shakllantirish.
Motivasiya: Biz yuqorida sanab o'tgan individual psixologik xususiyatlarning ahamiyati katta. Ular bizning jamiyatdagi o'rnimiz, obro'-e'tiborimiz, ishdagi va o'qishdagi yutuqlarimiz, inson sifatidagi qiyofamizni, kim ekanligimizni, kerak bo'lsa, o'zligimizni belgilaydi. Demak, individual sifatlar bizning ongli hayotimizning ajralmas qismi, idrokimiz, xotiramiz va fikrlarimz yo'naltirilgan muhim predmet ekan.
Fanlararo va fan ichida big'liqlik: "individ" va "individuallik" tushunchalaridir. "Individ" tushunchasi umuman "odam" degan tushunchani to'ldirib, uning ijtimoiy va biologik mavjudot sifatida mavjudligini tasdiqlaydi. Bu tushuncha uni bir tomondan, boshqa odamlardan farqlovchi

belgi va xususiyatlarini o'z ichiga oladi, ikkinchi tomondan, o'ziga va o'ziga o'xshashlarga xos bo'lgan umumiy va xarakterli xususiyatlarni qamrab oladi. Demak, individ – insonga aloqadorlik faktini tasdiqlovchi ilmiy kategoriyadir.

Mashgulot mazmuni:

Назарий қисм

Kishilar o`rtasidagi individual-psixologik tafovutlarda psixikaning dinamik (o`zgaruvchan) deb atalmish xususiyatlari muhim o`rin egallaydi. Bunda eng avvalo psixik jarayonlar va holatlar intensivligi darajasi, shuningdek, ularning u yoki bu tezlikda kechishi nazarda tutiladi. Ma'lumki, odamlar xulq-atvor va faoliyat motivlari nisbatan teng bo`lganda, bir xil tashqi ta'sir etganda, bir-biridan ta'sirchanligiga va ko`rsatayotgan energiyasiga ko`ra sezilarli darajada farq qiladilar. Jumladan, bir xil kishi sekinlikni, boshqasi shoshilinchni yoqtiradi, bir xil odamlarga hissiyotlarning tez uyg`onishi xos bo`lsa, boshqasiga esa sovuqqonlik xosdir, boshqa birovni keskin imo-ishoralar, ma'noli mimika, boshqasining harakatlarida og`ir-bosiqlik, yuzining kam harakat qilishi ajratib turadi.Harakatlanish xususiyatlariga qarab farqlanishlar har qanday teng sharoitlarda individning umumiy faolligi, harakatchanligi va emotsionalligiga binoan yuz beradi.

Shaxs-qaytarilmas, u o`z sifatlari va borligi bilan noyob. Ana shu qaytarilmaslik, noyoblikning asosida uning individual psixologik xususiyatlari majmui yotadi. Insonning individualligini izohlovchi xususiyatlardan biri bu–temperamentdir.

Temperament lotincha «temperamentum» degan so`zdan olingan bo`lib, buning ma'nosi «aralashma», «qotishma» demakdir. Temperament deganda biz odatda, kishining tabiiy tug`ma xususiyatlari bilan bog`liq bo`lgan individual xususiyatlarini tushunamiz. Temperament va layoqatlar individning dinamik psixik faoliyatini ta'minlovchi sifatlarini o`z ichiga oladi. Kishi temperamentiga aloqador sifatlarning o`ziga xosligi shundaki, ular kishi bir faoliyat turidan ikkinchisiga, bir emotsional holatdan boshqasiga, bir malakalarni boshqasi bilan almashtirgan paytlarda reaktsiyalarning egiluvchan va dinamikligini ta'minlaydi va shu nuqtai nazardan qaraganda, TEMPERAMENT-shaxs faoliyati va xulqining dinamik va emotsional-hissiy tomonlarini xarakterlovchi individual xususiyatlar majmuidir.

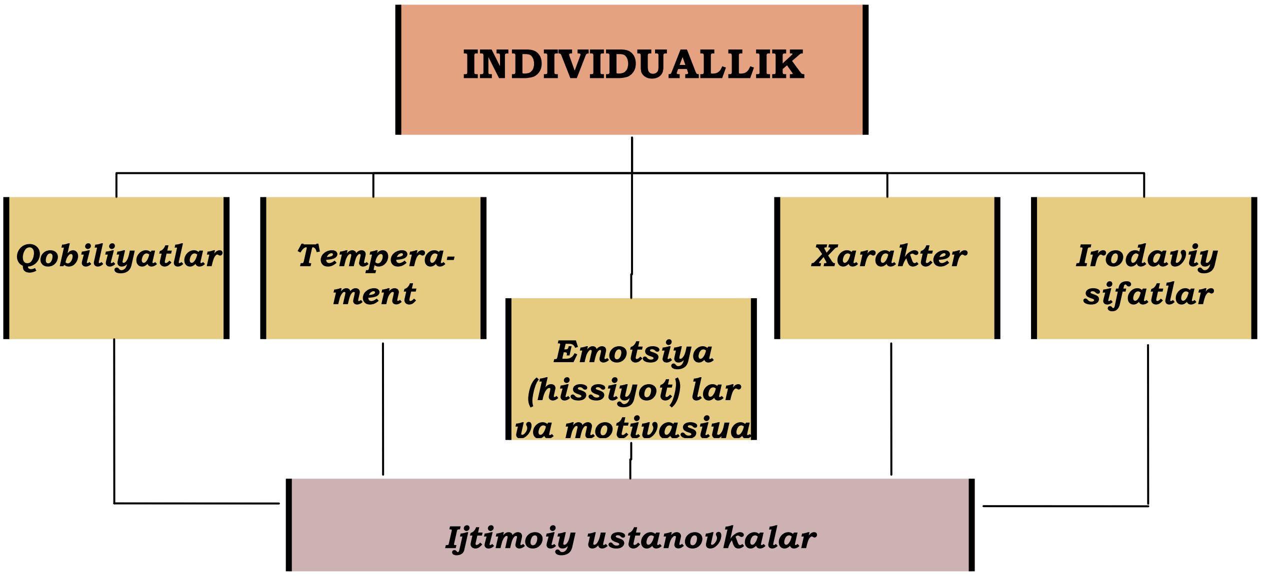

Individuallikni izohlovchi xususiyatlar majmuasi

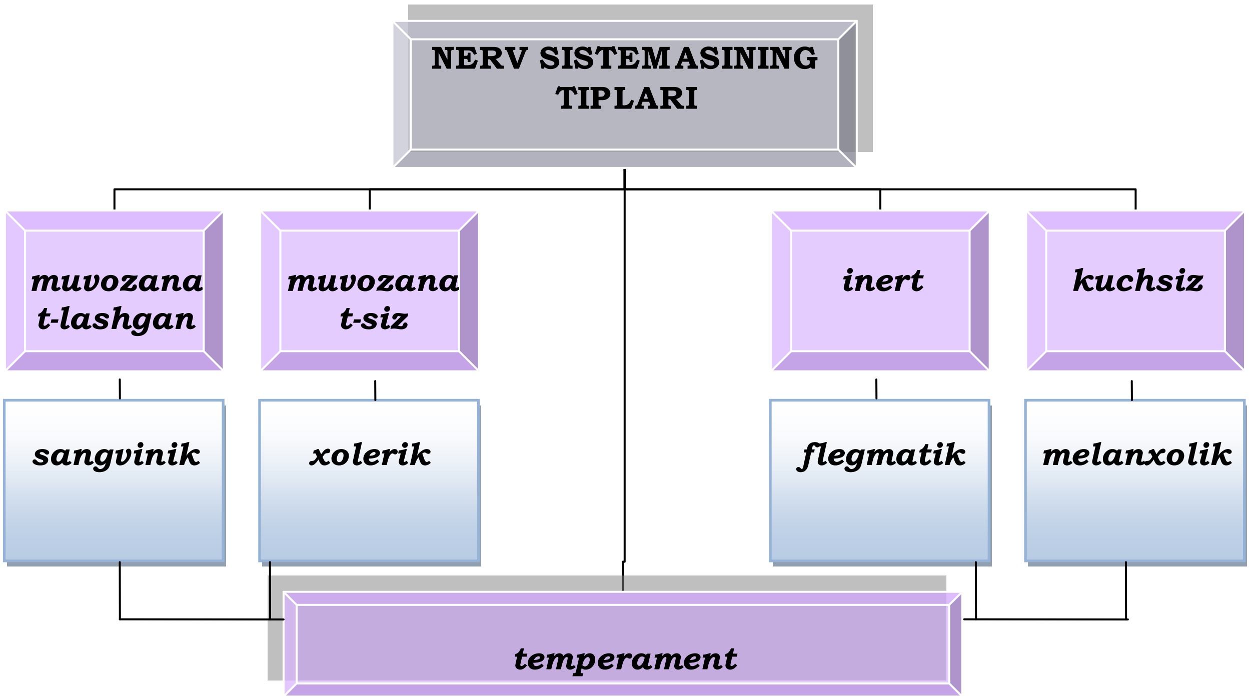

Nerv jarayonlari va temperament tiplari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik

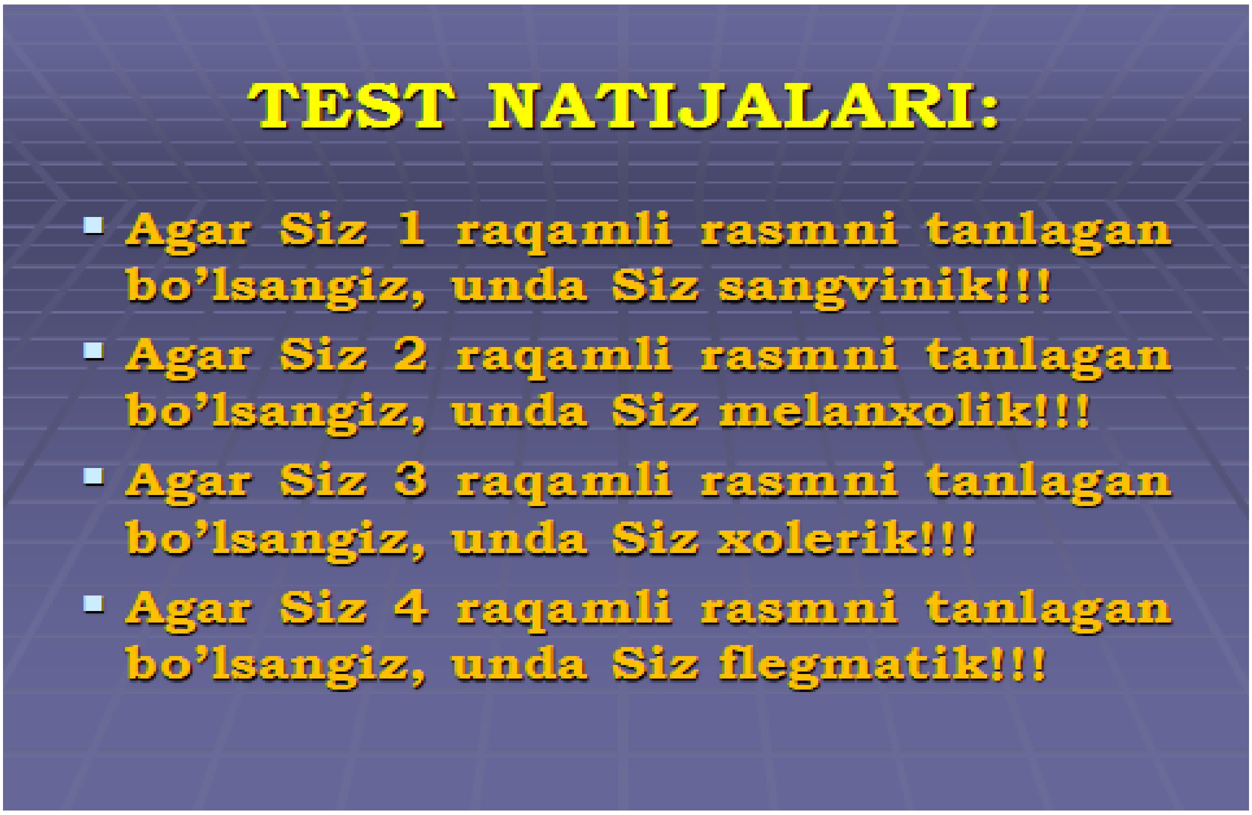

Xarakter-ijtimoiy muhit ta'sirida tarkib topi, shaxsning atrofdagi voqelikka va o'z-o'ziga bo'lgan munosabatida ifodalanadigan, uning muayyan sharoitlardagi xatti-harakatlarini belgilab beradigan barqaror individual psixik xususiyatlar yig'indisi. Xarakterni tashkil qiluvchi xususiyatlar xarakter xususiyatlari deyiladi.

Shaxsning individualligi psixik jarayonning o`tish xususiyatlarida (yaxshi xotira, xayol, zehni o`tkirlik va h.k.) va temperament xususiyatlarida namoyon bo`ladi. Xarakter - shaxsning va muomalada tarkib topadigan va namoyon bo`ladigan barqaror individual xususiyatlar bo`lib, individ uchun tipik xulq-atvor usullarini yuzaga keltiradi.

Kishining xarakterini tashkil etuvchi individual xususiyatlar birinchi navbatda irodaga - (dadillik, qo`rqoqlik) va hissiyotga (xushchaqchaqlik, qovog`i soliqlik, tushkunlik va h.k.) taalluqli bo`ladi.

Xarakterning shaqllanishi shaxsning rivojlanish darajasiga ko`ra turli xildagi sharoitlar bilan qo`shilgan holda (oilada, do`stlar davrasida, mehnat va o`quv jamoasida, asotsial uyushmada va h.k.) yuz beradi. Uning uchun referent bo`lgan guruhda shaxsning individuallashuvi shaqllanadi. Kishining xarakterini bila turib, uning u yoki bu holatlarda o`zini qanday tutishini, kishi xulq atvorini qanday izga solishini oldindan bilish mumkin. Jumladan, o`quvchilarga jamoat topshiriqlarini taqsimlayotib, ularning nafaqat bilimlarini va malakalarinigina emas, balki xarakterini ham hisobga olish lozim.

Shaxsning individual xususiyatlari turli-tumandir. Masalan: kamtarlik, mag'rurlik, xudbinlshik, samimiylik, rostgo'ylik, bahillik, tortinchoqlik, quvnoqlik va hokazo. Xarakter hislatlari ikki katta guruhga bo'linadi:

1. Xarakterning ma'naviy sifatlari-mehnatsevarlik, halollik, rostgo'ylik, mehribonlik, tashabbuskorlik, kamtarlik kabilar.

2. Xarakterning irogdaviy hislatlar-maqsadga intiluv-chanlik, qat'iylik, jasurlik, mardlik, matonatlilik, o'z-o'zini tuta bilish kabilar.

Inson shaxsining xarakteri hamisha ko`p qirralidir. Unda alohida xususiyatlar yoki tomonlari ajralib ko`rsatilishi mumkin, lekin ular bir birlaridan ajratilgan, alohida holda mavjud bo`lmaydi, balki, ma'lum darajada xarakterning barqaror tuzilishini tashkil etgan holda o`zaro bog`liq bo`ladi.

XARAKTERNI O`RGANISH METODIKASI

Xarakter - shaxsning alohida insonlar va insonlar guruhi, o`z – o`ziga, vaziyatlar, narsalar va hodisalarga nisbatan munosabatlaridan orttiradigan sifatlarini o`z ichiga oladi.

K.YUNGNING XARAKTER TIPINI ANIQLASH METODIKASI

Berilgan savollarga javob variantlaridan birini tanlash kerak.

1. Qaysi biri siz uchun muhimroq?
A)kichikkina do`stlar davrasi;
B)ko`pgina o`rtoqlar davrasi.

2. Qanday kitoblar sizga ko`proq yoqadi?
A) qiziqarli syujeti;
B) odamlar ruhiy kechinmalari aks ettirilgan.

3. Ishda nimaga ko`proq yo`l qo`yishingiz mumkin?
A)kechikish;
B) xatoliklar.

4. Agar yomon ish qilib qo`ysangiz;
a)juda qayg`urasiz;
b)unchalik qayg`urmaysiz.

5. Odamlar bilan qanday chiqishasiz?
A)juda tez va oson;
B) sekin, ehtiyotkorlik bilan

6. O`zingizni arazkash deb hisoblaysizmi?
A)ha;
B) yo`q.

7. Chin dildan kulishga moyilmisiz?
A) ha;
B) yo`q.

8. Siz qandaysiz?
A) kamgap;
B) sergap.

9. Siz ochiqmisiz yoki hislaringizni birovlardan yashirasizmi?
A) ochiqman;
B) yashiraman.

10. O`z his-kechinmalaringizni tahlil qilishni yoqtirasizmi?
A) ha;
B) yo`q

11. Ko`pchilik davrasida bo`lganda, Siz:
A) tinmay gapirasiz
B)boshqalarni tinglaysiz

12. Tez-tez o`zingizdan norozi bo`lib turasizmi?
A) ha;
B) yo`q.

13. Biror nimalarni tashkil qilishni yoqtirasizmi?
A) ha;
B) yo`q.

14. Sirlaringiz yozilgan kundalik tutishni hohlarmidingiz?
A) ha;
B) yo`q

15.Biror narsaning qaroridan uni bajarishga tez o`tasizmi?
A) ha;
B)yo`q.

16. Kayfiyatingizni tez o`zgartira olasizmi?
A) ha;
B) yo`q.

17. O`zgalarni ishontirib, ularga o`z fikringizni o`tkazishni yaxshi ko`rasizmi?
A) ha;
B)yo`q.

18. Sizning harakatlaringiz;
A) tez;
B) sekin.

19. Siz bo`lishi mumkin bo`lgan noxush hodisalardan tashvishlanasiz?
A) tez-tez;
B)ba'zan.

20. Qiyin holatlarda Siz:
A) yordam so`rashga shoshilasiz:
B) hech kimga murojaat qilmaysiz.

Endi javoblaringizni hisoblab chiqing.

Test kaliti:

Javoblar ichidagi quyidagilar Sizdagi ekstroversiyani ko`rsatadi: 1b, 2a, 3b, 5a, 6b, 7a, 8b, 9a, 10b, 11a, 12b, 13a, 14b, 15a, 16a, 17a, 18a, 19b, 20a. Mos kelgan javoblar sonini 5 ga ko`paytiring.

0-35 ballar-introversiya;
36-65 ballar-ambiversiya;
66-100 ballar-ekstroversiya.

Shunga o`xshash tavsiyani o`rganish uslublari ko`p bo`lib, ular yordamida odam o`zini va yaqinlarini o`rganib turishi kerak.

Qobiliyatlar haqida tushuncha. Faoliyat va qobiliyatlar, qobiliyatlarning tuzilishi, qobiliyatlarni aniqlash va o'lchash muammosi tushuntiriladi. Qobiliyatlar faqat faoliyatda namoyon bo'ladi. Qobiliyatlar individual psixologik xususiyatlar sifatida xarakterlanadi. Ya'ni har bir shaxsning boshqa bir shaxsdan farq qiladigan sifatlari ochib beriladi.

Talant va uning namoyon bo'lishi hamda shaklanishida mehnatning roli, qobiliyatlar va inson shaxsi, qobiliyatlarning rivojlanishi haqida tushuncha beriladi. Qobiliyatni rivojlantirish masalasini inson shaxsi taraqqiyotining umumiy muammolaridan ajratib bo'lmaydi. Muskullar singari qobiliyatlar ham momiq paytida rivojlanib boradi.

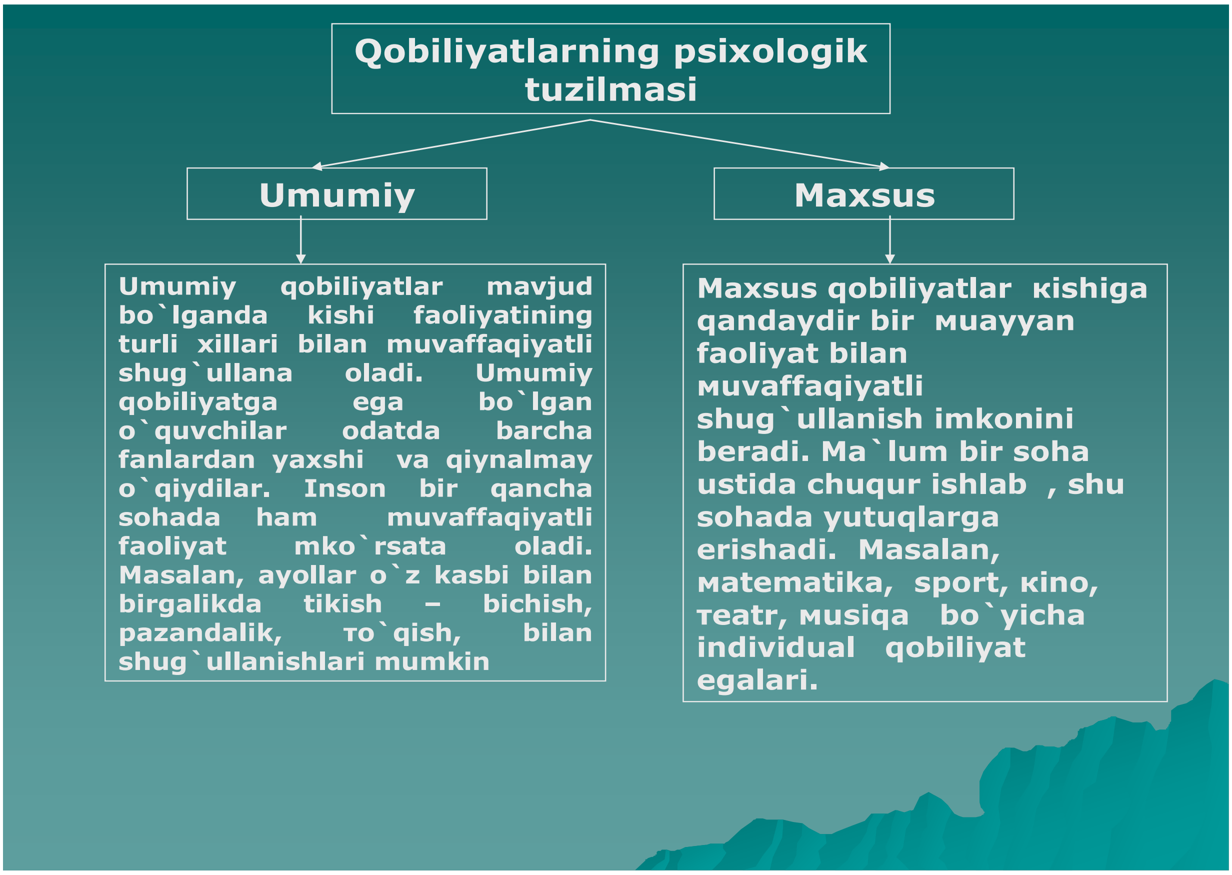

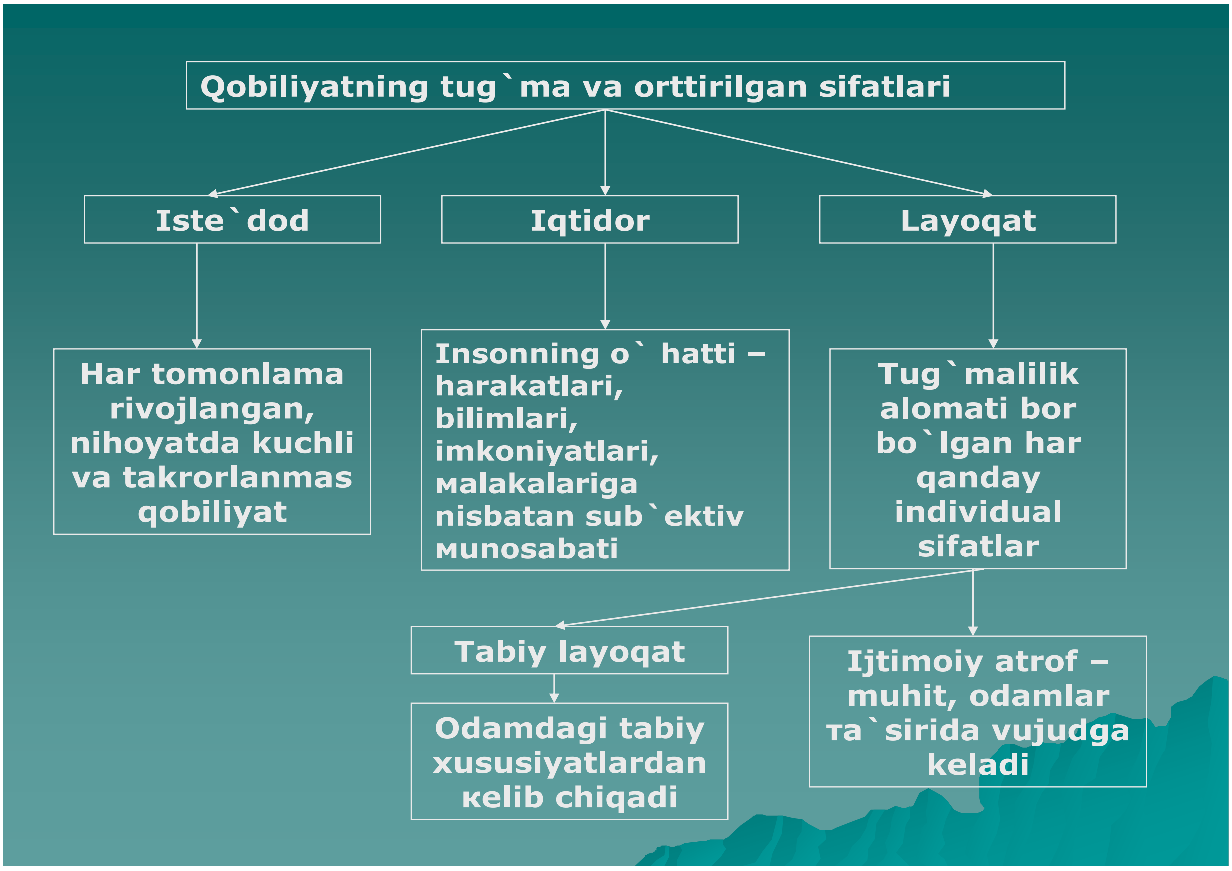

Quyida prof.B.R.Qodirov . SHaxs qobiliyatini o`rganish. Iqtidorli talabalarni aniqlash metodikasi.

Umumiy aqliy rivojlanganlikni, intellektual salohiyati bilan ajralib turgan yoshlarni aniqlashga qaratilgan ushbu sotsiometrik metodika oliy yoki o`rta maxsus ta'lim muassasalari talabalari guruhida o`tkazishga mo`ljallangandir. Metodikaning yutuqli tomonlaridan biri shundaki, uni talabalarda o`tkazishdan oldin maxsus javob varaqalarini ko`paytirish talab etilmaydi va oddiy varaq qog`ozda anonim tarzda o`tkaziladi. Tadqiqotchi guruhdagi eng zukko, iqtidorli talabani aniqlash istagi borligini tushuntirib, ularni bu ishga xolis va jiddiy yondoshgan holda yordam berishlarini so`raydi. So`ngra talabalarga murojaat qilib, ulardan guruh a'zolari o`rtasida har tomonlama etuk, aqlli, o`tkir, zehnli, faol va ko`pchilikning hurmatini qozongan 10 nafar talabaning ism-familiyalarini bir ustun shaklida, 1 dan 10 gacha bo`lgan raqamlar bilan belgilagan holda yozib chiqishlarini so`raydi (1-jadvalga k). Talabalarga tushunarliroq bo`lishi uchun doskadan foydalanib tushuntirish mumkin.

Qog`ozning chap tomonida guruhdagi eng ilg`or talabalarning ism-familiyalarini barcha ishtirokchilar o`z bilganlaricha yozib bo`lishgach ro`yxatning o`ng tomonida 3 ta ustun- A, B, V ustunlarini chizishlari va ularni mos ravishda «Mehnatsevarlik», «Zukkolik», «Tashkilotchilik» deb nomlashlari kerak bo`ladi.

So`ngra taqiqotchining ko`rsatmasiga binoan ro`yxatdagi talabalar orasidan eng mehnatsevar, tirishqoq, intiluvchan, o`z ustida tinmay ishlaydigan, faol 3 nafar talabani tanlaydilar va A ustunida tegishli ism-familiyalarning qarshisiga «Q» belgisini qo`yadilar. Ya'ni, A ustuniga jami bo`lib 3 ta «Q» belgisi qo`yilishi kerak.

3-jadval

Guruhning eng ilg`or talabalari	**A mehnatsevarlik**	**B Zukkolik**	**V tashkilotchilik**
1. I.Y	+		+
2. R.F		+	+
3.P.O`			
4. V.A	+	+	+
5. U.P			
6. N.E	+		
7.Sh.N			
8. H.O			
9.D.Y			
10. E.Z		+	

So`ng B ustunida ham ro`yxatdagi 10 nafar talaba orasidan uch nafarini ajratish kerak bo`ladi. Bunda talabalardan ijodkor, har qanday sohadagi muammoni qiynalmasdan, engil hal eta oladigan, hozirjavob, o`tkir zehnli bo`lgan 3 talabani belgilashlari so`raladi. Shu o`rinda talabalarning diqqatiga havola etilishi zarur bo`lgan holat shundan iboratki, ular A ustunida belgilangan talabalarni keyingi ustunlarda ham takroran belgilashlari yoki istagan boshqa talabalarni tanlashlari mumkin. Biroq har bir ustunda tanlab belgilanayotgan 3 nafar talabaning fazilatlari shu ustunda so`ralayotgan mazmunga javob berishi kerak, xolos.

Uchinchi, V ustunida yana o`sha ro`yxatdagi talabalar orasidan tashkilotchi, o`z aql-farosati bilan boshqalarni o`ziga ergashtira oladigan, ularga o`z ta'sirini o`tkaza oladigan, tashkiliy faolligi bilan ajralib turadigan 3 kishining ism, familiyalari qarshisiga «Q» belgisi qo`yish so`raladi.

Shunday qilib, A, B, V ustunlarining har biriga 3 martadan jami 9 ta «Q» belgisi qo`yiladi va shu bilan guruh o`z vazifasini bajarib bo`lgan hisoblanadi. Shundan so`ng javob varaqalari tezda terib olinadi, guruh esa navbatdagi ishlari bilan mashg`ul bo`lishi mumkin.

Olingan ma'lumotlarning talqini va ularni qayta ishlash

Ma'lumotlarni olish jarayonini mazmunan tahlil etgan holda ta'kidlash mumkinki, «A» ustunidagi ma'lumotlar talabaning irodaviy xislatlarini, qiyinchiliklardan qo`rqmasligini, sabr-bardoshliligini aniqlashga qaratilgan. Har qanday iste'dodning zamirida yotuvchi bu muhim ko`rsatgichni m e h n a t s e v a r l i k o m i l i deb atashimiz mumkin.

«B» ustuni talabalarning aqliy imkoniyat saviyalarini aniqlashga qaratilgan. Shubhasiz, fikrlashda, fahm-farosatda, hozirjavoblikda sezilarli darajadagi afzalliklarga ega bo`lmagan kishida aqliy iste'dod to`g`risida so`z yuritish mumkin emas. Shu sababli, shartli ravishda B ustunini

z u k k o l i k o m i l i deb nomlash mumkin.

«V» ustuni esa talabalarning ijtimoiy etukligi, har qanday guruhga, jamiyatga bosh bo`lish qobiliyatini aniqlashga qaratilgan. Albatta bunday sardorlar aql-zakovat va sabr matonatlari bilan jamiyatda o`zlarini ko`rsata olsalar, ulardan kelajakda tom ma'noda orzu qilingan barkamol insonlarni, liderlarni kutish mumkindir. Shu sababli, «ilg`orlik tushunchasini to`liq aks ettirish maqsadida t a sh k i l o t ch i l i k o m i l i kiritilgan bo`lib, V ustunida o`z ifodasini topgan.

Ko`rinib turganidek, har uchala ko`rsatkich ham aqliy qobiliyatlarning muhim hayotiy qirralarini o`zida mujassam etadi va ularning bir insonda jamlanishi juda katta salohiyat, aqliy va ijtimoiy etuklikdan darak berishini qayd etish mumkin.

Yuqoridagi mulohazalarga tayangan holda olingan ma'lumotlarni qayta ishlashning quyidagi usulini tavsiya etamiz.

Dastlab, har bir talabaning javob varaqasidagi ma'lumotlarni alohida ishlanib, keyin olingan natijalarni umumlashtiruvchi jadvalga ko`chirib chiqish maqsadga muvofiqdir. Bu quyidagi tartibda amalga oshiriladi. Javob varaqasida «+» belgilari soni satrlar bo`ylab gorizontal yo`nalishda sanab chiqiladi. Ravshanki, javob varaqasida keltirilgan 10 nafar talabaning qarshisidagi «+» belgilari soni 0 dan 3 gacha bo`lishi mumkin. Agar biror talaba uchala ustunda ham tanlangan bo`lsa, mumkin. Agar biror talaba uchala ustunda ham tanlangan bo`lsa, unga 3 ball qiymat beriladi. Agar talaba ism-familiyasining qarshisiga 2 ta «+» belgisi qo`yilgan bo`lsa, bu talabaga 2 ball beriladi va agar uchta ustundan faqat bittasida «+» belgisi mavjud bo`lsa bu talaba 1 ballga ega bo`ladi. A, B, V ustunlarining birortasida hambelgilanmagan talabalarga ball qo`yilmaydi va umumlashtiruvchi jadvalga ularning ism-familiyalari ko`chirilmaydi.Demak, har bir talaba topshirgan javob varaqalarida faqat 1,2 yoki 3 ballga ega bo`lgan familiyalargina maxsus zukkolarini tanlash metodikasidagidek matritsa (jadval) tuziladi, unga javob varaqalaridagi ball olgan bolalarning familiyalari tegishli ballari bilan navbatma-navbat ko`chirilaveradi. Agar biron bir talabaning familiyasi jadvalda avvval qayd qilingan bo`lsa, familiyasi yana qaytadan yozilmay, avval yozilgan familiyasi qarshisida uning javob varaqasidagi bali qo`yiladi. Shunday qilib, barcha javoblar matritsaga ko`chirilgan matritsada eng ko`p ovoz olgan eng kam ovoz olgan talabalarni bevosita ballarining ko`p-kamligidan bilsa bo`ladi. Bu erda ham N ko`rsatkichi-ovozlar soni, M esa ularning yig`indisi. Ushbu ma'lumotlardan foydalanib, tadqiqot natijalarini qayta ishlashning quyidagi usulini bajarish

4- жадвал.

F.I	BALLAR	H	M	$K = \frac{M}{3 \cdot n} \cdot 100\%$
1. K. U	3.2.3.2.1.3.3.1.3.3.2	11	26	57.78%
2.I.X	1,1,2,3,3,2,1,3,2	9	18	40.00%
3.S.M	1,2,2,1,1,1,2,3,1	9	14	31.11%
4.K.Yu	2,3,3,1,1,1	6	11	24.44%
5.F.A	1,1,3,2,1,1,1	7	10	22.22%

Jami ishtirokchilar; 15 kishi ($m = 15$)

Tadqiqotda, masalan, 15 kishi ($n = 15$) ishtirok etayotgan bo`lsa, bir talabaga ko`pi bilan 15 kishi ovoz bergan bo`lishi mumkin. Ravshanki, agar 3 balldan bayolanganda u `yoki bu talabaning ballar yig`indisi *(M)* ko`pi bilan 45 ga teng bo`lishi mumkin ($3 \cdot 15 = 45$). Biroq real holda M 45dan ($3 \cdot n$dan) kichikdir. Yig`indi Mning foizi kamaygan sari tilga olingan talabaning «reytingi» tushib boradi Xullas, M miqdorining foizlardagi qiymati — K ko`rsatgichi juda muhim o`lchov birligi bo`lib, uni quyidagi matematik formula orqali tasavvur qilish va hisoblab topish mumkin:

$$K = \frac{M}{3 \cdot n} \cdot 100\%$$

Bu erda M-talabaga barcha ballar(«+»lar soni) ning jamlanmasi, n-tadqiqot o`tkazilayotgan paytda unda ishtirok etayotgan guruh a'zolarining jami soni. Olinadigan natijalarning ishonchliligini ta'minlash ma'nosida n ning 3 ga ko`paytmasi esa har bir talaba olishi mumkin bo`lgan maksimal ovozlar sonini aks ettiradi.

K ko`rsatgichi kamida 50 foizga teng bo`lgan talabalar alohida diqqatga sazovordirlar. Bunday talabalarning o`qish faoliyatlari rag`batlantirilsa, qo`shimcha imkoniyatlar, qulayliklar keltiraigan insonlar etishishini kutish mumkin.

Bilimlarni tekshirish uchun test savollari:

1. Quyidagi oliy nerv faoliyati tipining qaysi temperamentga to`g`ri kelishini ko`rsating. Kuchli, muvozanatsiz, harakatchan tip
A). sangvinik
V). xolerik
S). flegmatik
D). melanxolik

2. Quyidagi oliy nerv faoliyati tipining qaysi temperamentga to`g`ri kelishini ko`rsating. Kuchli, muvozanatli, tormozlanish qo`zg`alishdan ustun
A). sangvinik
V). xolerik
S). flegmatik
D). melanxolik

3. Temperament turlarining eng sokini aniqlang
A). sangvinik
V). xolerik
S). flegmatik
D). melanxolik

4. Oliy nerv faoliyati tiplari haqidagi ta'limot kim tomonidan yaratilgan
A). I.P.Pavlov
V). B.M.Teplov
S). I.M.Sechenov
D). E.Krechmer

5. Gippokrat tomonidan ajratilgan temperament tiplari
A). ekstrovert, introvet
V). xolerik, sangvinik, melanxolik, flegmatik
S). vitseratonik, serebratonik
D). A va V javoblar to`g`ri

6. Xarakter psixik xodisalarning qaysi guruhiga (turkumga) kiradi?
A.Psixik jarayonlarga B. Psixik holatlarga,
V. Psixik xususiyatlarga, G. Parapsixolog xodisalarga

7. Individual farqlarni o`rganuvchi sohasi
A). bolalar psixologiyasi
V). yosh davrlar psixologiyasi
S). eksperimental psixologiya
D). Differentsial psixologiya

8. Kishining ma'lum ijtimoiy munosabatlar asosila shakllanuvchi nisbatan o`zgarmas xususiyat bu-………..
A). temperament
V). qobiliyat
S). iste'dod
D). xarakter
9 Barcha psixik hodisalar to`rt guruhga bo`linadi. Quyida tushurib qoldirilganligini toping: psixik holatlar, psixik jarayonlar, psixik xususiyatlar, ….
A Parapsixologik xodisalar, B. Sezgilar,
V. Qobiliyatlarga, G. Parapsixologik xodisalarga

10. Individual hayot shakllanib kishining o`ziga, boshqalarga, mehnatga bo`lgan munosabatida yuzaga chiqadigan individual- psixologik xususiyat …………. deyiladi.
A*. Xarakter B. Iroda V. Temperament G Qobiliyat

11. Aniq maqsadga qaratilgan amaliy faoliyatning asosini …….. tashkil etadi
A). hissiyot
V). iroda
S). qobiliyat
D). Diqqat

12. Biror nazariy yoki amaliy ishni muvaffakiyatli bajarish shartlaridan biri bo`lib, kishining tajribasiga, bilimiga, tug`ma imkoniyatlariga bog`lik ravishda shakllanadigan xususiyat?
A). Ko`nikma,
V). Intellekt,
S). Qobiliyat,
D). Talant.

13. Malaka va ko`nikmalarning rivojlanishiga, ta'lim olishga moyillik tug`diradigan bilimlarni egallashga yordam beradigan ijobiy hissiy holat?
A. qiziqish B. quvonish hissi V. iroda G. tafakkur
14. Individual farqlarni o`rganuvchi psixologiya sohasi?
A. differentsial psixologik S. yosh davrlar psixologiyasi
V. umumiy psixologiya D. bolalar psixologiyasi

Joriy nazoratni baholash mezoni:

№	Foizda %	Ballda	Baho	Talabaning bilim darajasi
1	55	2,75	2	Qoniqarsiz
2	56-70	2,8-3,5	3	Qoniqarli
3	71-85	3,5-4,2	4	Yaxshi
4	86-100	4,3-5	5	A’lo

Amaliy mashg'ulotning ta'lim texnologiyasi

O'quv soati: 2 soat		***Talabalar soni:***
O'quv mashg'ulotining shakli		Bilimlarni mustahkamlash va chuqurlashtirish amaliy mashg'uloti
Mavzu rejasi	1. Temperament to`g`risida umumiy tushuncha. 2. Temperamentning fiziologik asoslari to`g`risida tushuncha. 3. Temperament tiplarining psixologik tavsifi. 4. Xarakter tuzilishi xususiyatlari 5. Xarakterning tarkib topishi. 6. Qobiliyatlar haqida tushuncha. 7. Qobiliyatlar tuzilishi. 8. Talantning paydo bo`lishi va tuzilishi.	
Mashg'ulotning maqsadi: Talabalarga "individ" va "individuallik" tushunchalari va xususiyatlari to'g'risida nazariy bilimlar berish, individual-tipologik xususiyatlar klassifikasiyasiga xos qonuniyatlar va qoidalarini o'zlashtirish hamda shaxs temperamenti, xarakteri va qobiliyatlari diagnostikasi bo'yicha ***amaliy ko'nikmalarni*** shakllantirish.		
Pedagogik vazifalar:		***O'quv mashg'ulotining natijalari:***
1.Individual-tipologik xususiyatlar klassifikasiyasi haqida tushuncha berish; 2 Xarakter va faoliyatning individual xususiyatlari xaqida ma'lumot beriladi. 3.Temperamentning kelib chiqish tarixi haqida ma'lumot berish. 4. Qobiliyatlar nerv fiziologik asosi, uning xulq-atvor bilan o`zaro bog`liqligiga oid tushunchalarni singdirish.		1. "Individ" va "individuallik" tushunchalari. Individuallikni izohlovchi xususiyatlar majmuasi. Temperament. Xarakter. Irodaviy sifatlar. Emotsiya (hissiyot) lar va motivatsiya. Ijtimoiy ustanovkaga oid yondashuvlar haqida gapirib beradi; 2. Temperament. I.Pavlovning temperament xususiyatlarini belgilab beruvchi uch oliy nerv tizimi xossalari. Nerv jarayonlari va temperament tiplari o'rtasidagi o'zaro bog'liqligi to'g'risida ma'lumotga ega bo'ladilar. 3. Xarakter,Qobiliyatlarning diagnostikasi
Ta'lim metodlari		Aqliy hujum, namoyish etish, kutish hamrohi va chizmali organayzerlar texnikasi, test, "Blits so'rov", "Klaster" usullari.
Ta'lim vositalari		Ma'ruza matni, kompyuter texnologiyalari, chizmali organayzerlar, format qog'ozlari, markerlar, skotch.
Ta'lim shakllari		Frontal, jamoaviy, guruhlarda ishlash
O'qitish shart-sharoiti		Texnik vositalardan foydalanish va guruhlarda ishlashga mo'ljallangan auditoriya
Monitoring va baholash		Savol-javob, reyting tizimi asosida baholash, nazorat savollari va vazifalar.

Amaliy mashg'ulotning texnologik xaritasi

Faoliyat	***Faoliyatning mazmuni***

bosqichlari	O'qituvchining	Talabaning
I. Kirish bosqichi (10 daqiqa)	1.1.Mavzuning nomi, maqsadi, kutilajak natijalarini eslatadi, ularning ahamiyatliligi va dolzarbligini asoslaydi. 1.2.Seminar mashg'ulotning o'tkazilish shaklini va tartibini tushuntiradi. 1.3.Guruhlar faoliyatini baholash mezonlarini e'lon qiladi. 1.4.Mashg'ulot so'ngida test o'tkazilishini uqtiradi.	Tinglaydilar.
II. Asosiy bosqich (60 daqiqa)	2.1. Talabalar bilimini faollashtirish maqsadida tezkor-so'rov texnikasini qo'llab, quyidagi savollarni beradi: 1. Individ va individuallik tushunchalari bir-biri bilan qanday farqlanadi? 2. Individuallikni izohlovchi qanday xususiyatlar majmuasi mavjud? 3. Temperament nima va u qanday xususiyatlar majmuiga kiradi? 4. Nerv jarayonlari va temperament tiplari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rgangan olimni ayting? Berilgan javoblarni tahlil qiladi, kamchiliklarini to'ldiradi, xatolarini tuzatadi. 2.2. Talabalarni ixtiyoriy ravishda uchta kichik guruhga bo'ladi va hamkorlikda topshiriq bajarishlarini uqtiradi. 2.3. Mustaqil ravishda bajarish uchun testlarni tarqatadi. Guruhlarda faoliyatni tashkil qiladi, talabalarni kuzatadi, yo'naltiradi, maslahatlar beradi. 2.4. Taqdimot boshlanishini e'lon qiladi. Yo'naltiruvchi, maslahatchi sifatida ishtirok etadi.Javoblarni aniqlashtiradi, to'ldiradi, izoh beradi va tuzatishlar kiritadi.	Tinglaydilar. Savollarga javob beradilar. Guruhlarga bo'linadi. Berilgan topshiriqlarni avval juftliklarda, so'ngra guruhlarda muhokama qiladi, fikralar bildiradi, optimal variantini tanlab jadvalni to'ldiradi. Tayyor javobni format qog'oziga tushirib, taqdimotga tayyorlaydi. Guruhdan bittadan ishtirokchi chiqib tayyor ishlarini taqdimotini qiladi, javoblarini izohlab, asoslaydi.
III. Yakuniy bosqich (10 minut)	3.1. Mavzuni umumlashtiradi, umumiy xulosalar qiladi, yakun yasaydi. Talabalar diqqatini mavzuning asosiy tomonlariga qaratadi. 3.2. Amalga oshirilgan faoliyatning	Tinglaydilar.

	kelajakda kasbiy faoliyatlari uchun zarurligini qayd qiladi. 3.3.Test varaqlarini tarqatib, javob berishlarini so'raydi. 3.3. Mustaqil ishlashlari uchun vazifa beradi: (1) nazorat savollariga og'zaki javob berish; (2) Savollar asosida BBB jadvalini to'ldirib kelish.	Vazifani yozib oladilar.

Nazorat savollari

1. Individua tipologik xususiyatlar klassifikasiyasi.
2. Temperament haqida tushuncha.
3. Temperament turlari va xususiyatlari.
4. Temperament va faoliyatning maxsuldorligi.
5. Xarakter tipologiyasi.
6. Xarakterni shakllantirish.
7. Xarakterning kasbiy sifatlari.
8. Qobiliyatlar va ularning tabiiy asoslari.
9. Qobiliyatlarning rivojlanishi.
10. Shaxs faolligi va mqobiliyatlar..
11. Shaxsning kasbiy shakllanishi vaqobiliyatlar.

Tavsiya etilgan adabiyotlar

Asosiy adabiyotlar

1. Karimov I.A. Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. – T.: «O'zbekiston», 2010. – 80 b.
2. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: «O'zbekiston», 2009. – 56
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning «Mamlakati-mizni modernizasiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir» hamda «Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqi-miz farovonligini yanada yuksaltirishdir» nomli ma'ruzalarini o'rganish bo'-yicha O'quv-uslubiy majmua. / Tuzuvchilar: B.Yu. Xodiyev, A.Sh. Bekmurodov, U.V. G'ofurov va boshqalar. – T.: Iqtisodiyot, 2010. – 331
4. «Barkamol avlod yili» davlat dasturi to'g'risida: 2010 yil 27 yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1271-sonli qarori // Xalq so'zi gazetasi. – 27.01.2010.
5. Maklakov A.G. Общая psixologiya: Uchebnik. – SPb.: Piter, 2010. – 10-26
6. Nemov R.S. Общая psixologiya. Uchebnik. – SPB.: Piter, 2009. – 13-31 s
7. Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O'zROO'MTV. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – 9-12 b.
8. Karimova V.M., Hayitov O.E., Akramova F.A., Lutfullayeva N.X. Psixologiya. Darslik. – T.: TDIU «Talaba», 2007. – 9-29 b.

9. Karimova V.M. Psixologiya. O'quv qo'llanma. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, «O'zAJBNT» markazi, 2002. – 5-15 b.
10. G`oziyev.E.G`.Umumiy psixologiya . T.2010 -5-16 b.

Qo'shimcha adabiyotlar

1.Jdankin N.A. Motivatsiya personala. Izmereniye i analiz. Ucheb.-prakt. posob. – M.: Finpress, 2010. – 272 s.
2.Hayitov O.E.. Iqtisodiy psixologiya: O'quv qo'llanma. Oliy o'quv yurtlari magistratura bosqichi talabalari uchun. – T.: «Iqtisodiyot» nashr., 2009. – 230 b.
3.Maslou A. Motivatsiya i lichnost. 3-ye izd./ per s angl. – SPB.: Piter, 2009.– 352
4.Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O'zROO'MTV. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – 9-12 b.
5.Hayitov O.E., Ochilova G.O. Tadbirkorlik psixologiyasi: O'quv qo'llanma. 1-kitob. Oliy o'quv yurtlari magistratura bosqichi talabalari uchun // Prof. V.M. Karimovaning umumiy tahriri ostida. – T.: «Fan va texnologiya», 2008. – 144-b.

Internet saytlari

1. www.ziyonet. uz
2. www.psihol.ru
3. www.psiholog.uz

7-mavzu:Muloqot psixologiyasi

1.Muomalaning shaxs taraqqiyotidagi ahamiyati,vazifasi.
2.Muomalaning turi va shakllari.
3.Muloqot texnikasi-verbal va noverbal vositalar.
4.Muloqotga o`rgatish masalasi,sotsial psixologik trening.
5.Nutq haqida tushuncha.
6.Nutq turlari.

T a yan ch s o' z v a i b o r a l a r :

Psixologiyada muloqotning o`rni. Muloqot «faoliyat» tushunchasi bilan bog`liqligi. Muloqotning asta-sekin rivojlanishi. Muloqot jarayonining samaradorligini ta'minlovchi ijtimoiy omillar.Nutq, til, muomala, monologik, diologik, nutq mexanizmlari, nutq nerv fiziologik asoslari.

Mashg'ulotni o'tkazish joyi : auditoriya
Mashg'ulotning jihozlanishi : tarqatma materiallar, texnik vositalar
Mashg'ulotning davomiyligi : 2 soat
Mashg'ulotning maqsadi : ***Muloqot*** – shaxs individual rivojlanishi jarayonida namoyon bo'ladigan birlamchi faoliyat turlaridan biri. Shaxs insoniy munosabatlar tizimida mavzusi haqida ma`lumot berish, psixologik bilimlarning tutgan o'rnini tushuntirish.Talabalarga o'zaro munosabatlarga kirishayotgan tomonlar munosabatdan ko'zlaydigan asosiy maqsadlari-o'zaro til topishish, bir-birini tushunish ekanligi haqida tushuncha berish bo'yicha ***amaliy ko'nikmalarni*** shakllantirish.
Motivasiya: Mustaqillikka moyillikning rivojlanishi ikki yo'nalish asosida amalga oshiriladi: 1) Mustaqillikning shaxs xislati sifatida vujudga kelishi ijtimoiy muhitga bog'liq. Bu bog'liqlik mustaqillikka bo'lgan extiyojlarini qondirishda ifodalangan mustaqillik mazmuni xarakterida ifodalanadi; 2) Mustaqillikning shaxs xislati sifatida shakllanishida individual xususiyatlar u yashaydigan va mehnat qiladigan jamoada vujudga keladigan munosabatlariga, qobiliyatlariga hamda uning faolligiga bog'liq bo'ladi.

Fanlararo va fanlar ishida bog': Psixologiya yaxlit va mustaqil fan sifatida kishilar ongida gumanistik mentalitetning shakllanishiga xizmat qilgani uchun ham uning ushbu yo'nalishdagi muammolarni ma'lum ma'noda o'rganadigan barcha fanlar bilan bevosita aloqasini muhim ahamiyat kasb etadi. Bular birinchi navbatda ijtimoiy-gumanitar fan sohalari bo'lib, psixologiyaning ular orasidagi mavqyei o'ziga xos va yetakchidir.

Назарий қисм

Tinglash texnikasining bosqichlari: qo`llab-quvvatlash bosqichi, sharhlash bosqichi. Muloqotning yo`nalishlari: muloqot-inson faoliyatinng mustaqil turi sifatida; muloqot-inson faoliyati boshqa turlarining atributi sifatida; muloqotning sub'ektlarining o`zaro ta'siri sifatida. Muloqot egallash imkoniyatlari. Shaxsning eng yetakchi va nufuzli faoliyatlaridan biri muloqat ekanligi, muloqotning turi va shakllari turlichaligi, odamlar muloqatda bo'lishgani sari ular o'rtasida umumiylik, o'xshashlik va uyg'unlik kabi sifatlar paydo bo'ladi. O'zaro munosabatlarga kirishayotgan tomonlar munosabatdan ko'zlaydigan asosiy maqsadlari-o'zaro til topishish, bir-birini tushunish ekanligi haqida tushuncha berish.

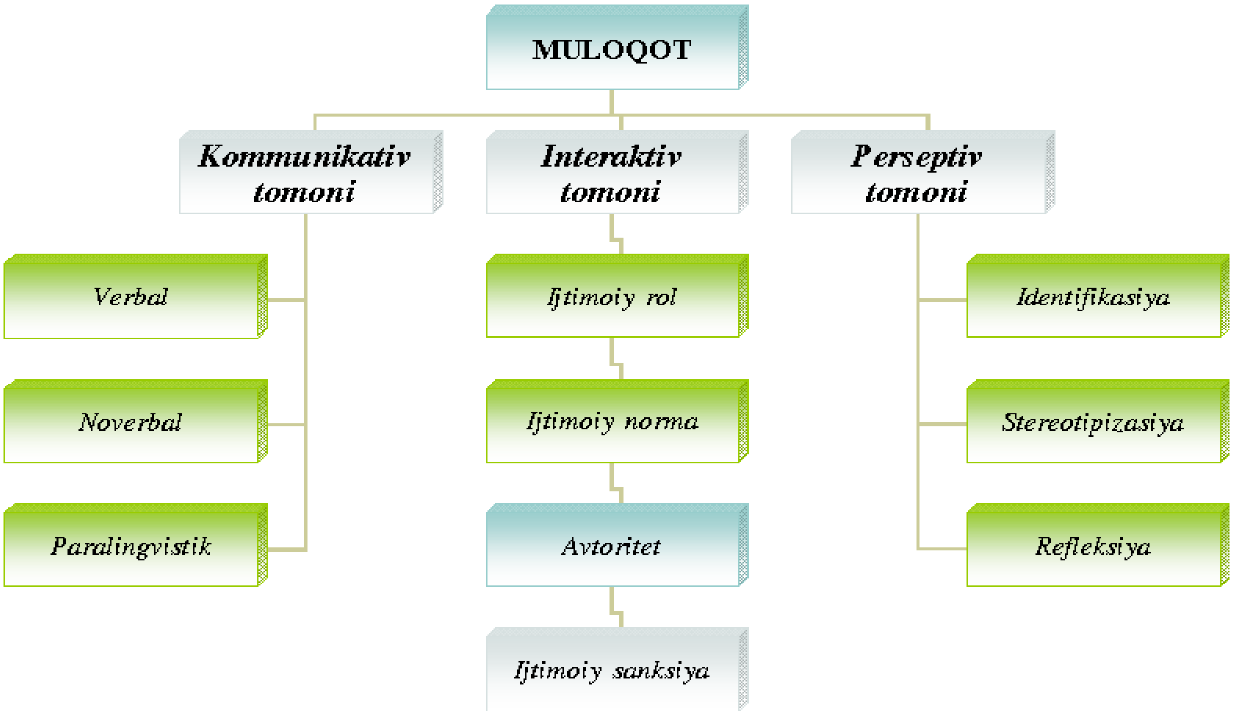

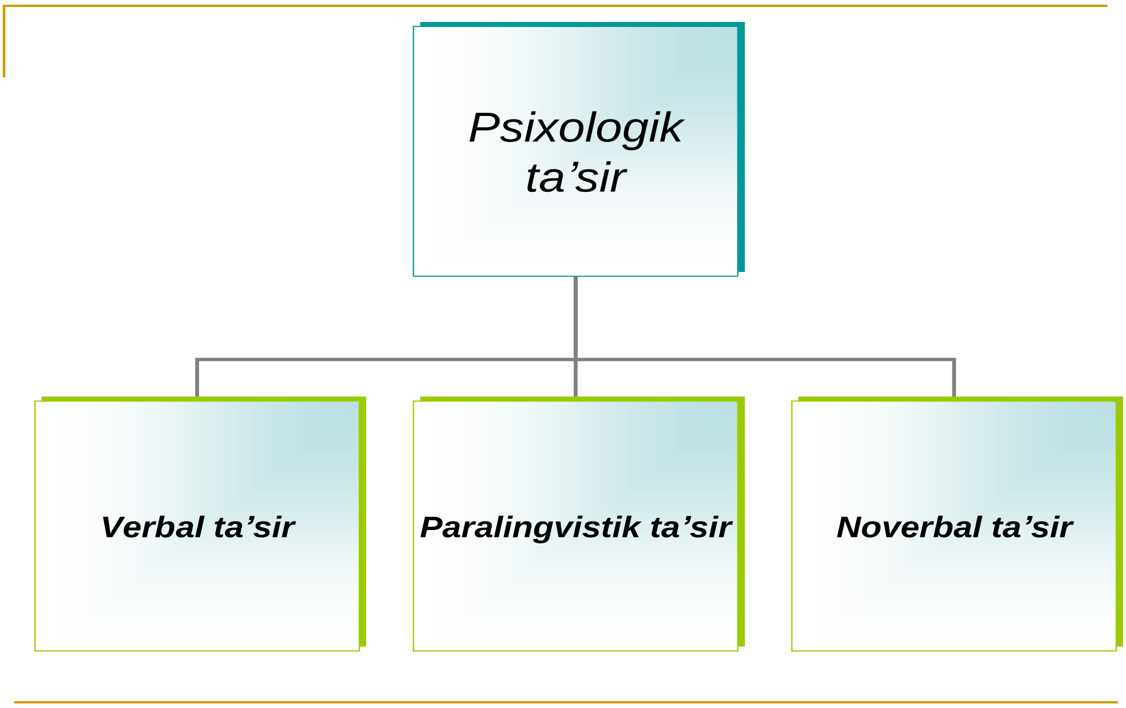

2-rasm. Psixologik ta’sir yo’nalishlari

Glossariy

1. Kommunikator --------axborot uzatuvchi shaxs
2. Kommunikatsiya ----til yoki boshqa belgilar vositasida axborot berish jarayoni
3. Kommunikabellik --------muloqotdan qoniqishni his qilish qobiliyati
4. Kauzal atributsiya ------boshqa kishining xatti-harakatlari sababini unga qo'yish yo'li bilan tushuntirish
5. Konflikt-------shaxslar o'rtasidagi ish yoki shaxsiy munosabatlar bo'yicha yuzaga keladigan ziddiyat, nizolar
6. Muloqot ----kishilarning bir-birlariga nutq orqali og'zaki va yozma usulda axborot ayirboshlash, bir-birlarini tushunish, o'zaro ta'sir etish jarayoni
7. Muloqot psixologiyasi-----psixologiya fanining muloqotmadaniyati, etikasi, muomala usullari, munosabat darajalari, nutq orqali kishilarning bir-birlarini tushunishi, idrok etishi,muloqotdan qoniqishning ahamiyati, muloqot sirlari, notiqlik mahorati to'g'risidagi tarmoq
8. Verbal ta'sir ----so'zlar, nutq orqali ko'rsatiladigan ta'sir
9. Verbal muloqot ---muloqotni og'zaki nutq orqali amalga oshirish
10. Dialogik nutq ------ikki ishtirokchi birday faol bo'lgan nutq turi
11. Noverbal ta’sir-----«nutqsiz» ta'sir qilish (qiliqlar, qarashlar, hid, shovqinlar, tashqi qiyofa kabilar)
12. *Trening* – mashq qilmoq, guruxlarda muloqotning samarali tashkil etish usuli bo’lib, shaxsning muloqotga o’rgatish va obro’li bo’lishini rivojlantirish maqsadida o’tkaziladi.

13 Identifikatsiyalash - bir kishining ikkinchi kishini, uning ta'rifini sub'ektning o`z tarificha anglab yoki anglamay o`xshatishi orqali tushunish usulidir (O`zini «uning» o`rniga qo`yib ko`rish etishmaydi).

MULOQOTA KIRISHUVCHANLIK TESTI

Quyida berilgan 16 savolga «ha» yoki «yo`q», «ba'zan» deb javob bering.

1. Sizni amaliy uchrashuv kutmoqda. Uni betoqatlik bilan kutasizmi?

2. Sizni biror kasallik holdan toydirmaguncha, vrachning oldiga borishni orqaga surayverasizmi?

3. Sizni biror mavzudagi axborot bilan yig`ilish, majlis va shunga o`xshash tadbirda ma'ruza bilan chiqish topshirig`i xavotirga soladimi?

4. Sizga ilgari bormagan shahringizga safarga borib kelishni taklif etildi. Shu safarga bormaslik uchun bor imkoniyatni ishga solasizmi?

5. O`zingizdagi hissiy kechinmalar bilan kimlar bilandir o`rtoqlashishni yaxshi ko`rasizmi?

6. Ko`chada sizga biror notanish odam biror iltimos bilan murojaat qilsa sizning g`ashingiz keladimi?

7. Siz «Otalar va bolalar» muammosi borligi va turli avlod vakillarining bir-birlarini tushunishlari qiyinligiga ishonasizmi?

8. Tanishingizga bir necha oy avval olgan qarz pulini eslatishga uyalasizmi?

9. Oshxona yoki restoranda sizga yoqmaydigan taom berishdi, idishni chetga surib achchig`ingiz kelganini yashira olasizmi?

10. Begona odam yolg`iz qolganingizda, u birinchi bo`lib gap boshlasa, Sizga javob qaytarish malol keladimi?

11. Siz turli odamlarning uzun navbatda turishganini ko`rsangiz toqatingiz toq bo`ladimi?

12. Biror janjalli vaziyatni muhokama qilish kerak bo`lgan komissiyaning a'zosi bo`lishdan qo`rqasizmi?

13. Sizda biror adabiyot, sa'nat va madaniyat asarlarini baholashning sof individual mezonlari bor va bu borada boshqalarning fikrini qabul qilmaysiz shundaymi?

14. Sizga juda tanish bo`lgan masala bo`yicha boshqalarning noto`g`ri fikrlarini tasodifan eshitib qolsangiz, indamay quya qolasizmi?

15. U yoki bu masalada yordam berishingizni so`rashsa, siz bundan og`rnasizmi?

16. O`z nuqtai nazaringizni og`zaki bayon etgandan ko`ra, uni yozma tarzda (amalga oshirishni) ifodalashni afzal ko`rasizmi?

Endi ballarni hisoblang: «ha»- 2 ball, «ba'zan»-1 ball, «yo`q»-0

Shu tarzda ballarni qo`shib chiqqach odamlarning qaysi toifasiga kirishingizni bilib olasiz.

14-18 ball. Sizning muloqotga kirishuvchanligingiz yaxshi, ko`p narsalarga qiziqasiz, boshqalarni bajonudil tenglaysiz, o`zgalar fikriga sabr-toqatlisiz, o`z fikringizni bosiqlik bilan izhor etasiz. Begonalar bilan uchrashuvga borish siz uchun unchalik noxush emas, lekin shovqin-suronli davrani yoqtirmaysiz, odamlarning sergaki sizga yoqmaydi.

9-13 ball. Siz muloqotga kirishuvchansiz. Qiziquvchan, sergap, turli masalalarda o`zgalar bilan gaplashishni yaxshi ko`rasiz, yangi odamlar bilan tanishish davraning diqqat markazida bo`lishni yoqtiradi, o`zgalarning iltimosini bajarmasangiz ham qabul qilaverasiz. Achchig`ingiz tez, lekin tez sovuysiz.

Sizga sabr-toqat, qiyinchiliklar bilan to`qnashganda jazorat etishmaydi. Lekin astoydil hohlasangiz o`zingizni yon bermaslikka ko`ndirishingiz mumkin.

4-8 ball. Sizning muloqotingiz yomon emas, barcha ishlarning guvohi bo`lib yurasiz. Munozaralarda qatnashish niyati kurasiz, biror masala yuzasidan yuzaki tasavvurga ega bo`lsangiz ham o`z fikringizni aytishni hohlaysiz. Ishni bajara olmasangiz ham har qanday ishni boshlayverasiz. Shuning uchun ham rahbarlaringiz va kasbdoshlaringiz sizdan xavotirda bo`lishadi. Bu haqida o`ylab ko`ring.

3 va undan kam ball. Sizning kommunikativ malakalaringiz yaxshi emas, siz sergaksiz, har narsaga aralashaverasiz. O`zingiz umuman bexabar bo`lgan narsalar xususida ham fikr yuritaverasiz. Ixtiyorsiz tarzda turli zidiyatlar va janjallarning ishtirokchisiga aylanib qolasiz, jizzaki sal narsaga hafa bo`lasiz, shuning uchun odamlar siz bilan chiqisha olmaydilar. O`zingizni tutish, sabr-toqatli bo`lish uchun odamlarga hurmat bilan qarashga o`rganing. Qolaversa o`z sog`lig`ingiz haqida qayg`uring, chunki bunday hayot tarzi izsiz bo`lmaydi, asablaringiz charchab qolishi mumkin.

Munosabatning uzaro birlikda xarakat kilish va faoliyat kursatish jarayonida odamlarni birlashtiradigan umumiy narsa ishlab chikarish tarzida tushunilishi ana shu umumiy narsa avvalo munosabat vositasi sifatidagi tildan iborat ekanligini bildiradi. Til munosabatga kirishuvchilar urtasida aloka boglanishini ta'minlaydi. Negaki, uni bu maksad uchun tanlangan suzlar moxiyatiga kura kodlashtirilgan xolda axborotni ma'lum kilayotgan kishi xam, bu moxiyatni kodini ochgan, ya'ni uning ma'nosini oshkor etgan va ana shu axborot asosida uz xulk-atvorini uzgartirgan xolda bu axborotni kabul kilayotgan kishi xam tushunadi.

Nutq. Nutq-bu ogzaki kommunikasiya, ya'ni til yordamida munosabat qilish jarayoni demakdir. Ijtimoiy tajribada biron-bir moxiyatni anglatadigan suzlar ogzaki kommunikatsiya vositasi hisoblanadi. So`zlar eshittirib yo ovoz chikarmasdan aytilishi, yozib kuyilishi, yoki kar-soqov kishilarda biron-bir mohiyatga ega bo`lgan imo-ishoralar bilan almashtirilishi (buni har bir xarf barmoqlar xarakati bilan ioda etiladigan daktilologiya va imo-ishora butun bir suz yoki so`zlar turkumini anglatadigan imo-ishorali nutq deb ataladi) mumkin.

Quyidagi nutq turlari fark kilinadi: yozma va ogzaki nutk. Uz navbatida ogzaki nutk dialogik va monologik nutklarga ajratiladi. Ogzaki nutkning eng sodda turi dialog, ya'niallakanday masalalarni birgalikda muxokama kilayotgan va xal etilayotgan xamsuxbatlar tomonidan olib boriladigan suxbat xisoblanadi. Gapirishayotganlarning bir-birlariga lukmalari, suxbatdoshidan keyin iboralarni va ayrim suzlarni takrorlash, savollar berish, kushimchalar kilish, izox berish, fakat suzlashayotganlar tushunadigan sha'malar kilish, turli xil yordamchi suzlar va undovlar suzlashuv nutki uchun xos xususiyatdir. Bu nutkning uziga xos xususiyatlari ko`p jixatdan xamsuxbatlarning xamjixatligi darajasiga,ularning uzaro munosabatlariga bogliq buladi. Aksariyat xamma joyda xam pedagog oilaviy muxitdagi dialogni xech kachon sinfda ukuvchilar bilan munosabatda bulgani kabi olib bormaydi. Suzlashuv chogida xissiy xayajonlanish darajasi katta axamiyatga ega buladi. Iymangan, xayratlangan, quvongan, qo`rqqan, jahli chiqqan kishi xotirjam xolatidagi kabi gapirmaydi, uzgacha oxangdagina gapirib qolmasdan, balki ko`pincha boshka suzlarni, iboralarni ishlatadi

Siz bilan muloqot qilish huzurbaxshmi?

1. Siz gapirishdan ko'ra tinglashni yoqtirasizmi?
a) ha; b) yo'q.
2.Siz notanish odam bilan ham so'zlashishga sabab topa olasizmi?
a) ha; b) yo'q.
3.Siz hamisha suhbatdoshingizni diqqat bilan tinglaysizmi?
a) ha; b) yo'q.
4.Siz maslahat berishga qiziqasizmi?
a) ha; b) yo'q.
5.Suhbat didingizga mos tushmasa uni suhbatdoshingizga sezdirasizmi?
a) ha; b) yo'q.
6.So'zlaringizga quloq solmasalar jahlingiz chiqadimi?
a) ha; b) yo'q.
7.Har qanday masala yuzasidan shaxsiy qarashingiz bormi?
a) ha; b) yo'q.
8.Suhbat mavzusi Sizga notanish bo'lsa, uni davom ettirishni xohlaysizmi?
a) ha; b) yo'q.

9.O'zingizga hammani mahliyo qilishni ep ko'rasizmi?
a) ha; b) yo'q.
10.Asosiy fanlar bo'yicha mukammal bilimga egamisiz?
a) ha; b) yo'q.
11. Siz suxandonmisiz?
a) ha; b) yo'q.
Test kalili: «ha»: 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11; «Yo'q» - 4, 5. Har bir mos lushgan javobga 1 ball qo'yiladi. Muloqotnlng huzurbaxshlik darajasi baholanish qiymati bilan aniqlanadi:

1—3 ballgaohai SiZ bilan muloqot qilish huzurbaxsh emas, ba'zan hatto hijolatli;

4—9 ballgacha: Siz hamisha yoqimli va ziyrak suhbatdoshsiz, lekin kayfiyatingiz buzilganda xayolparishonsiz;

10—11 ballgacha: Siz juda huzurbaxsh muloqotdoshsiz, ammo mazah qila ko'rmang.

Bilimni tekshirish uchun test savollari

1.Muloqotning muhim ijtimoiy- psixologik mexanizmlari_____
A. ishontirish, taqlid uqtirish
B. mulohaza yoki xulosani mantiqiy asoslab berish
V. ishontirish va undash
G taqlid qilish, takrorlash

2. Muloqot psixologiyasining asosiy qismlari yozilgan bandni aniqlang
A. Suhbat, muomala
B. Muloqot, munosabat
V.Axborot almashinuv, muomala G.Kommunikativ, interaktiv, pertseptiv

3. Shaxsni o`z-o`zini to`g`ri anglash va tushunish orqali boshqalarni to`g`riroq baholshga o`rgatadigan trening___________
A.Muomala treningi B. Pertseptiv trening
V. Senzitiv trening G. «B» va «V» javob to`g`ri

4.Attraktsiya-nima?
A. Ehtiyojlar B. Qiziqish V. Muloqotmandlik G. Yoqimlilik

5. Shaxslararo munosabatlarni aniqlovchi metod_____?
A. Test B. Anketa V. So`rovnoma G. Sotsiometriya

6. Sotsiometriya metodini birinchi bo`lib qachon va kim tomonidan taklif qilinganq
A. 1921 yilda Rorshax
B. 1945 yilda Rozentsveyg
V. 1934 yilda psixolog Djon Moreno
G. 1924 yilda Mak-Dagall

7. Muloqotning tuzilishini _______ tomonlar tashkil etadi.
A.kognitiv-axborot, boshqaruvchanlik, affektiv-empatiya, ijtimoiy-pertseptiv
B. kommunikatsiya, atributsiya
V. Mulohaza, muomala, suhbat
G. Interaktiv tomon, pertseptiv, identifikatsiya

8. Odamlarni samarali muloqotga o`rgatuvchi mashqlar tizimi ?
A. Atraktsiya B. Muomala trening

V. Sotsial trening — G. muomala mashqi

9. Og`zaki kommunikatsiya nima?
A. Nutq jarayoni
B. Muomala jarayoni
V. So`zlar orqali munosabatga kirishish
G. Monologik nutq
10. Nutqning turlari: ichki, tashqi, dialogik ……….
A). yozma
V). monologik
S). og`zaki
D). verbal
11. Og`zaki kommuniktsiya nima?
A). muomala jarayoni
V). nutq jarayoni
S). so`zlar orqali munosabatga kirishish
D). dialogik nutq
12. Muloqot bu-
A). kishi turmush tarzining faoliyatdek muhim ahamiyatga ega bo`lgan tomoni;
V). odamning boshqa odamlar bilan o`zaro ta'sir etish formasi, bilimli yoki effektiv axborot almashinishi, o`zaro bir-birlarini tushunishi;
S). Ikki va undan ortiq kishilarning suhbati;
D). Faoliyat turi.
13. Nutqni bezovchi vositalar yordamida ta'sir etish usuli
A). verbal ta'xsir;
V). individual ta'sir;
S). paralingvistik ta'sir;
D). Noverbal ta'sir.
14. Odamlarni samarali muloqotga o`rgatuvchi mashqlar tizimi ?
A. Atraktsiya — B. Muomala trening
V. Sotsial trening — G. muomala mashqi

Joriy nazoratni baholash mezoni:

№	Foizda %	Ballda	Baho	Talabaning bilim darajasi
1	55	2,75	2	Qoniqarsiz
2	56-70	2,8-3,5	3	Qoniqarli
3	71-85	3,5-4,2	4	Yaxshi
4	86-100	4,3-5	5	A'lo

7-MAVZU	**Shaxs insoniy munosabatlar tizimida. Muomala texhikasi ctratedgi**

Amaliy mashg'ulotning ta'lim texnologiyasi

Mashg'ulot shakli	*Amaliy mashg'ulot*
Mashg'ulot rejasi	1. Muomalaning shaxs taraqqiyotidagi ahamiyati,vazifasi. 2. Muomalaning turi va shakllari. 3. Muloqot texnikasi-verbal va noverbal vositalar.

	4. Muloqotga o`rgatish masalasi,sotsial psixologik trening. 5.Nutq haqida tushuncha. 6.Nutq turlari.
O'quv mashg'ulotining maqsadi	Shaxs insoniy munosabatlar tizimida mavzusi haqida ma`lumot berish, psixologik bilimlarning tutgan o'rnini tushuntirish
Pedagogik vazifalar:	*O'quv faoliyati natijalari:*
kursning maqsadi va vazifalari bilan tanishtirish;	Shaxs insoniy munosabatlar tizimi maqsadi va vazifalarini aytib bera oladilar;
kursning tuzilmasi, o'quv faoliyatini baholash mezonlari hamda tavsiya qilinadigan adabiyotlar ro'yxati haqida ma'lumot beriladi;	kursning tuzilmasi, o'quv faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari va baholash shakllarini aytib bera oladilar;
Muomalaning shaxs taraqqiyotidagi ahamiyati,vazifasi.haqida umumiy tushuncha beriladi;	Muomalaning shaxs taraqqiyotidagi ahamiyati,vazifalarini yoritib bera oladilar;
Muomalaning turi va shakllariga oid tushunchalari yoritib beriladi;	Muomalaning turi va shakllarini yoritib bera oladilar;
Muloqot texnikasi-verbal va noverbal vositalar.tuzilishi tasnifi beriladi;	Muloqot texnikasi-verbal va noverbal vositalar.tasnifini bera oladilar;
Muloqotga o`rgatish masalasi,sotsial psixologik trening haqida tushuntiriladi;	Muloqotga o`rgatish masalasi,sotsial psixologik trening haqida tushuncha bera oladilar;
O'qitish usullari	blis-so'rov, klaster,BBB jadval
O'qitish vositalari	Ma'ruza matni, komp'yuter texnologiyasi, slaydlar
O'qitish shakllari	Frontal, kollektiv ish
O'qitish sharoiti	Texnik vositalar bilan ta'minlangan, o'qitish usullarini qo'llash mumkin bo'lgan o'quv xona
Monitoring va baholash	Kuzatish, og'zaki nazorat, yozma nazorat, o'quv topshiriq

Amaliy mashg'ulotning texnologik xartasi

Ish jarayoni bosqichlari vaqti	Faoliyatning mazmuni	
	o'qituvchi	Talaba

1 bosqich. Kirish (15 daqiqa)	1.1. O'quv fanining nomini aytiladi, predmetning dastlabki umumiy tasavvurini beriladi. Uslubiy va tashkiliy tomonlari, talabalar bilimlarini baholash mezonlarini va fan strukturasini tanishtiriladi. 1.2. Mazkur fanning o'rganiladigan mavzulari bo'yicha nazariy va amaliy mashg'ulotlar, ularning uzviyligi haqida qisqacha ma'lumot beriladi. Asosiy adabiyotlarning ro'yxati bilan tanishtiriladi. O'quv dasturining talablari tanishtiriladi. 1.3. Ma'ruza darsining maqsadi va o'quv faoliyati natijalari aytiladi. Talabalarni aqliy xujumga tortish uchun jonlantiruvchi savollar beriladi.	Tinglaydi va yozadi Mavzu nomini yozib oladilar Savollarga javob beradi
2 bosqich. Asosiy jarayon (55 daqiqa)	2.1. Ma'ruza rejasining barcha savollari bo'yicha vizual material namoyish qilinadi. Mavzuning asosiy joylarini yozib olishlari so'raladi. Faollashtiruvchi savol-javob o'tkaziladi. Birinchi reja savoli bo'yicha: Javoblar to'g'rilanadi va xulosalanadi. 2.2. Mavzuning tayanch iboralari kerakli tushuncha va iboralar qo'shiladi. Javoblarni to'g'rilanadi va xulosalanadi. 2.3. Talabalarga erkin fikr aytishga ruxsat beriladi va ularni rag'batlantiriladi.	Tinglaydi, o'rganadi, Yozadi, aniqlaydi, savollar beradi. Asosiy joylarini yozadi Savollarga javob beradi Har bir tayanch tushuncha va iboralarni muhokama qiladi. Yozadi. Javob beradi
3 bosqich. Yakuniy bosqich 10 daqiqa)	3.3.Mavzu bo'yicha umumiy xulosa qilinadi. 3.4.Talabalarning bilim va ko'nikmalari baholanadi. 3.3. Navbatdagi mashg'ulotda ko'riladigan masala e'lon qilinadi, va mustaqil tayyorgarlik ko'rishlari aytiladi. 3.4. Talabalarga uyga vazifa qilib: (1)"Muloqotga kirishuvchanlik"testini o`rganib ,tahlil qilib kelish; (2). Mustaqil ishlash uchun mavzular beriladi; (3). Kelgusi mavzu e'lon qilinadi va unga tayyorlanib kelish aytiladi. (4). O'zini-o'zi nazorat qilish uchun savollar beriladi.	Tinglaydi Mustaqil ishlash uchun topshiriqni yozib oladi Dokladlar mavzusiga tayyorlanadi. O'UMga qarang

Nazorat savollari

1. Muomalaning ko’p qirraligi.
2. Munosabat va faoliyatning birligi.
3. Munosabat va til.
4. Muomalani mashq qilish.
5. Muomalaning shaxs taraqqiyotidagi ahamiyati,vazifasi.
6. Muomalaning turi va shakllari.
7. Muloqot texnikasi-verbal va noverbal vositalar.
8. Muloqotga o`rgatish masalasi,sotsial psixologik trening.
9. 5.Nutq haqida tushuncha.
10. 6.Nutq turlari.

Tavsiya etilgan adabiyotlar

Asosiy adabiyotlar

1. Karimov I.A. Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. – T.: «O’zbekiston», 2010.
2. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O’zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo’llari va choralari. – T.: «O’zbekiston», 2009.
3. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning «Mamlakati-mizni modernizasiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir» hamda «Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqi-miz farovonligini yanada yuksaltirishdir» nomli ma’ruzalarini o’rganish bo’-yicha O’quv-uslubiy majmua. / Tuzuvchilar: B.Yu. Xodiyev, A.Sh. Bekmurodov, U.V. G’ofurov va boshqalar. – T.: Iqtisodiyot, 2010.
4. «Barkamol avlod yili» davlat dasturi to’g’risida: 2010 yil 27 yanvardagi O’zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1271-sonli qarori // Xalq so’zi gazetasi. – 27.01.2010.
5. Maklakov A.G. Обшaya psixologiya: Uchebnik. – SPb.: Piter, 2010.
6. Nemov R.S. Обшaya psixologiya. Uchebnik. – SPB.: Piter, 2009.
7. Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O’zROO’MTV. – T.: O’zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008.
8. Karimova V.M., Hayitov O.E., Akramova F.A., Lutfullayeva N.X. Psixologiya. Darslik. – T.: TDIU «Talaba», 2007.
9. Karimova V.M. Psixologiya. O’quv qo’llanma. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, «O’zAJBNT» markazi, 2002.
10. G`oziyev.E.G`.Umumiy psixologiya . T.2010

Qo’shimcha adabiyotlar

1.Jdankin N.A. Motivatsiya personala. Izmereniye i analiz. Ucheb.-prakt. posob. – M.: Finpress, 2010. – 272 s.

2.Hayitov O.E.. Iqtisodiy psixologiya: O’quv qo’llanma. Oliy o’quv yurtlari magistratura bosqichi talabalari uchun. – T.: «Iqtisodiyot» nashr., 2009. – 230 b.

3.Maslou A. Motivatsiya i lichnost. 3-ye izd./ per s angl. – SPB.: Piter, 2009.– 352 s.

4.Ivanov, P.I. Umumiy psixologiya: Darslik. O’zROO’MTV. – T.: O’zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – 9-12 b.

5.Hayitov O.E., Ochilova G.O. Tadbirkorlik psixologiyasi: O’quv qo’llanma. 1-kitob. Oliy o’quv yurtlari magistratura bosqichi talabalari uchun // Prof. V.M. Karimovaning umumiy tahriri ostida. – T.: «Fan va texnologiya», 2008. – 144-b.

Internet saytlari

1. www.ziyonet. uz
2. www.psihol.ru
3. www.psiholog.uz

8-mavzu:Guruhning shaxsga tasiri va shaxslararo moslik muammosi

Reja:

1. Guruhlar va ularning tasnifi
2. Jamoa guruhiy rivojlanishining eng yuksak formasidir.
3. Guruhlarda va jamoalarda tabaqalanish

Tayanch so'z va iboralar

Jamoa, guruh, katta guruh, kichkina guruh, shartli guruh, formal guruhlar, noformal guruhlar, real guruhlar, shaxslararo munosaba

Mashg'ulotni o'tkazish joyi : auditoriya
Mashg'ulotning jihozlanishi : tarqatma materiallar, texnik vositalar
Mashg'ulotning davomiyligi : 2 soat
Mashg'ulotning maqsadi: Pedagog o'z ishi davomida faqat alohida har bir o'quvchi bilan ish olib bormasdan, balki o'z tarkibida o'quvchilarni birlashtirgan turli xildagi guruhlar-sinf jamoasi, o'quvchilar ishlab chiqarish brigadasi, oila va ba'zan esa o'spirinni o'z ta'siriga tortgan ko'cha ulfatlar yoki sinfning o'zida biron-bir yetakchi tevaragida birlashgan bolalar to'dasi Bilan ish olib borishga ham to'g'ri keladi. Shu munosabat Bilan o'qituvchi gurhlar va jamoalarning asosiy sosial-psixologik qonuniyatlarini bilishi sharti bo'yicha ***amaliy ko'nikmalarni*** shakllantirish.
Motivasia: Guruhlar rivojlanishining darajasi yoki saviyasi ularni tasniflashning eng muhim negizi hisoblanadi. Guguhni rivojlanish darajasi shaxslararo munosabatlar shakllanganligining belgisi, guruhlar shakllanishi jarayoning natijasidir. Guguhning bu xildagi o'lchovi (parametri) sovet psixologiyasida aloxida ajratib ko'rsatilgandir.
Fanlararo va fan ichida bog`liqlik: Guruh-bu muayyan belgiga, masalan sinfiy mansublikka, birgalikda faoliyat ko'rsatishning mumkinligiga va uning xarakteriga, tashkil topish xususiyatlari vash u kabilar asosida ajralib turadigan insoniy umumiylikdir. Guruhlarning tasniflanishi ham shunga muovfiq bo'lib, kichik va katta guruhlarga bo'linadi. O'z navbatda ular ham real (bog'langan), shartli formal (rasmiy) hamda noformal (norasmiy) guruhlarga, rivojlanish darajasi turlicha bo'lgan, ya'ni rivojlangan yoki kam rivojlangan guruhlarga (uyushmalarga, birlashmalarga, aralash guruhlarga) bo'linadi.
Mashgulot mazmuni:
Назарий қисм

Pedagog o'z ishi davomida faqat alohida har bir o'quvchi bilan ish olib bormasdan, balki o'z tarkibida o'quvchilarni birlashtirgan turli xildagi guruhlar-sinf jamoasi, o'quvchilar ishlab chiqarish brigadasi, oila va ba'zan esa o'spirinni o'z ta'siriga tortgan ko'cha ulfatlar yoki sinfning o'zida biron-bir yetakchi tevaragida birlashgan bolalar to'dasi Bilan ish olib borishga ham to'g'ri keladi. Shu munosabat Bilan o'qituvchi gurhlar va jamoalarning asosiy sosial-psixologik qonuniyatlarini bilishi shart

Guruh-bu muayyan belgiga, masalan sinfiy mansublikka, birgalikda faoliyat ko'rsatishning mumkinligiga va uning xarakteriga, tashkil topish xususiyatlari vash u kabilar asosida ajralib turadigan insoniy umumiylikdir. Guruhlarning tasniflanishi ham shunga muovfiq bo'lib, kichik va katta guruhlarga bo'linadi. O'z navbatda ular ham real (bog'langan), shartli formal (rasmiy) hamda noformal (norasmiy) guruhlarga, rivojlanish darajasi turlicha bo'lgan, ya'ni rivojlangan yoki kam rivojlangan guruhlarga (uyushmalarga, birlashmalarga, aralash guruhlarga) bo'linadi.

Katta guruhlar umumiy makon va zamonda hayot ke chirayotgan anchagina odamlarni o'z tarkibiga olgan sosial umumiylikni tashkil qiladigan real (bog'langan) guruhlar shaklida bulishi mumkin. Bu xildagi katta guruhlarga korxonaning mehnat jamoasi yoki kupgina

o'qituvchilar bir-birlari bilan bevosita o'zaro aloqada bo'lmasalar ham, lekin ayni chog'da yagonabitta rahbarga (direktorga, ilmiy mudirga) bo'ysunadigan, bitta partiya va kasaba soyuz tashkilotiga kiradigan, maktab hatyotiga oida hamma uchun umumiy hisoblangan ichki tartibning barcha qoidalariga amal qiladigan kattagina bir maktabning pedagoglar jamoasi kiritilgan bo'lishi mumkin. Katta gurhlar ba'zi bir belgilari (sinfiy, jinsiy, milliy,yosh va boshqa belgilari)ga binoan ajratiladigan va birlashtiriladigan shartli guruhlar shaklida bo'lishi ham mumkin. Katta shartli guruhga kiritilgan kishilar hech qachon bir-birlari bilan uchrashmagan bo'lsalar ham, lekin bu hildagi guruhga ajratilgani uchun asos bo'lgan belgilariga ko'ra umumiy sosial psixologik ta'rifga ega bo'lishlari mumkin. Jumladan, o'spirinlar turli shahar va qishloqlarda istiqomat qilishlariga bog'liq bo'lmagan holda bita katta shartli guruhga birlashtirilishi, ehtimol ular turli halqlarning tillarida so'zlashishlari, hech qachon bir joyga yig'ilmagan bo'lishlari mumkin va hakazo. Ularning umumiy sosial (o'rta maktab o'quvchilari), yosh (12-15 yashar payti), psixologik (shakllanib kelayotgan ulg'ayish tuyg'usi, o'spirinlik paytida o'zligini namoyon etishi va hakozo) ta'riflari asosiy belgilariga ko'ra bir-biriga o'xshash bo'ladi. Katta shartli gurhlarni urganish ularning umumiy xususiyatlari farqlanishi natijasida guruhlarda ish olib borishning ilmiy asoslangan strategiyasi va taktikasini ishlab chiqarish imkonini beradi. Shartli (yosh) guruh sifatidagi o'spirinlar shaxsiyati rivojlanishining umumiy qonuniyatlarini bilgan holda pedagog maktabda va maktabdan tashqari masalalarda tarbiyaviy ishni sobitqadamlik bilan va samarali trazda olib boradi.

Kichik gurhlar-hamisha bog'langan umumiylik bo'lib, unga kiruvchi shaxslarning o'zaro birgalikdagi real harakati va ular o'rtasida real o'zaro munosabatlar bilan bog'langandir. Bu gurhlar rasmiy (formal) bo'lishi, ya'ni yuridik jihatdan qayd etilgan huquq va burchlarga, normativ asosida o'rnatilgan strukturaga, tayinlab yoki saylab qo'yilgan rahbarlikka ega bo'lishi mumkin. Ishtimoiy mehnat taqsimoti sharoitlarida bu guruhlar sosiyal jixatdan taqoza etilgan faoliyat ko'rsatishi bilan boglangandir.

Guruhlar rivojlanishining darajasi yoki saviyasi ularni tasniflashning eng muhim negizi hisoblanadi. Guguhni rivojlanish darajasi shaxslararo munosabatlar shakllanganligining belgisi, guruhlar shakllanishi jarayoning natijasidir. Guguhning bu xildagi o'lchovi (parametri) sovet psixologiyasida aloxida ajratib ko'rsatilgandir.

Oila sosialistik jamiyatning yosh avlodini tarbiyalash va odamlarning o'zaro ahloqiy hamda bir-biriga o'zaro yordam ko'rsatishini taqozo etadigan shaxsiy bax-saodatini ta'minlashdan iborat eng muhim sosial vazifani bajaradigan bo'g'inidir. Oilada jamoaning aynan bir xil bo'lib qolishi bolaga hadeb rahmdillik qilaverishidan va unga hamma narsani ravo ko'raverishdan ham,bolaga nisbatan xudbinlarcha, g'arazgo'ylik bilan munosabatda bo'lishdan ham babbaravar voz kechilishini taqozo etadi. Bunda bolalar to'g'risida va ularning rohat-farog'ati haqida amaliy g'amxurlik hamda shu bilan birga ota-onalar mabodo ularning urnida bulganlarida o'zlariga nisbatan qanday talab qo'yishsa, huddi ana shunday talablar qo'yilishi ko'zda tutiladi.

ФОЙДАЛАНГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Karimov I.A. «O`zbekiston XXI asr bo`sag`asida». T., «O`zbekiston», 1998 y
2. Karimov I.A. «Barkamol avlod-O`zbekiston taraqqiyotining poydevori». T, 1997 y
3. Karimov I.A. «O`zbekiston hech qachon va hech kimga qaram bo`lmaydi» T., 2005 y
4. O`zbekiston Respublikasining «Ta'lim to`g`risida»gi qonuni. T., 1997 y
5. O`zbekiston Respublikasi «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» T., 1997 y.
6. Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. Toshkent, ToshDU, 2002 (o`quv qo`llanma).
7. Davletshin M.G., To`ychieva M. Umumiy psixologiya. Toshkent, 2002.
8. Davletshin M.G., Jalilova S.X. Psixologik muammolar. Toshkent, 2002 (o`quv qo`llanma).

9. Davletshin M.G., Jalilova S.X. Psixologik va pedagogik tadqiqotlar metodologiyasi hamda metodlari. Toshkent, 2002 (o`quv qo`llanma).
11. Deyl Kornegi. Muomala sirlari. Toshkent, 1992.
12. Deyl Kornegi. Iztirob asoratlari. «Farg`ona» nashri,2005.
13. Егорова М.С. Психология индивидуальных различий. М., 1997.
14. Jabborov A., G`oziev E.G`. kasb psixologiyasi. Toshkent, 2004.
15. Karimova V.M. Psixologiya. O`quv qo`llanma. Toshkent, 2002.
16. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya va ijtimoiy amaliyot. Toshkent, 1999.
17. Karimova V.M. Psixologiya. Toshkent, 2002.
18. Maxsudova M.A. Muloqot psixologiyasi. Toshkent, 2006.
19. Maxmudova D.A., Botirov B.M. Diqqatni rivojlantirish va korrektsiyalash usullari. T, 2006.
20. Nemov R.S. Psixologiya. Toshkent, 2000.
21. Sunnatova R.I., Karimova V.M., Tojiboeva R.N. Mustaqil fikrlash. Toshkent, 2000.
22. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Ростов на Дону, 2001.
23. Umumiy psixologiya. A.V.Petrovskiy tahririda. Toshkent, 1992.
24. Фабри К.Э. Орудийное действие животных. М., 1980.
25. Xodiev B., Golish L. Mustaqil o`quv faoliyatini tashkil etish uslub va vositalari. T, 2006.
26. G`oziev E.G`., Toshimov R.Yu. Psixologiya o`qitish metodikasi. Toshkent, 2005.
27. G`oziev E.G`. Psixologiya. Toshkent, O`zMU, «Universitet», 2003.
28. G`oziev E.G`. Muomala psixologiyasi. Toshkent, 2001.
29. G`oziev E.G`. Xotira psixologiyasi. Toshkent, 1994.
30. G`oziev E.G`., Xasanov B. Psixologiya muammolari. Toshkent, «Universitet», 1999.
31. G`oziev E.G`. Tafakkur psixologiyasi. Toshkent, 1990.
32. G`oziev E.G`. Umumiy psixologiya. I-II kitob, Toshkent, 2004.

Internet saytlari

1 www.ziyo.net.
2 www.psihol.ru
3 www.biblo.ru
4 www.flagiston.ru
5 www.psiholog.uz

Mundarija

1. Kirish……………………………………………………….…………..3
1. Psixologiya fanining predmeti ,vazifalari…………………………….4
2. Psixologiyada shaxc va jamiyat muammosi…………………………..17
3. Shaxsning faolligi va ijtimoiy xulq motivasiyasi……………………...27
4.Shaxsning borliqni bilishi jarayonlari diqqat, sezgi, idrok……………36
5. Xotira, xayol, tafakkur va mustaqil fikrlash shart-sharoitlari…………49
6. Shaxning individual xususiyatlar va ularni diagnostika qilish………...63
7. Muloqot psixologiyasi…………………………………………………77
8. Guruhning shaxsga tasiri va shaxslararo moslik muammosi…………..87
10. Adabiyotlar……………………………………………………………88